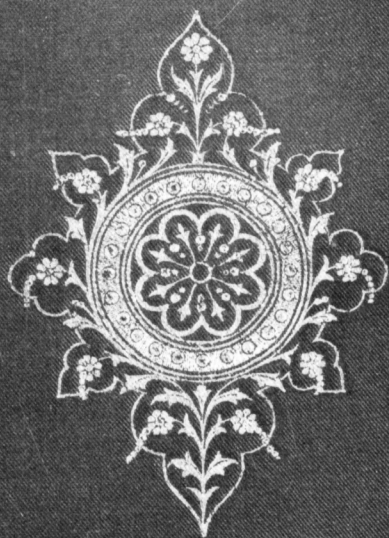
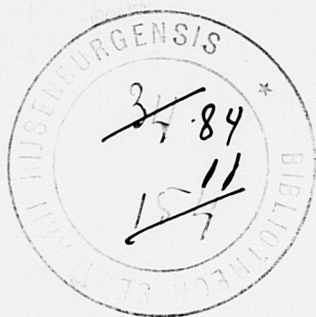
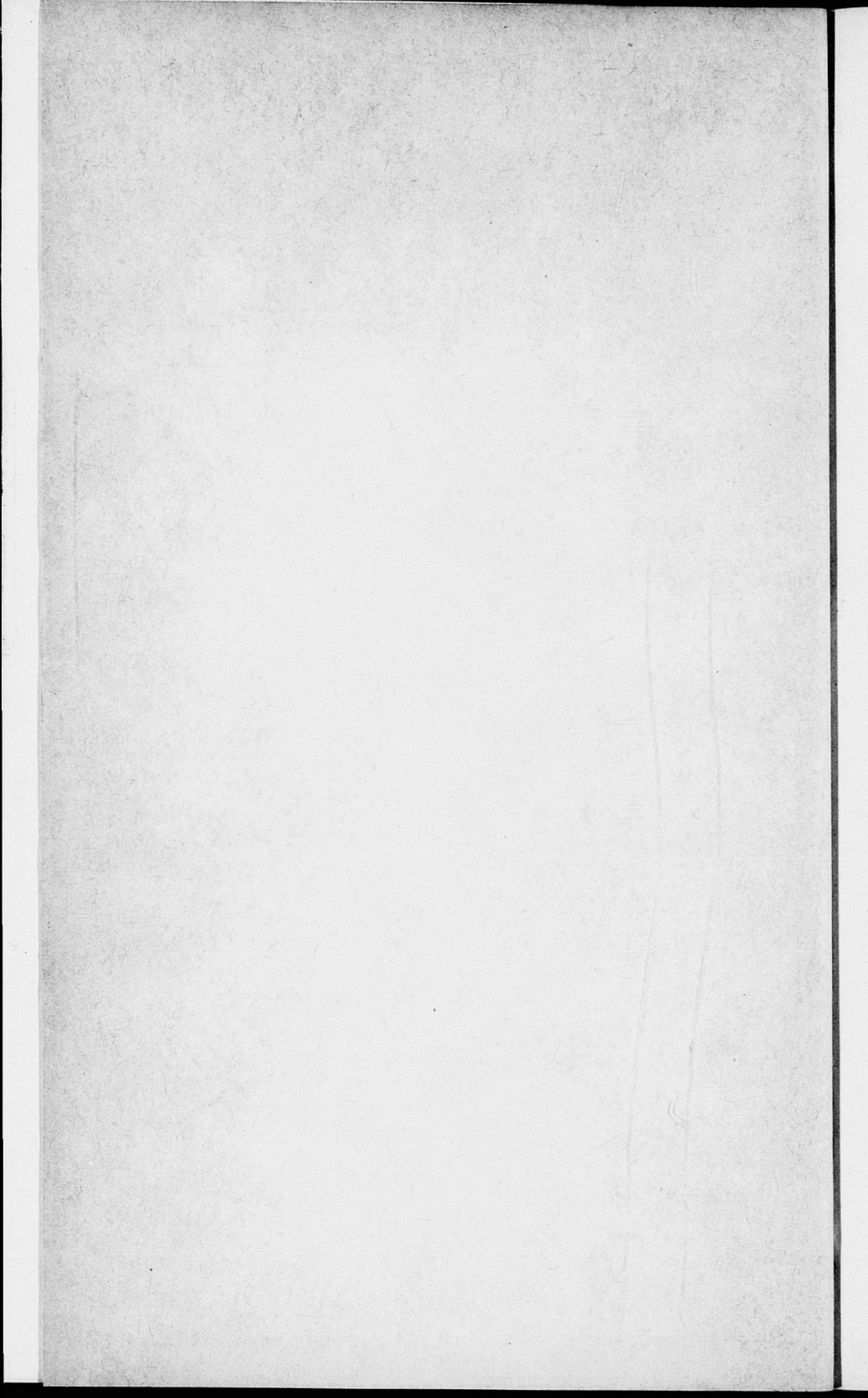

4.1

EENIGE ASCETISCHE TRACTATEN,

AFKOMSTIG VAN DE

DEVENTERSCHE BROEDERSCHAP VAN HET GEMEENE LEVEN.

IN VERBAND GEBRAGT MET HET BOEK VAN

THOMAS A KEMPIS

DE NAVOLGING VAN CHRISTUS.

UIT DE NAGELATEN SCHRIFTEN VAN WIJLEN

Z. D. H. Mgr F. J. VAN VREE,

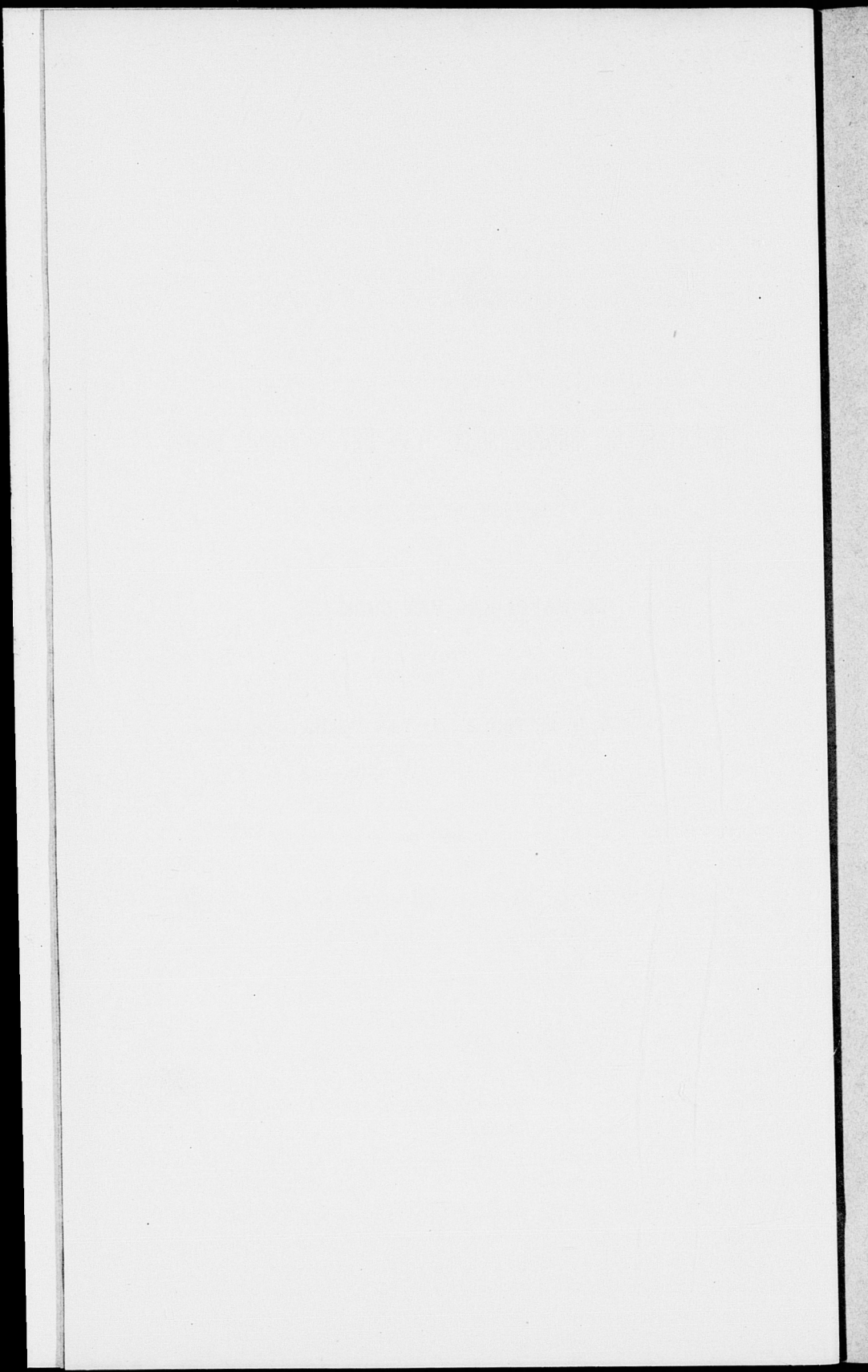
BISSCHOP VAN HAARLEM.

Medegedeeld in het «Archief voor de Geschiedenis van het
Aartsbisdom Utrecht», 10de deel,

DOOR

J. F. VREGT.

**BIBLIOTHECA
SEMINARI
RYSENBURGENSIS.**

EENIGE ASCETISCHE TRACTATEN,

afkomstig van de Deventersche Broederschap
van het GEMEENE LEVEN,

in verband gebracht met het Boek van Thomas a Kempis
DE NAVOLGING VAN CHRISTUS.

In de September-aflevering, Jaargang 1851 van het Maandschrift *de Katholiek* komt een opstel voor van Z.D.H. Mgr. F. J. van Vree, z.g. Bisschop van Haarlem, doch toenmaals President van het Seminarie te Warmond, waarin hij uit een „Oud Nederduitsch Handschrift” twee Hoofdstukken van *de Navolging van Christus*, te weten: Hoofdstuk X en XIII van het vierde Boek, mededeelt, bespreekt en met den Latijnschen tekst vergelijkt.

In dat opstel spreekt de Hoogw. schrijver ook over andere stukken, die in datzelfde Handschrift gevonden worden, terwijl hij bovendien gewag maakt van eenige Latijnsche verhandelingen, in een ander Handschrift voorkomende. In alle die schriften, afkomstig uit „de ascetisch-mystische school door Geert Groote en Florentius Radewijns gesticht” — of anders gezegd, de bekende Broederschap van het *gemeene leven*, zag de hooggeleerde schrijver een vrij merkbare verwantschap zoo in titel als in inhoud met *de Navolging van Christus*.

Later heeft Z.D.H. — toen reeds Bisschop — van verschillende ascetische Tractaten, in die beide Codices voorkomende, afschriften gemaakt en er aan den kant zijne opmerkingen bijgevoegd, veelal verwijzingen bevattende naar paralel-plaatsen in het werk *de Navolging*, waarbij Z.D.H. blijkbaar op het oog had, de verwantschap aan te toonen tusschen dat werk en de ascetische beginselen der Broederschap van het *gemeene leven*, en daarmede tevens eene nadere niet geringe bijdrage te leveren ter beslissing van de vraag, wie voor den auteur der *Navolging* moet gehouden worden, evenals Mgr. Malou, de geleerde Bisschop van Brugge, in zijn beroemd werk: *Recherches historiques et critiques sur le véritable auteur de l'Imitation de J. C.* een Handschrift van een werk van Florentius Radewijns, in de Bourgondische Bibliotheek te Brussel gevonden — waarover later — met verschillende plaatsen uit *de Navolging* vergelijkt, tot nadere staving van zijne stelling, dat niemand anders dan Thomas a Kempis de schrijver is van *de Navolging*.

De bovengemelde afschriften met de kanteekeningen van Mgr. van Vree, zijn onder zijne nagelaten schrifturen tot ons gekomen, en wij meenden die, zoowel om de eerbiedwaardigheid der gecopieerde stukken zelve, met hun schoonen, stichtenden en leerrijken inhoud, als om het doel dat Z.D.H. zich met het kopiëren dier stukken voorstelde, ter meer algemeene kennis te moeten brengen, waarom we ze hier dan ook gaarne mededeelen.

Alvorens evenwel daartoe over te gaan, moeten wij een oogenblik vertoeven bij hetgeen in het voortreffelijk werk van den HoogEerw. Pastoor van Zwolle, oud-Professor van het Seminarie te Warmond, Mgr. O. A. Spitzen, getiteld: *Thomas a Kempis als schrijver*

der Navolging van Christus gehandhaafd, in het midden wordt gebracht nopens het gevoelen van Mgr. van Vree over het werk *de Navolging* en het auteurschap van Thomas a Kempis.

Met groot genoegen zagen we, hoe op bladz. 19 van gemeld werk des HoogEerw. Heeren Spitzen, de Hoogw. schrijver van het voormeld opstel in *de Katholiek* verdedigd wordt tegen de verkeerde opvatting van sommigen, als ware Mgr. van Vree van oordeel, dat het boek *de Navolging* oorspronkelijk in onze moedertaal geschreven is. Afdoende wordt daar die misvatting wederlegd door de eigen woorden van Mgr. van Vree zelven, waarmede hij in datzelfde opstel op de vraag, die hij zich stelt: „is de Nederduitsche text van het X^{de} en XIII^{de} Hoofdstuk van het vierde Boek, zooals die in den Codex gevonden wordt, *oorspronkelijk* of is hij *vertaling*,” aanstonds te kennen geeft, dat hij dien Nederduitschen tekst voor *vertaling* houdt „gelijk sommige uitdrukkingen” zoo zegt hij „en de woordvoegingen hier en daar vrij duidelijk schijnen te verraden.”

Ook deed het ons genoegen terzelfder plaatse Mgr. van Vree — en met alle regt — te zien rangschikken onder de voorstanders van het auteurschap van Thomas a Kempis. Hoe het mogelijk is dat iemand, die Mgr. van Vree en bepaaldelijk zijn meergemeld opstel in *de Katholiek* kende, hem als een tegenstander heeft kunnen beschouwen van dat auteurschap, bekennen wij niet te begrijpen; en toch werd hij daarvoor gehouden door den Duitschen, ook bij velen onzer niet onbekenden geleerde Dr. Nolte, die voor ettelijke jaren als huispriester bij eene voorname familie te Amsterdam werkzaam, volgens zijn eigen getuigenis bij Mgr.

van Vree, toenmaals President van het Seminarie te Warmond, aldaar eenigen tijd mogt verblijven en een der hier besprokene Codices ter copiëring van Z.H.Eerw. ontving. In het Tijdschrift door de Theologische Faculteit te Weenen uitgegeven, „für die gesammte Katholische Theologie” (5. Band, 2. Heft 1853) gaf hij eene volledige vertaling van meergemeld opstel, en later in hetzelfde Tijdschrift (7. Band, 1. Heft 1855) stelt hij zich als verdediger van het auteurschap van Thomas a Kempis tegenover Mgr. van Vree, en zet daar, als ware Z.D.H. van een ander gevoelen, de stelling op: „Thomas von Kempen ist der Verfasser [der Nachfolge.] Er is nicht blos Uebersetzer eines in niederdeutscher Sprache geschriebenen von ihm vorgefundenen Originals”; zelfs gaat hij later zoo ver, van zich er triomfantelijk op te beroemen, t. a. p. in het kort bewezen te hebben, dat het gevoelen van Mgr. van Vree ten eenemale verwerpelijk is, „eam [sententiam F. J. v. Vree] prorsus improbandam esse postea paucis demonstravi.” Zóó toch lezen we, niet zonder verbazing, in zijn voorwoord van het door hem in 1862 uitgegeven, hierachter ook door ons mede te deelen *Tractatulus devotus Magistri Florentii Radewijns*, welk werk hij nog al aan de vrome gedachtenis van den toen reeds overleden Bisschop toewijdt „piae recordationi Reverendissimi in Christo Patris Francisci Jacobi Harlemensis Episcopi.”

Doch keeren we tot het geleerde werk van den H.Eerw. Spitzen terug. Deed het ons goed, Z.H.Eerw. den Hoogw. Bisschop tegen dergelijke verkeerde opvattingen en voorstellingen, als die van Dr. Nolte te zien verdedigen, minder kunnen wij instemmen met hetgeen hij op bladz. 210 van zijn werk zegt, bij de

behandeling der vraag: of en in hoeverre *de Navolging* als een oorspronkelijk werk van Thomas a Kempis moet worden beschouwd. Daar toch geeft hij o. i. den indruk alsof Mgr. van Vree de „Navolging” geheel of althans hoofdzakelijk als eene groote compilatie, een mozaïekwerk van citaten uit Deventer- of Windesheimer schrijvers beschouwde. Immers, na die zienswijze bestreden te hebben, zegt hij: „Niets bewijst derhalve, dat de eerste hoofden der Broeders van het gemeene leven de grondstoffen der Imitatie hebben geleverd” (woorden van Mgr. van Vree aangehaald uit zijn meergemeld opstel in *de Katholiek*) „derwijze, dat deze eene compilatie of een inlegwerk van citaten zijn zou.” Wat de schrijver hier in de laatste woorden zijdelings als het denkbeeld van Mgr. van Vree schijnt aan te geven, zal zoo aanstonds, uit een onwraakbaar getuigen van diens wezenlijk gevoelen blijken niet volkomen juist te zijn. Ook komt het ons voor, dat de H. Eerw. Spitzen het vermoeden, waartoe Mgr. van Vree overhelde, alsof er een vroegere tekst zou bestaan hebben, „dien de schrijver der Imitatie in zijn boek gedeeltelijk opgenomen en hier en daar door tusschenvoegselen en ahangselen uitgebreid had” — in veel te algemeenen zin opneemt. en van het *geheele* werk *de Navolging* wil verstaan hebben. Uit den Zusammenhang echter en uit hetgeen er onmiddellijk op volgt, blijkt onzes inziens duidelijk, dat de Bisschop enkel en alleen het oog had op den door hem medegedeelden Nederduitschen tekst der twee meergemelde kapitels. Dat nu Thomas die twee hoofdstukken met eenige wijziging uit een ander werk zou hebben overgenomen, zooals Mgr. van Vree, te regt of te onregt, wel eenigzins schijnt vermoed te hebben, zoude toch inderdaad niet zoo volstrekt

ondenkbaar zijn, noch zijne verdiensten als auteur verminderen. Geeft de H.Eerw. Heer Spitzen zelf niet op bladz. 72—81 vele plaatsen aan in *de Navolging*, die geheel uit de werken van Ruysbroek, Mande, Schoonhoven en anderen „geleend” zijn?

En wat nu overigens het werkelijk gevoelen van Mgr. van Vree betreft over *de Navolging* en den auteur van dat werk, dienaangaande zijn wij zoo gelukkig eene afdoende inlichting ontvangen te hebben van een allezins bevoegd getuige, die met Mgr. van Vree zelven de zaak besproken, en uit diens eigen mond zijn gevoelen vernomen heeft. Die getuige is de Z.Eerw. Hooggel. Heer J. W. L. Smit, Professor aan het Seminarie te Warmond, die de goedheid gehad heeft ons de volgende verklaring te geven, welke wij, met zijne hoogst verplichtende vergunning, hier laten volgen. — Ziehier dan hoe Z.Hooggel. het gevoelen van Mgr. formuleert:

„De schrijver der *Imitatio* is Thomas a Kempis. Toch is dit werk gedeeltelijk als eene compilatie te beschouwen. Gerard Groote, Floris Radewijns en andere uitmuntende oversten of leden der Broederschap van het gemeene leven, hadden hunne ascetische gezegden of spreuken, die ze van zichzelf bedacht of wel aan andere auteurs en meesters van het ascetische leven ontleend hadden. Die gezegden of spreuken bleven deels onthouden, deels aangeteekend, onder en door hunne leerlingen voortleven, en werden als 't ware een gemeenschappelijk goed, een soort van traditioneel geestelijk erfdeel in de huizen der Broeders van het *gemeene leven*, en zoo ook in de twee onmiddelijk daaruit ontstane kloosters van Windesheim en van St. Agnietenberg. Thomas was een leerling van Rade-

wijns, die, zooals uit zijn leven blijkt, zelfs bijzonder belang in Thomas stelde en op diens overgang tot de Windesheimer-Congregatie bepaald invloed gehad heeft; het laat zich denken, dat Thomas, behalve nog door zijn eigen aard en aanleg, wederkeerig bijzondere achting voor Radewijns hebbende, ook met veel oplettendheid *diens* spreuken en gezegden betreffende het geestelijk leven heeft opgevangen, onthouden, aangeteekend en wederom aan anderen voorgehouden, vooral toen hij in het klooster van St. Agnietenberg *supprior* geweest is. De overeenkomst der *Imitatio* met de *dicta notabilia* en het *Tractatulus devotus* „[ascetische verhandelingen die we aanstonds gaan mededeelen]” is hier en daar dan ook vrij duidelijk. Zeer veel, welligt het allermeeste zal aan Thomas zelven behooren. In alle geval heeft hem de zamen-ordering, zamenvatting, aanvulling en afwerking van hetgeen hij òf gevonden òf zelf bedacht had, tot het nu bestaande geheel, regt op de qualificatie van den schrijver-auteur der *Imitatio* gegeven.”

Na aldus het gevoelen van Mgr. van Vree geformuleerd te hebben, verklaart de Hooggel. Professor uitdrukkelijk, dat het bovenstaande zakelijk het gevoelen was van Mgr. van Vree z.g., zóó namelijk als Z.D.H. het hem persoonlijk en mondeling mededeelde in of omtrent het jaar 1858. De Professor durft niet juist zeggen, dat Z.D.H. het als eene vaste overtuiging uitsprak, maar toch voor het minst als eene bij Z.D.H. meer en meer veldwinnende onderstelling die vooral dienstig zou kunnen zijn tot verklaring der omstandigheid, dat sommige gezegden en gedeelten der *Imitatio* reeds bij *andere* schrijvers of *elders* wonende tijdgenooten worden aangewezen, zonder dat daardoor het regt van

Thomas op het auteurschap behoeft te vervallen. Ten slotte verklaart Z.Hooggel. één en ander naar zijn beste weten en volgens zijne nog zeer levendige herinnering van het bedoelde gesprek met den Bisschop, te getuigen.

Deze beschouwing van Mgr. van Vree geeft o. i. aan zijne woorden uit zijn opstel in *de Katholiek* aangehaald, juist dien „anderen zin” welken de H.Eerw. Spitzen op bladz. 210 beaamt; en uit hetgeen hij dáár ter plaatse en vroeger bladz. 72—81 aanhaalt, zien wij gemelde onderstelling van Mgr. van Vree volkomen bevestigd.

Aan de dierbare nagedachtenis van dien onvergetelijken Bisschop rekenden wij het ons verplicht diens gevoelen over Thomas a Kempis als auteur van de *Imitatie* tegen alle misduiding en min juiste opvatting te verdedigen, en wij zijn den geleerden Professor er ten hoogste dankbaar voor, dat hij ons door zijne afdoende verklaring daartoe in staat heeft gesteld.

Het doel door Mgr. van Vree beoogd bij het afschrijven en bewerken der ascetische tractaten, die hier volgen, is ook grootendeels het onze, bij het in het licht geven zijner copiën en aanmerkingen. Immers, ofschoon wij in *de Navolging* wel geen *woordelijke* aanhalingen uit die verhandelingen aantreffen, zooals de H.Eerw. Heer Spitzen er velen in gevonden heeft uit tractaten van Ruysbroek en anderen, zien we toch klaarblijkelijk in die tractaten denzelfden geest, dezelfde ascetische rigting als in *de Navolging*, waarmede, naar ons inzien, een bewijs te meer geleverd wordt, dat de auteur tot de ascetische school heeft moeten behooren van de Broeders van het *gemeene leven* en der Windesheimer Congregatie.

Na ons deze uitweiding veroorloofd te hebben, gaan we tot beter verstand der meergemelde stukken eenige toelichting geven: 1° over de beide Codices, waaruit ze genomen zijn en 2° over elk van de stukken zelf, waarvan we de meergemelde afschriften mededeelen.

I.

De beide Codices behooren tot de Bibliotheek van de Parochiekerk te Deventer. Zij waren in der tijd door den toenmaligen Pastoor wijlen den WelEerw. Heer J. M. Beltman welwillend aan Mgr. van Vree ten gebruike afgestaan. De eene is Hollandsch, de andere Latijn.

Van den eersten geeft Mgr. van Vree in zijn meergemeld opstel de volgende beschrijving: „Het handschrift bevat gebeden, onderrigtingen en opwekkingen, bestemd voor godgewijde zusters. Het is geheel op papier, met eene nette hand, duidelijke en eenvoudige letter geschreven, de verkortingen zijn zeer regelmatig en blijven van het begin tot het einde zich zelve gelijk. Blijkbaar had de schrijfkunst nog geen merkbaaren achteruitgang geleden, toen het handschrift vervaardigd werd. De opschriften der gebeden enz. en de initialen zijn in blinkende, roode letters.

„Het Handschrift bestaat uit 126 van weerszijde beschrevene blaadjes, in zeer klein formaat, ingenaaid in perkament. Op een der vóór ingenaaide perkamenten blaadjes, die er bij wijze van schutbladen ingevoegd schijnen, leest men: „*Dit boeck hoert toe den Susteren in . . . huus van diese te Deventer.*” Hier lezen we de volgende noot ter nadere opheldering van dien titel: „Zoo lieten we afdrukken, omdat de naam van het

Deventersche *huus* door afschuring van het perkament onleesbaar geworden is. Het is uit de nog vrij zichtbare *L* en hetgeen verder van de letters is overgebleven, echter zeker genoeg, dat geschreven stond: *Lammenhuus van diese*; welke benaming ontleend is aan de stichteres *Lamme* (Lamberta) *van Diese of van Dyse*. Dit klooster hetwelk de H. Caecilia tot patrones had, werd door genoemde vrouwe gesticht ten jare 1388, voor de *gemeyne devoten Susteren*, welke, als bekend is, den regel van den H. Augustinus volgden en onder de leiding stonden van de Broeders van het *gemeene leven*. Zie Dumber's *kerkelijk en wereldlijk Deventer* 1° D. 4° B. 27 Hoofdst."

Onder de verschillende onderrigtingen en opwekkingen voor de geestelijke zusters, welke de Codex, behalve de twee vermelde Hoofdstukken uit het 4^e Boek der *Navolging* bevat, bevinden zich ook de ascetische stukken, welke we hier achter bij afschriften van Mgr. van Vree, gaan mededeelen. Het Latijnsche Handschrift is, evenals het voorgaande, een klein boekje in 12° (evenwel iets grooter) met perkamenten omslag, waarop vóóraan te lezen staat: „*Liber domus Dni Florentii in Daventria*,” en achterin: „*Iste liber pertinet Daventrie in domo Dni Florentii*,” waaruit alzoo blijkt dat het aan de Broeders van het *gemeene leven* behoorde en van den tijd dagteekende, toen Florentius Radewijns Prior was van het Fraterhuis te Deventer, alzoo ongeveer tusschen 1396 en 1400. Dit Handschrift bevat de verschillende ascetische tractaten, door Mgr. van Vree gecopieerd en behandeld.

Nu nog een paar woorden over de stukken, waarvan wij hier de copiën met aanmerkingen van Mgr. van Vree mededeelen.

II.

Het eerste afschrift is geuomen uit den Hollandschen Codex en bevat vermaningen tot het geestelijk leven in 19 kapitfels, die blijkbaar door de Broeders van het *gemeene leven* gerigt zijn tot de zusters van het Lammenhuis, welke onder hunne leiding stonden. De opmerkingen, die Mgr. van Vree er aan toegevoegd heeft, wijzen op de gelijkheid, welke er merkbaar bestaat tusschen deze verhandeling en *de Navolging*, waarvan hij telkens in den loop van het stuk, paralelplaatsen aangeeft.

Het was ons eene verrassing, toen we diezelfde verhandeling, ofschoon met eenige onbeduidende varianten, terugvonden in een anderen ouden Codex in het Bisschoppelijk Museum van Haarlem berustende, eigendom van de Parochiekerk van Poeldijk. De *Gids in het Bisschoppelijk Museum voor kerkelijke oudheid, kunst en geschiedenis te Haarlem* beschrijft dien Codex als een „Handschrift op papier, 12°, waarin verschillende tractaten van devotie, met geen andere versieringen dan roode initialen en rubrieken. Op het schutblad staat: „Suster anna jansdochter tot nazareth binnen” (Rijswijk?)”

Meer is er voor het oogenblik niet van bekend.

Wat evenwel opmerkelijk is — de bedoelde verhandeling volgt, in laatstgemelden Codex, op de twee eerste boeken van *de Navolging*, en is van het slot des tweeden boeks slechts met eenige ruimte wit gescheiden; terwijl men uit den vooraanstaanden Index, wanneer men het niet beter wist, zou meenen, dat die verhandeling een derde boek was van *de Navolging*. Het eigenlijke derde en vierde boek worden in dezen Codex niet gevonden.

Ten aanzien van het eerste boek der *Navolging* willen wij, als in het voorbijgaan, de bijzonderheid aanstippen, dat het laatste of 25^e Hoofdstuk dáár niet verder gaat dan tot n°. 2: „Cum quidam anxius” etc., waar in den Codex een nieuw Hoofdstuk begint, ten titel voerende: *van der oetmoedicheit*,” zoodat het boek dáár 26 Hoofdstukken bevat.

Nog zij opgemerkt, dat van de 19 Hoofdstukken welke de verhandeling in den Deventerschen Codex heeft, die van Poeldijk slechts 14 bevat, terwijl deze van het 14^e niet meer dan de helft heeft, waar de geheele verhandeling eindigt met „Amen” — welk slotwoord ook in den Deventerschen Codex, nagenoeg op de helft van het 14^e Hoofdstuk, gevonden wordt. Hieruit zou men mogen besluiten dat dáár werkelijk de verhandeling eindigde, en al wat er verder op volgt, een ander stuk is, dat, zooals wel eens meer gebeurde, door den schrijver van den Deventerschen Codex onmiddellijk achter de eerste verhandeling geschreven is.

Bij een aandachtig lezen van hetgeen na het woord *Amen* volgt, wordt men in dat besluit bevestigd. In al het verdere toch is veel minder eenheid, veel minder geregelde volgorde en gedachtengang: het zijn meestal losse gedachten en aanhalingen van gezegden van kerkvaders en geestelijke schrijvers, telkens met een „Item” beginnende, zooals Mgr. van Vree zelf bij den titel van het 19^e kapittel aanmerkt: „Bij dit opschrift [*van vermaninghe der ghebreke*] mag wel een paar malen enz. gedacht worden: het kapittel bevat inderdaad een devoot allerlei.” Wij mogen het er alzoo voor houden, dat we van de laatste helft van kap. 14 af tot het einde met een ander werk te doen hebben.

De overige stukken die in den Hollandschen Codex,

door Mgr. van Vree afgeschreven, te vinden zijn, namelijk: *Hier beghint een devoet epistel — Jhesus Maria — Hier beghint een geestelic cellekyn — de H. Communie* — zijn op zichzelf staande godvruchtige en stichtende vermaningen en opwekkingen, die op elkander in den Codex van Deventer volgen, en teregt om hunne eenvoudige en soliede ascesis vol unctie, door den Hoogw. Bisschop der moeite van het afschrijven overwaardig zijn geoordeeld.

De Latijnsche Codex van Deventer is geheel door Mgr. van Vree afgeschreven, en bevat verschillende stukken welke wij ieder met een enkel woord vooraf willen bespreken.

Het eerste getiteld: „*Incipit tractatulus devotus de extirpacione viciorum et passionum et adquisicione verarum virtutum et maxime caritatis Dei et proximi et vere unionis cum Deo et proximo,*” bevat in een aantal Hoofdstukken eene geregelde verhandeling over de oefeningen van het geestelijk leven, en wel eerst in de *via purgativa*, waarin veel schoons over de meditatie van de uitersten des menschen, — de middelen tegen de zonden en de booze begeerlijkheden enz., en vervolgens in de *via illuminativa* met eene handleiding tot dagelijksche overweging van het lijden des Heeren. Blijkens het onderschrift is die verhandeling van Florentius Radewijns, die met Gerard Groote zijn boezemvriend de stichter kan genoemd worden van de Broederschap van het *gemeene leven*, en na diens overlijden aan haar hoofd stond. Hij wordt hier de eerste vader en oprigter der Deventersche Congregatie genoemd „*primi patris*” zoo leest men aan het slot der verhandeling „*nec non institutoris Congregationis in Daventria.*”

Wat onze Thomas a Kempis aan de leiding van dien

vromen en heiligen man te danken had, en hoe innig hij hem als zijn vader vereerde en liefhad, kan men zien in de uitvoerige beschrijving van Radewijns leven, te vinden in de werken van Thomas a Kempis, door Sommalius S. J. bijeenverzameld en uitgegeven.

Ook hier heeft Mgr. van Vree op zijn afschrift verschillende plaatsen van *de Navolging* aan den kant aangehaald, waar hij gelijksoortige gedachten, beschouwingen, vermaningen of ascetische beginselen ontwaarde; maar bovendien heeft de Hoogw. afschrijver hier en daar gewezen op de echt katholieke beginselen en leerstellingen, later door het Concilie van Trente geleerd en uitgesproken, waaruit, zegt Z.D.H., blijkt, hoe lasterlijk en geheel ten onregte door sommige Protestanten de vrome Broeders van het *gemeene leven* beschouwd worden als voorloopers van de zoogenaamde Hervormers. Wij moeten hier nog bijvoegen, dat deze verhandeling of „tractatulus” reeds door den hierboven genoemden Dr. Nolte ten jare 1862 te Freiburg bij Herder in het licht gegeven is naar denzelfden Codex, hem door Mgr. van Vree, zooals hij in zijn voorberigt meldt, ter afschrijving gegeven. Enkele noten door hem daaraan toegevoegd, zullen wij op de betrekkelijke plaatsen vermelden of bespreken.

Hierop volgen bladz. 59 van den Codex eenige losse spreuken, gezegden, vermaningen, meestal beginnende met: „*item dixit,*” van beide de stichters der Broederschap Gerard Groote en Florentius Radewijns, getiteld: „*Incipiunt aliqua verba notabilia Dni Florentii et magistri Gherardi magni.*” Deze gaan door tot bladz. 120, doch op bladz. 104 is een halve bladzijde van eene andere hand tusschen ingeschreven, met afzonderlijken titel: „*Consilium Domini Florentii quod dedit cuidam scriptori.*”

In de Appendix van het bovenaangehaald werk van Mgr. Malou vinden we een handschrift, door hem in de Bourgondische Bibliotheek te Brussel gevonden, bevattende, naar luid van den titel, eenige vermaningen van Florentius, Prior van het Huis te Deventer: „*Incipiunt quaedam admonitiones valde utiles divi Florentii quondam prioris domus clericorum* ¹⁾ *in Daventria.*”

Naast dat handschrift geeft Mgr. Malou de plaatsen aan uit *de Navolging*, die dezelfde vermaningen, soms in nagenoeg gelijkkluidende woorden bevatten. In de eerste bladzijden van onzen Codex vinden we sommige spreuken terug van den Codex der Bourgondische Bibliotheek, zooals die door Mgr. Malou is medege-deeld, doch met eenige wijziging en in eene geheel andere orde. Ter vergelijking geven we die aan den kant van ons afschrift. Dat in laatstgemelden Codex meerdere spreuken of *dicta notabilia* voorkomen, die in ons Handschrift niet te vinden zijn, zal men daaraan moeten toeschrijven, dat de spreuken, gezegden, vermaningen door verschillende leerlingen van Radewijns en Groote zijn opgeteekend, en de een deze, de andere gene, naar gelang ze hun schooner of belangrijker voorkwamen, heeft opgeschreven. De HoogEerw. Heer Spitzen in zijn hierboven besproken werk bladz. 210, maakt ook gewag van een aanteekenboek of *rapiarium*, ook wel *excerptum* genoemd, waarin, zooals Dr. Acquoy schrijft, allerlei teksten, spreuken en schoone gezegden waren bijeengebragt. Ieder broeder, zegt die geleerde, had

¹⁾ Hiermede werden de leerlingen bedoeld, die in het huis van Florentius te Deventer op kosten der Broederschap werden opgekweekt en onderwijs genoten. Enkele priesters stonden aan het hoofd.

zijne eigene verzameling van die soort. Zulk eene verzameling of *rapiarium* hebben we vermoedelijk voor ons in ons Handschrift, onder den titel van *aliqua verba notabilia Dni Florentii et magistri Gherardi magni*; zulk een *rapiarium* zal ook de Codex, door Mgr. Malou in het licht gegeven, geweest zijn. Uit den aard der zaak waren het losse gezegden zonder het minste verband, ofschoon in onzen Codex hier en daar onder een zekeren titel of hoofd gerangschikt; meestal tot een of ander persoon, soms tot meerdere in de zoogenaamde collatiën gerigt, als blijkt uit het telkens herhaalde *item dixit uni* of alleen *item dixit*, of enkele malen *item dixit in collationibus* enz. Ook zijn niet alle even belangrijk, sommige vrij onbeduidend of op bijzondere omstandigheden, gebruiken der broeders enz. betrekking hebbende, en daarom ook voor ons wel eens minder duidelijk, alligt hier en daar niet goed verstaan, begrepen of opgeteekend, zooals natuurlijk in eene dergelijke verzameling; die ieder voor zich tot eigen stichting maakte, te verwachten is. Hoewel nu veel daarin voorkomt, wat vreemd, minder belangrijk, soms duister en schier onverstaanbaar, vaak blijkbaar door een onbedreven hand opgeteekend is, en dit gedeelte alzoo van den Codex bij lange na niet halen kan in schoonheid en belangrijkheid bij het daaraan voorafgaand geregeld *Tractatulus devotus* van Florentius Radewijns, hebben wij niettemin gemeend het afschrift daarvan, door Mgr. van Vree vervaardigd, hier insgelijks te moeten mededeelen, wijl ook daarin de ware soliede ascetische geest van de Broeders van het *gemeene leven* ons tegenademt. Overal en onder allerlei vormen en in allerlei bijzonderheden wordt ons daar de deugd van versterving der zinnen en der eigenliefde, zelf-

verloochening en vooral de grond van alle deugden de ootmoed gepredikt, in een woord dezelfde geest die het geheele werk van *de Navolging* bezielt en dien we als een gemeenschappelijk goed, een soort van traditioneel geestelijk erfdeel van de Broeders van het *gemeene leven* mogen beschouwen; zoodat we ook daarin nader zien bevestigd, dat het onwaardeerbaar werk *de Navolging* uit die ascetische school is voortgekomen. Wij moeten hier nog opmerken, dat in den Codex aan het einde der *verba notabilia* eenige bladzijden oningevuld zijn gebleven, waaruit we opmaken dat de schrijver nog meerdere gezegden had willen opteekenen, maar om de eene of andere reden zulks niet gedaan heeft.

Op bladz. 129 van den Codex begint een nieuw ascetisch werk met den titel: „*Incipit exercicium cujusdam devoti fervidi et humilis presbyteri videlicet Lubberti ten Busche.*” De vrome priester, wiens geestelijke oefeningen en vermaningen wij daar bezitten, was Lubbertus Berneri a Busco of in 't Hollandsch genaamd ten Busche of van den Bosch, een geleerd en zeer godvruchtig priester, die bijzonder ijverde voor de Broederschap van het *gemeene leven* en veel met Florentius Radewijns arbeidde, aan wien hij, tot diens groote smart, door de pestziekte, die in 1398 woedde, ontrukkt werd. Zijn leven vinden wij in de meergemelde verzameling van Sommalius, onder de levens der voornaamsten van gemelde Broederschap, door Thomas a Kempis beschreven. Aan het slot van dat leven vinden wij daar eenige stukken of gedeelten van datzelfde *exercicium* onder den titel van: „*Collecta quaedam ex devotis exercitiis domini Luberti.*” Alles wat wij daar lezen heeft ook, met eenige varianten, onze Codex, maar deze heeft hier en daar er nog iets tusschen, zoodat hetgeen

Sommalius heeft, een soort van bloemlezing schijnt, zooals ook de titel aanduidt: *Collecta quaedam*. In onzen Codex zullen we dan zeker het werk volledig hebben. Ook dit is echter geen geregeld tractaat, maar bestaat veelal uit losse, weinig samenhangende gezegden, wensken, opmerkingen, vermaningen, soms wel wat duister, hier en daar bijna onverstaanbaar, waarschijnlijk door de schuld van den schrijver, maar alles toch alweder denzelfden geest ademend van de soliede ascetische school der Broeders van het *gemeene leven*, waarom wij ook daarvan de afschriften van Mgr. van Vree met zijne aanmerkingen gaan mededeelen.

Van het godvruchtig overlijden van dien Lubbertus hebben wij verder in den Codex een uitvoerig en stichtend verhaal van Aemilius Burensis, den tweeden opvolger van Florentius Radewijns in het bestuur van het Deventersche Fraterhuis. Ook daarvan heeft Mgr. van Vree een afschrift gemaakt. Aangezien echter datzelfde stuk in zijn geheel en op enkele onbeduidende varianten na, letterlijk bij Sommalius *Opera omnia Thomae a Kempis* gevonden wordt en de Hoogw. afschrijver er geene bijzondere opmerkingen of noten bijgevoegd heeft, meenen we dit afschrift achterwege te kunnen laten.

Hetzelfde zij ons geoorloofd ten aanzien van het afschrift van een klein ascetisch stukje, getiteld: *De laude bone Congregacionis*, dat geheel en genoegzaam letterlijk te vinden is in *Sermo II ad Novitios*, in de verzameling van Sommalius, waarvan gemeld stukje het eerste gedeelte uitmaakt.

In den bedoelden Codex vinden we bovendien nog negen brieven, door Florentius Radewijns, Gerard van Zutphen en andere hoofden of voorname leden der

Broederschap in het jaar 1398 uit verschillende plaatsen, meestal echter uit Amersfoort, geschreven aan de Broeders in het Fraterhuis te Deventer. In dat jaar toch woedde een vreeselijke pest door gansch Overijssel. Te Zwol alleen stierven dagelijks meer dan vijftig menschen. De steden waren leeg en verlaten, daar de inwoners in het open veld verademing en schuilplaats zochten. Ook de pas opgerigte Broederschap moest het verlies van menig lid betreuren. In het Fraterhuis te Deventer, dat in 1391 was opgericht, stierven tien broeders. Ook de bovengenoemde Lubbertus, van wiens stichtend sterven een uitvoerig verhaal — hiervoren reeds besproken — in den Codex te vinden is, werd er het slagtoffer van.

Op voortdurend aandringen der Broeders en om de jonge Broederschap voor het gevaar van een volslagen ondergang te behoeden, week de Prior Florentius Radewijns met Gerard van Zutphen, Wilhelmus Schoonhoven, Jacobus Vianen en anderen, wier leven Thomas a Kempis, althans van de meesten hunner, beschreven heeft (zie de meer aangehaalde uitgave van Sommalius) naar Amersfoort, waar een aantal scholieren zich bij hen aansloten, en zij alzoo hun werk voortzetten en zelfs over andere plaatsen uitbreidden. Dit gebeurde in Junij of Julij van genoemd jaar 1398 en zij bleven als in een soort van ballingschap rondzwerven tot November daaraanvolgende, als wanneer, na het ophouden van de pest, op den 13^{en} dier maand de Deventersche broederschool weder plegtig geopend werd. Ofschoon van de broeders te Deventer verwijderd, bleef Florentius c. s. in voortdurende briefwisseling met de achtergeblevenen en negen van hunne brieven worden in den Codex gevonden, die ook door Mgr. van

Vree zijn afgeschreven. Daar ze echter vollediger te vinden zijn in de *Analecten* van G. Dumbarton, hoe schoon en stichtend ook, toch voor het doel, waarom Z.D.H. hoofdzakelijk den *Codex* heeft afgeschreven (de kwestie namelijk van 't auteurschap van Thomas van Kempen nader toe te lichten) van geen belang zijn, — hebben wij gemeend die afschriften hier niet te moeten mededeelen. Daarentegen geven we wel het afschrift dat meergenoemde Bisschop vervaardigd heeft van een los blaadje, hetgeen eigenlijk niet tot den *Codex* behoort, maar los daarbij inlag, getiteld: *Humilitatis speculum*, eenige korte punten en spreuken over de deugd der nederigheid bevattende, waarbij de Hoogw. afschrijver hier en daar zijne aantekeningen heeft gemaakt, met verwijzing naar paralelplaatsen in het werk der *Navolging*. Dat stukje hebben we nog niet in druk gevonden.

Nog rest ons op te merken, dat wij de meerbedoelde afschriften zóó geven, als we die gevonden hebben, met de daarop aan den kant geschreven aantekeningen. Waar we echter bij naauwkeurige vergelijking van het oorspronkelijk handschrift, onder de zeer verplichtende medehulp van een scherper en in het ontcijferen van oude handschriften veel meer geoefend oog dan het onze — eene blijkbare misvatting of schrijffout, of hier en daar gaping vonden, wijl de afschrijver, zooals hij dan zelf te kennen gaf, den text niet kon lezen; — hebben wij ons veroorloofd een en ander te verbeteren of aan te vullen, voor zooveel wij van den tekst genoegzaam zeker waren. Wij haasten ons echter er bij te voegen, dat dit betrekkelijk slechts zelden noodig is geweest. Over het algemeen kunnen wij ons niet genoeg verwonderen over de scherpzinnigheid en uiterste naauwkeurigheid, waarmede de *Codex*, die wegens de

veelvuldige en aanmerkelijke verkortingen en contractiën der woorden allermoeijelijkst te lezen is, door Z.D.H. Mgr. van Vree is afgeschreven en bewerkt.

Na dit een en ander ter nadere toelichting voorop gesteld te hebben, gaan wij nu de afschriften mededeelen van de volgende vijf stukken:

- I. Uit den Hollandschen Codex: „Sommige vermaninge tot eenen doechliken leven” met de daarbij behoorende kleinere ascetische stukjes.
 - II. Het „Tractatulus devotus de extirpacione viciorum et passionum etc.” van Florentius Radewijns.
 - III. De „aliqua verba notabilia Dni Florentii et magistri Gherardi magni.”
 - IV. Het „exercicium cujusdam devoti fervidi et humilis presbyteri scilicet Lubberti ten Buschen.”
 - V. Het „Humilitatis speculum.”
-

I.

Hier staen in bescreven sommige vermaninge tot eenen doechliken leven. ¹⁾

1) Uit den Codex, die behoort heeft aan de Susteren van Lammeshuus van Diese te Deventer.

Deze titel is, gelijk ook al de opschriften der Hoofdstukken, in rood geschreven; slechts bij het elfde kapittel is het nummer en het woord kapittel uitgedrukt.

1ste kapittel. Van den waldaden ons heren.

Aldus spreket die heilighe prophete David in den salter: Wat sal ic den here wedergheven voer al dat hi my heft ghegeven. Merket dese woerde, want sie seer begheerliken luden. Soe wie een dienre godes is ende overdencket wat hem die lieve here gedaen hevet; hoe dicke dat hi hem ghespaert hevet in sinen oelden leven; hoe ghenadeliken ghetoghen tot bekennisse ende minne eens gueden levens; hoe liefliken ons *) vermaent van buten ende van binnen mit woerden ende mit exempelen tot enen salighen gheesteliken leven, die mach van herte wel verwonderen, ende mitten prophete ynnichliken spreken: wat sal ic den here wedergheven voer al dat hi mi hevet ghegheven? Hierop antwoerdet hi voert aldus: Den kelic des heylghevers sal ic ont-

*) Hier heeft de Hoogw. afschrijver zich eene kleine afwijking van het Handschrift veroorloofd, zooals hij zelf opmerkt: dáár toch heet het «hoe liefliken *vermaent hi ons*; welke woordvoeging met den ganschen volzin in tegenspraak is, en waarschijnlijk in het Handschrift abusievelijk aldus geschreven. In den Codex uit Poeldijk, hierboven bladz. 331 besproken, wordt gelezen: «hoe minlick vermaent van buten ende van bynnen,» hetgeen den volzin goed doet doorgaan.

fanghen ende den name des heren sel ic aenroepen. In desen kelic verstaet men die passie ende dat liden ons lieven heren Jhesu Christi den hi om onse salicheit ghedronken hevet, als dat ewangelium verclaert, den oec die knecht godes van minne ontfanen sal ende drincken, dat is, willichliken hier inder tijt te liden, want hi niet meerre en is dan sijn here ¹⁾ Ende den name des heren sal ic aenroepen, om my te helpen ende te stercken inden liden; want ic uut my selven des niet verdraghen en mach.

1) «Calicem Domini affectanter bibe, si amicus ejus esse, et partem cum eo habere desideras.» De Imit. 1. 2. c. 12.

«Fiat mihi, Domini possibile per gratiam quod mihi impossibile videtur per naturam. Imit. 1. 3. c. 19.»

Imit. 1. 2. c. 12.

Imit. 1. 3. c. 12.

«Multa in hac vita accidunt contraria.» «An putas quod homines seculi hujus nihil vel parum patiuntur? Nec hoc invenies.»

Ibid. 1. 1. c. 22.

«Nemo est in mundo sine aliqua tribulatione, quamvis rex sit vel papa.»

2de kapittel. Van gheerne te liden om onsen lieven here.

Settet u dan als een trouwe naevolgher Christi tot liden. Want des liden is alsoe vele op eert-rike, dattes elc mensche ghenoech te draghen hevet. Niemant die daar levet op der eerden en is sonder liden. Die der werelt ende den vleysche dienen en syn niet sonder liden. Die ghene die gode dienen en syn oec niet sonder liden. Alsoe langhe als wi leven, moeten wi hebben verdriet ende liden, ende wi en moghens niet vlien; mer wi moetent ommer liden. Ist nochtant dat wyt gheerne omme godes willen liden ende salicheit onser sielen, het sal ons lichter werden. Ende wi moeghen daarmede groeteliken verdienen ende mitter hulpen ons lieven heren comen uut desen menichvoldighen ende bitterliken liden totten ewighen verbliden. Wat mach ons dan levenslusten die altoes vervullet werden mit liden ende onruste? Setten wi ons anders waertoe dan tot liden, wie en sollen niet anders

«Quis est qui melius habet? Utique qui pro Deo aliquid pati valet.» (Ibid.)

«Nil apud Deum, quantumlibet parvum, pro Deo tamen passum, poterit sine merito transire.»

Imit. 1. 3. c. 19.

«Quomodo potest amari vita tantas habens amaritudines, tot subjecta calamitatibus et miseriis.»

Ibid. c. 20.

«Dispone et ordina omnia secundum tuum velle et videre,

et non invenies nisi
semper aliquid pati
debere. Imit. 1.2. c.12.
«Nam una tribu-
latione seu tentatione
recedente, alia suc-
cedit.» Ibid. 1.3. c.20.

vinden dan vaste te liden. Als dat ene liden verbi
is, so sel dat andere comen. Ende ten sel gheen
eynde nemen eer wi scheyden van desen leven.
Och ofte wi daernae mochten comen bi Jhesum
in dat ewighe leven! Amen.

«Noli habere quod
te potest impedire.»
Imit. 1.3. c.27. Quod
privatus amor a
summo bono ma-
xime retardat.

«Quamdiu aliqua
res me retinet, non
possum libere ad te
volare.» Imit. 1.3. c.31.
De neglectu omnis
creaturae ut creator
possit inveniri.

1) Misschien is de
ware lezing: *in-
nicheit*.

«O qui numquam
transitoriam laeti-
tiam quaereret...
quam bonam con-
scientiam servaret...
Nemo dignus est
coelesti consolatione,
nisi diligenter se
exercuerit in sancta
compunctione.» Ibid.
1.1. c.20.

«Pretiosa est gra-
tia mea, non patitur
se miseri extraneis
rebus nec consolati-
onibus terrenis. Ab-
jicere ergo oportet
omnia impedimenta
gratiae, si optas ejus
infusionem susci-
pere... Oportet...
ab omni temporali
solatio mentem te-
nere privatam.» Ibid.
c.53.

3de kapittel. Van afsceiden van allen hinder ons
voertganges in doecheden.

Het is noet dat hem een mensche afscheide
van alre werliker ende lichtverdiggher bliscap ende
vergancliker genuchte, wil hi mit gode wanderen
in enicheit ¹⁾ sijns herten; wil hi hebben gheeste-
liken troest, hi moet versmiden uutwendighen
solaes; wil hi hebben inwendighen vrede, hi moet
afsniden alle die geneuchten des vleysches. Mer
noetdurfte is hem gheoorloft mit bescheydenheit.
Wil hi toenemen in doecheden, hi moet naernstich
sijn en verwinnen ondeuchden. Want dit is die
sake, dat machschien menighen gueden menschen
hindert, omdat hi cliene vlijticheit hevet sine
ghebreke te verwinnen; ende alsoe begheerlic niet
en is om die duechden te vercrighen als menich
sotte mensche om een luttich tijtlikes guedes.
Hiervan claghet Ste Jheronimus ende seit aldus:

Toe male vuerich isser vele in eertschen dinghen *),
grote neersticheit heeft men in nederen ende in
onduerighen dinghen, ende laeuwe ende slappe
begheerten tot gheesteliken ende godliken duechden.
Daerom sijt aernstich †) ende noch vele begheriger

*) In den Codex van Poeldijk, meermalen hierboven
vermeld, staat dit duidelijker aldus: «Menich isser die
vuerich sijn tot aertschen dinghen.»

†) Naarstig.

u gheheliken te beteren, dan een hongherich mensche totter spijsen. Ende weset vele cloeker die rechte volcomen duechden te vercrighen dan enich ghierich mensche tot scatte van golde of van silvere te vergaderen ende daghelics te verhoepen. Sonder arbeid en can men die duechden niet vercrighen, ende sonder oetmoedicheit en can men se niet beholden, ende sonder minne en connen sie niet wassen.

De imit. l. 1. c. 19.
«Omni die renovare debemus propositum nostrum et ad fervorem nos excitare.»

«Semper tamen aliquid certi proponendum est et contra illa praecipue quae amplius nos impediunt.» (Ibid.)

«Si non continue te vales colligere, saltem interdum; et ad minus semel in die, discute mores tuos, qualis hodie fuisti.» (Ibid.)

«Adjuva me Dne Deus, in bono proposito.» (Ibid.)

«Justorum propositum in gratia Dei potius quam in propria sapientia pendet.» (Ibid.)

1) Nota, dat *gracie* en *ghenade* hier als volkomen eensbetekenend gebruikt worden, zooals nog dikwijls beneden.

4de kapittel. Van enen vurigen opset te beteren.

Dicke settet op *), dat gi u noch vliteliken beteren wilt. Ende nemet sommige punten voer van uwen daghelicschen gebreken daer ghi u in beteren wilt. Ende als ghi weder tot u selven comet, overdencket of ghi dat ghedaen hebbet dat ghi opghesat hadden. Biddet in uwen opsette onsen lieven heren, dat hi hem gheweerdighen wil u te helpen ende sine gracie in u harte storte. Want sonder sine ghenade ¹⁾ en vermoechdi niet cliene noch grote. Aenroepet mede die reine maghet Maria, die moeder ons lieven heren, omme beteringhe uwer ghebreken, ende toeneeminghe in duechden. Ende gruertet sie mitter engelscher grueten, ende spreket begheerliken ende mit alre weerdicheit: Ave Maria. Voert soe biddet oec ander heiligen desghelikes. Want te bidden hulpe van gode dat is die alrebeste raet in alre noet. Wildi vuerich ende neernstich wesen, ghi selt wel grote beteringhe vernemen. Ende inder waerheit ghi selt u een ander mensche

*) Neem u dikwijls voor.

altehant *) vinden. Mer gaedi hene slappelic en coldelic, soe salt u te handes *) verdrieten ende die ghebreken sellen u verheren, ende ghi seltet qualike kunnen keren. Mer doet ghi als hier voer staet, god sal u helpen, ende sine gracie geven, ende ghenen arbeit en sel u verdrieten; want duechden ende guet leven sal uwen inwendighen troest wesen.

Cfr. Imit. l. 4 c. 11
n°. 3 seqq.

5de kapittel. Van anmerken eygene gebreke.

Leert u ghebreke wel kennen, ende merket uut wat wortelen sie comen, ende sueket raet daertoe. Laet u duncken, dat sie groet sijn ende swaer, ende aensiet sie alse wonden uwer zielen. Bedroevet u van herten sere, dat ghi sie also qualiken noch verwonnen hebt van den tijt dat ghi u beteren wolden, ende latet u leet wesen, ende settet nog weder op van nyes u te beteren, ende dencket of ghi huden eerst gecomen sijt. Ende als een beghinnende mensche maket u bereit tot allen gueden punten gheestelikes levens. Ende slaetet al voer niet dat gheleden is van uwen leven. Werp et uut den olden menschen ende aentrecket enen nyen menschen, ende leert leven nae rechter formen gheesteliker ende ghestorvenre menschen, ende die hen selven alder werelt doet †) rekenen opdat sie in gode nu ende eweliken moeghen leven.

*) *Altehant, te handes* = spoedig, weldra.

†) Doet = dood.

Cfr. Imit. I. 3. c. 53. 6de kapittel. Van den wortelen onser ghebreken.
n°. 3. l. 1. c. 43.

Onare tam parva
ad cor transeunt, nisi
quia adhuc carnalis
es, et homines magis
quam oportet atten-
dis? Nam quia des-
pici metuis, repre-
hendi pro excessibus
non vis... Sed in-
spice te melius et
agnosces quia vivit
adhuc in te mundus,
et vanus amor pla-
cendi hominibus etc.
De imit. I. 3. c. 46.

Dat beghin ende die wortel onser ghebreken is ghemeeenlike hoverdie. Ende daeromme wie sine ghebreke wil ghehelike verwinnen, die pine hem sine hoverdie neder te werpen *) ende beghine inder oetmoedicheit te timmeren †), of het sal al te handes vallen wat hi guedes beghint. Waeromme wort die mensche also lichtelic verstuert of beswaert of beanxstet omme een cliene dinc, dan daerom want hi noch hoverdich is van herten, ende hemselves niet versmaden en can ende voer niet rekenen? Als dan een cliene woerdeken comet of een luttel onghelikes ons gheschiet, of wat snodes of verworpens ons gheboden wert, alte handes soe woert die hoverdie gheruert in ons ende ontsteken tot onlijdsaemheit. Ende groet weert **) conde doch die mensche swighen ende niet wedersegghen, ende wolde men wat van noode spreken, dat men doch oetmoedelike ende guedertierlic leerde spreken. Leider wi vergheten dicke alte sere onses states ende onsen gheesteliken voertganc in duechden. Het solde ons van rechte alle daghe lichter ende sueter werden ende begheerliker smaken alle dat wi daden, conden wi ons van binnen te rechte vernederen ende om godes willen alle uutwendighen troest des lichaems ende behaghelheit der menschen

*) Die pine hem sine hoverdie neder te werpen = die bijvere zich zijn hovaardigheid ten onder te brengen.

†) De meergemelde Codex van Poeldijk heeft hier iets duidelijker: «ende op dat fondement der oetmoedicheit te tymeren = bouwen.

**) Weert d. i. ware het, zoude het zijn.

van ons werpen. Die mensche die allene gode begheert te behaghen, die en achtet niet seer wat die menschen van hem segghen ende voelen. Ende dese can oec wel liden, dat men hem scheldet of berispet te rechte of tonrechte; of dat men hem niet seer en achtet ofte voertsettet. Want hi hevet alle sine troest in gode te thuge gheset, ende is bereit tot allen liden.

«Tunc enim melius
interiorem testem
Deum quaerimus,
quando foris vilipen-
dimur.» Imit. l. 1. c. 12.

«Si vis aliquid pro-
ficere, conserva te
in timore Dei. Ibid.
c. 21.

7de kapittel. Van heiligen anxt *) des heren.

Hebbet den heilighen anxste des heren, ende ontsiet die heimelike oerdele godes. Want die anxste godes wederslaet †) die hoverdie des menschen ende leert hem seer snoede van hemselves voelen, ende maket den wille dicke vuerich ende vlytich tot beteringhe, omdat wi niet en weten dach noch ure onses levens, noch oec niet bekennen en moeghen hoe dat god onse werken oerdelen wil: want anders syn die oerdele godes dan die oerdele der menschen. Daeromme hebbet anxte ende huedet u voer alle sunden; ende bekennet ghi u schuldig in enighen ghebreken, laet u dat seer rouwen, ende pijnt u te handes te biechten ende te beteren; want ghi en weet niet hoe langhe dat u god noch sparen wil in desen leven.

«Non superbias de
operibus bonis; quia
aliter sunt judicia
Dei quam hominum.
Imit. l. 7. c. 7. n°. 3.
Nota. *Aliter sunt*
voor *alia*, volgens
het Dietsch: *anders*
zijn enz.

8ste kapittel. Van gedencknisse der doet.

Imit. l. 1. c. 23. De
meditatione mortis.
«Beatus qui horam
mortis suae semper
ante oculos habet.»

Ende opdat ghi te meerren anxste crighen, soe dencket op den verveerliken doet, en voersettet

*) *Anxt des heren* = vrees des Heeren.

†) *Wederslaet* zal moeten zijn *nederslaet* = vernedert, zooals de Codex van Poeldijk heeft.

in u herte die leste ure, wanneer ghi ymmer
 verscheiden moet. Dan sal voer u comen al dat
 ghi gedaen hebt guet of quaet; ende pijnlike
 sericheit des lichames sal u quellen, ende in-
 wendighe vrese des toecomenden oerdeels voer
 dat aensichte godes ende alle sine heilighen sal
 u ververen. Mer hebdi ene goede consciencie,
 so sal u anxte getroestet werden mit hopen der
 guedertierenheit Cristi ende die verdiensten sijnre
 heilighen. Want men leset van vele heilighe
 menschen dat si herde sere beanxstet waren inder
 uren hoers dodes. Mer onse lieve here en lietse
 niet bliven in al sulker verveernisse; mer hi
 troestede si overmiddles^{*)} hem selven, of sinen
 heilighen enghelen, eer dat si sturven.

Ende als Ste Gregorius seit, so is die pine
 ende anxt des dodes guede menschen dicke ene
 reyninghe ende vergiffenisse hoerre sunden, daer
 si omme ghepiniget mochten werden in den veghe-
 vuer. Ende ist sake, dat also grote heilighe
 menschen verveert sijn gheweest voer den doet,
 hoe vele meer mach ons arme menschen dan
 gruwelen, als die bitter doet comet.

Imit. ibid. c. 24. 9de kapittel. Van geheuchnisse des scerpen oerdels.

Settet oec dat scerpe oerdel godes voer u oghen
 ende laet u duncken ofte men over u de sen-
 tencie gheven solde der verdoemder menschen.
 Dencket hoe den te moede wesen mach die in

^{*)} *Overmiddles hem selven of sinen heilighen enghelen* =
 door zich zelven of door zijne heilige Engelen.

enen kerker sit ghevanghen op sijn lijf *), ende alle daghe duchtet dat men hem te handes uitleiden sal ende doden yammerlike ende scandelike voer also vele menschen. Wat blijschap of wat gheneuchten mach alsulken mensche hebben op eertrike? ende merket †) dat men hem vele schone seghet ofte genuechten lovet, dattet al droch is ende niet vele te achten. Mer hi duchtet al den dach, dat die richter comen sal ende hem verwisen. Vele mer sellen wi duchten ende overdencken als die richter comen sal ende elliken na sine werken sonder wedersegghen gheven sal.

«O miserrime et insipiens peccator, quid respondebis Deo, omnia mala tua scienti, qui interdum formidas vultum hominis irati?» Imit. l.c.

Ist dat wi der menschen oerdele, als onser oversten, somwilen ontsien, die nochtan soe claerliken niet en bekennen die menichvoldicheit onser scholt; hoe alte vele meer sellen wi den oversten prelaet hemelrikes ende eertrikes mit groter vresen ende swarheit ons herten altoes ontsien, den ghien dinc verborghen en is, ende voer wien wi ons niet verberghen noch vensen **) en connen, want hi alle dinc siet?

Overweghet dickwile in uwer herten den verveerliken doet, dat harde ende strenghe ordel godes ende oec die pine der hellen ende des scarpen veghevuers, opdat ghi inwendighen rouwe ende droefheit crighen conden teghen alle uwe

*) *Op syn lijf*, zooveel als: die ter dood veroordeeld is, die op den dood zit.

†) *Ende merket* enz.; dit staat duidelijker in den Codex van Poeldijk aldus: „Hij siet ende merket wat men hem veel scoens seit of ghenoechte belovet, dattet al droch [bedrog] is.

**) *Vensen* = veinsen, huichelen.

ghebreken ende gheneuchten des vleysches, ende becoringhe des viandes. Soe wie te rechte overpenset sijn utersten, hem en sal gheen tijtlic dinc ghenuechlic wesen; want alle tytelic solaes gaet te niete, ende dat ons nae desen leven volghet dat sal bliven. Daerom verkieset nu liever een weinich te bedroeven; ende leert sterven eer die doet comet; ende veroerdelt u eer dat oerdel comet; ende castyet ende pinighet uwe quade begheerten; opdat ghi dan weertich sijt mit Christo te verbliden in den rijken sijns hemelschen vaders.

«Qui vero timorem Dei post ponit, diu stare non valebit, sed diaboli laqueos citius incurret. l. c.

Dat weer seer nutte, dat sommige gheestelike personen wat meer anxstes godes hadde van binnen, want si solden dan vele neernstigher ende behoeder in alle hoeren woerden ende werken ende ghedachten wesen. Mer leider slap ende colt ende onghervoelic versumende *) ende onghestadich sijn wi van buten ende van binnen. Al swighet onse lieve here ende lidet vele mit ons nu in deser ¹⁾ tijt, hi en sal nochtan altoes niet swighen; noch hi en sals niet vergheten als die tijt comet, dat hi alle geslechten oerdelen sal.

¹⁾ mit ons liden is hier: van ons verdragen.

Imit. l. 1. c. 21. De compunctione cordis

10de kapittel. Van nutticheit des inwendighen rouwes.

Vele goedes comet van inwendighen rouwe ende suchtinghe. Want als ghi van binnen gheruert sijt mitten anxte godes, soe ontsiet hem †) alle

*) *Versumende* = nalatig.

†) *Soe ontsiet hem* enz. In den Codex van Poeldijk staat: «soe ontsien hem,» zal moeten beteekenen: dan wijken (ontzien zich) alle begeerten.

lichtverdighe ende onbedwonghene begheerte uwer natueren. Mer als ghi sonder desen anxste wandert, soe ontmoeten u vele laghen der ghebreken. Die prophete Ysaïas seit: Here van dinen anxte hebben wi ontfanghen ende salicheit voertgebracht. *) Ende een ander prophete spreket: Salich is die man die den here ontfuchtet †): hi sal in sinen gheboden seer begherich sijn. Menich dinc vint men berispelic ende quaet te wesen, als ghi u van binnen spieghelt mitter lanteernen des gherechten oerdels, dat ghi te voeren machsien niet en achten, noch en wisten, noch en rekenden also hinderlic ende also groet ende verdoemelic quaet. Voerwaer hi voelt al anders die daer sterven sal dan die daer hopet noch langher te leven. Want hi raket den lichte der consciencie die dan ghenen dinc verswighet van binnen, ende verdonckert hem in wankel hope ende crancken troest des langhen levens, soe dat hi niet aensien en can die heimelicheit sijnre consciencien. Die in rouwe is ende in gheesteliker droevicheit, hem en mach gheen dinc lusten noch troesten noch verlichten dan dat van gode is ende dat daertoe leidet. Al ist int eerste wat bitter ende swaer dat hem die mensche afkeere van uutwendighen solaes, ende onttrecke hem van vele geselschap der menschen ende toeneighe-

«Nihil magnum,
nihil altum etc. nisi
pure Deus aut de
Deo sit.»

*) Die tekst staat niet in den Codex van Poeldijk. Misschien is bedoeld Isaias c. 26 v. 17 en 18: «Sicut quae concepit... sic facti sumus a facie tua Domine, concepimus et quasi parturivimus et peperimus spiritum.

†) *Ontfuchtet*. In den Codex van Poeldijk *ontsiet*.

licheit der natueren; het sel ten leste in hem lichte ende suete werden; ende also vele te meerre als hi vlitich is hem af te trekken.

Imit. l. 1. e 20. De amore solitudinis et silentii.

11de Kapittel. Van minnen tot enicheit.

Ende opdat ghi te bet moeghet in rypheiden ende in rouwe des herten u holden ende bewaren, soe ist noet dat ghi sere minnet enicheit. Versoeket sie waer dat ghi moeghet, also veer alst in u is. Mer alst u niet bueren en mach van buten *) soe holdet si nae uwen vermoeghen in uwen herten, ende slutet van u al dat u niet bevolen en is, ende dat men u beveelt dat heb- bet als van den monde godes. Ende als ghi aen- dencket om wien ghi arbeidet, soe moechdi oec vinden van binnen ruste ende enicheit mit gode, den ghi inder herten draghen selt waer dat ghi- sijt. Als dan god gevet, dat ghi vinden die be- gheerlike scat der enicheit, soe keert u geheeliken inwert †) tot gode ende opluket hem alle ver- borghentheit uwes herten, ende beliet **) hem alle zaken van uwen last. Want hi is dieghene die u allene helpen ende verlichten, troesten ende sterken mach. Ende sine ghenade is die alle dinc ontholdet. Conde ghi oec tranen storten van groter begheerten voer dat minlike aensichte

*) In den Codex van Poeldijk staat: «alse u niet ghe- bueren en mach van buten» de zin is: indien gij de uit- wendige eenzaamheid niet hebben kunt.

†) *inwert* zoo veel als *te inwaart* = naar binnen in uw binnenste.

**) *beliet* = belijdt, openbaart hem.

godes, ghi solden overvloedighe troestinghe ontfanghen weder van hem. Vindi int eerste niet dat ghi begheert, wachtet den here lancmoedeliken, ende hi sal u begheerte verhoeren. Dencket dat hi dicke vele met u gheleden hevet *) ende guedertierliken verbeidet, opdat ghi u noch beteren soldet ende tot u selven keren solden. Ende daerom selt ghi oec weder verwachten sijne ghenaden, dier wi niet weerdich syn. Mer sijne guetheit ende ghenade is meerre dan ons quaetheit, ende dat is ons noet, want wi wonderlike cranc sijn ende ghebreclike. Ende dicke eer wijt weten, legghen wij der neder, ende kunnen onselven niet wel helpen. Hierom soe keert u herte totten heren, ende begheert alleen syne ghenade, en vermettet van uselven niettemale. Soe moechdi vaststaen ende voertgaen in uwen opsatte.

Cfr. idem caput
Imit. et Lib 3 c. 37.

12de Capittel. Van godliken troest in der enicheit.

Soe wie ruste der enicheit minnet ende versueket, den sal god vertoenen sine verborghene sueticheit. Ende alsoe vele als hi aflegghet van uutwendighen ende tytliken dinghen, alsoe vele sal hem god toewerpen van bekennen ende smaken des inwendighen rykes dat hi sinen uutvercoren belovet hevet, als hi oec selve spreket: Ende wi sellen tot hem comen, ende ene woninghe

*) dat hi dicke vele met u gheleden hevet == dat hij dikwijls geduld met u gehad heeft.

bi hem maken. Daerom vliet alle die zaken die u verhinderen of verleiden moeghen van inwendighen vrede of uwendigher eersaemheit, *) die ghi mit gode begheert allene te ghebruken. Want het is den devoeten herten dicke een zwaerheit dat hem enich mensche voer comet, ende dat hem oec creatueren troesten sellen die allene den maker alre dinghen begheert te scouwen. Ende hierom soe is hem oec alle tyt te cort die hi met gode hevet in synre stilheit, ende lanc en ongheneuchelic al dat hi van desen tegenwoerdighen leven hoert. Och hoe wel is den om sijn herte die altoes becommert is mit hemelschen begheerten! Hoe lichtelic versmaet hi alle dinc opdat hi vercrighe dat overste guet dat gheen eynde en hevet! Hoe weynich sel hi oec achten tytlic ghebrec ende aldat hem lastelic is, opdat hi vinde ewighe ruste sijnre zielen.

Imit. L 1. c. 4.
De providentia in
agendis. Sed titulus
ille non satis con-
venit argumento.

13de Capittel. Van voersienicheit in uwendighen werken.

Wildi dan vorderen in den toekere uwes selves, †) soe moeti nauwe toesien ende soervoldich ende voersichtich wesen in den uitkere totten menschen. Want dat is noet alsoe langhe als wi op eertrike dwalen, dat wi malclic **) den anderen helpen den last draghen.

*) *eersaemheit* zal moeten zijn: *eensaemheit*. De Codex van Poeldijk heeft hier *enicheit*.

†) De Codex van Poeldijk voegt hierbij: *tot gode*.

**) *malclic*. De Codex van Poeldijk heeft: *malcanderen*.

Mer dat wetet, hoe ghi bet uselven mit gode in rusten kunnet voeghen ende in enicheit holden nadat ghi stonde hebt, alsoe vele stichteliker sal uwe wandringh wesen onder den menschen.

«Bonus et devotus
homo opera sua prius
disponit, quae foris
agere debet.» Imit.
l. 1. c. 3. n°. 3.

Men moetet in rusten mit gode *) leren, hoe dat men sal onlede hantieren: ende wie niet voersienich en is eer hi uitgaet, hi sal nauwe ontgaen sonder sunde eer hi wedercomet. Beter is voersienicheit ende wijsheit dan grote stercheit: ende meer sal hi vorderen die alle sine weghe voersiet mitter ewen †) des heren dan die seer lopet sonder inkeren. Als men vele van buten hevet vollenbracht ende dat herte is sonder gbeestelike vrucht, wat hevet men dan anders dan arbeid sonder loen, en slaghe ghehaelt sonder crone? Ende als ghi oec daernae wederkeert tot rusten, ende overdenet in bitterheit uwes herten, soe vindi vele persen ende drucke ende bitterheit ende smerten van eenre quader consciencien die u wroeghet van der gheledenre **) misdaet ende onbehoetheit van uwer wandringhen. Siet dan aen hoe nutte dat is, dat die mensche sine sinne vergadere, ende overpense dicke waertoe hi is gheroepen.

14de Capittel. Tot ††) andacht tot gode ende bewaringhe sijns selves.

Im. L. 1. c. 10.

Ende opdat u die arbeit van buten niet te

*) Hier staat in den Codex van Poeldijk *met gode leven ende leren*.

†) ewen = wet.

**) gheledenre = verledene..

††) De Codex van Poeldijk heeft in plaats van *tot, van*.

lastich en werde, soe oprichtet u herte dicke tot onsen lieven heren die die trouwe ziele spijsen ende sterket mit inwendighen troestinghen der hiligher scriftueren. Ende die sulti gheerne lesen ende hoeren ende overdencken mit meerre beghearten dan lichaemlike spise. Want al en moechdi niet hebben die celle van buten die een hulpe is onser crancheit, ghi selt nochtant gheerne naevolghen ende neernstelic pinen te holden dat zwijghen in uwe werken, ende alremeest begheerlic ghebet ende aendacht tot gode. Ghi selt oec wel bequame tyt ramen ende stede vinden tot u selven te comen sonder iemens hinder, ist dat ghi scuwet onnutte becominghe ende woerde die gheen noet en sijn, *) ende sonderlinghe lichtverdicheit ende curiositeit der oghen. Want dese punten verleiden dick den menschen van sinen herten, ende verderven sijn guede opsat ende verstroeyen alle sine binnenste beghearten tot gode ende tot hemelschen dinghen: ende oec verblinden sie den menschen te handes ende brenghen hem tot meerre scade ende swaerren val, ende maken hem colt ende traech ende onvlitich tot hem selven weder te keeren. Daerom levet in voerhoedicheit ende in anxste, ende en vergheet †) u selven niet. Ende spreket mitten prophete: Mine ziele is altoes in minen handen, ende dijn ewe en hebbe ic niet verghten, dat is, in allen dat ic doe, pense ic omme oerber ende salicheit mynre zielen. Ten is niet

«Si tu scis homines
dimittere, ipsi bene
te dimittent tua facta
facere. Non attrahas
tibi res aliorum, nec
te implices causis
majorum.» Lib. 1.
c. 21.

*) die gheen noet en sijn = die niet noodig zijn.

†) De Codex van Poeldijk heeft in plaats van *vergheet*, *heffet*.

allene voer u dat ghi u wel ende doechdelic hebt; mer we *) dat bi u is ofte we *) van u hoert, die sal des verbeteret werden ende gode loven die ons te gader brengen moet hier boven. Amen. †)

Item. Dat wederstaen der quader begheerten ende lydsaemheit des arbeides is dat cruce Christi gheestelike te draghen Ghelycmoedelike onrechte ende teghenheit te verdraghen, dat is ene gheestelike crusinghe Christi. Te vlien des waerliken solases ende des eerdesschen troestes om die minne godes, dat is danckberheit der eldigher ghelatenheit Christi. Te laten vrienden ende maghen omme den name Jhesu, is ene ghelikenisse Johannes des discipels Christi staende onder den cruce. Berovinghe uwes eyghens willen is cledinghe der naetheit Christi. Een willighe, vredesamighe, sachtmoedighe ende oetmoedighe draghinghe crancheit anderre menschen, mit groter suetigheit des herten, dat is te hebben een beelde der doet Christi ende sijns levens. Die ghenen vremenden troest en sueket, als hem die inwendighe troest afghenomen is, ende lydsaemlike verwachtet ende sijn toevlucht hevet totten hemelschen vader ende hem selven verseket, **) ende werpet alle sine ghedachten in gode; hoe vele meer dan die uutwendighe mensche ghelaten is ende vereent mitten wille godes: soe vele meer

*) In plaats van *we* lezen we in den Codex van Poeldijk *wie*.

†) Hier eindigt, zoo als wij reeds gezegd hebben, de Codex van Poeldijk. Zie hierboven blz. ~~332~~ 12.

**) *verseket* = verzaakt.

is die mensche gheliker den ghecruusten Christo ende ontfancklic sine hemelschen vader.

Item. Du die biste uutghegaen gode te dienen, stae in anxste ende bereide dijn herte, niet tot rusten, niet tot sekerheit, noch tot ghenuechten, mer tot becominghe ende tot drucke. Want overmids menichvoldighe droefheit is ons noet in te gane in dat rike der hemelen. *) Ist dan dat di ghenueghet ende lustet groetheit des loves †) soe en laet di niet ververen den strijt des arbeides; want tot grote love en comet men niet dan mit groten arbeide.

Item. Dien ic in desen leven gheve dat pijnlicste leven, dien wil ic inder ewicheit gheven te eten die sueticheit des merghes mijnre godliker natueren.

Item. Hoe du diselven meer leveste, hoe du min lovens van mi ontfanghen salste.

Item. Jhesus wert also vele te sueter ghevonden, als du sueticheit der creatueren ende ghenuechten lateste om hem.

Tegen alrehanden cleinmoedicheit die ons dicwyl anvechtet, recht oft niet en hulpe wat wi opsetten, dat soe niet en is; mer als wi ons meer pinen **) ten doecheden of guet opset te maken, soe merke wi bet onse onvolcomenheit.

*) *Want overmids menichvoldighe droefheit is ons noet in te gane in dat rike der hemelen* = want door vele droefheit moeten wij ingaan in het rijk der hemelen. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei Actor c. 14. v. 21.

†) *loves* zal waarschijnlijk moeten zijn *lones* = van het loon.

**) *pinen* = beijveren, ons best doen.

Item. Alsoe vake als wi ons pinen te sterven om onses lieven heren willen, alsoe dicke werden wi hem gelijk.

15de Capittel. Van gehoersaemheit.

Imit. L. 1. c. 9. De obedientia et subjectione, — L. 2 c. 2 en L. 3. c. 13.

Ste Augustinus seit: eer verhoert god dat ghebet der ghehoerzamigher menschen dan tiendusent onghehoersamigher. Echter Augustinus: o here, dijn alrebeste dienre is die gheware ghehoersamighe mensche, diet ghebot niet en verwacht, mer toehant *) als hi weet den wille syns oversten, hem gheerne pynt te volbrengghen, naden exempel ons heren Jhesu Christi. Die ghewarighe ghehoersamige mensche en oerdeniert †) niet van sinen werken, want hi noch wille, noch onwille en hevet, mer hi beveelt hem sekerlike gode ende sinen eversten.

Item. Climacus. Een recht ghehoersaem mensche gaet al slumerende ende slapende totten ewighen leven. Die heilighe vader Ste Franciscus plach re segghen. Mijn alre lieveste brueders, vervullet dat ghebot mitten yersten woerden, ende en verwachtet niet, dat ment u anderwerf mit woerden segghen moet. Ende en wilt niet segghen noch claghen datter yet onmoeghelics in den gheboden is; want al weert dat ic u yet boven uwer cracht ghebode, der heiligher ghehoersaemheit en sel gheene cracht ontbreken.

*) toehant = terstond, zoodra.

†) oerdineert niet van sine werken, zoo veel als: beschikt niet over zijne werken of daden, hij heeft als 't ware geen eigen wil.

Item. Ste. Bernert seit: Niet en is den enghelen liever, niet en is gode ontfancliker, niet en is den mensche nutter, dan inder aenghenomenre heiligher vergaderinghe te wesen ende die rechte der ghehoersaemheit te holden.

Item. Augustinus in enen sermoen: die is sachtmoedich die alle onrechte ende laster die hem angedaen werden, gelijmoedelic verdraghet: ende die is oetmoedich die verkiest verworpen te wesen in den huse godes, ende vlitich is allen menschen boven hem te setten, ende hem altoes dencket ghestubbe *) ende assche te wesen, ende in alle dinghen die hi doet, hem veronweert †) ende versmaet, niet alleen in den woerden, mer oec in den werken ende inder ghedachten.

De Imit. passim.

16de Capittel. Van der oetmoedicheit.

Ste. Beernert seit: Also als ene versche wonde bereit is hoer bloet uut te stoerten, also is onze lieve here bereit den oetmoedighen menschen sine gracie te gheven.

Item. Een oltvader seide, dat oetmoedicheit breket alle macht der viande ende maect si te niete; soe als ic sie hebbe hoeren spreken: ist dat wi die brueders verstoeren ende onvrede maken; wanneer hoerre een **) hem dan veroet-

*) *ghestubbe* = *stof*.

†) *hem veronweert* = *zich zelve niets waardig acht, veracht*.

**) *hoerre een* = *een van hen*. In deze zinsnede schijnt de codex geen goede lezing te geven.

moedighet ende ghenade bid, soe is al onse crachte te niete ghemaket ende vergaen.

Item. Alsoe dicke als wi oetmoedeliken antwoerden, alsoe dicke slaen wi den duvel.

Im. L. 3 c. 49. ibid
c. 35.

17de Capittel. verduldicheit te holden.

Die duecht der verduldicheit wert ghepriset boven dooden te verwecken ende ander mirakelen. Sie ghevet die glorie der martelaren. Sie ghevet die palme der verwinninghe. Als een carbonkel in guldenen spannen, alsoe schynt gheduldicheit in tegenheden. Als een duerbaer steen lichtende, als een suete roeke wel rukende, ende als honich overal drupende, also is een gheestelic mensche die verduldlike onder sine bruedere wandert en satelike sijne brueder ghebreke verdraghet. Sine stemme maket in den hemel enen sunderlinghen sueten sanc, dien sie niet singhen en connen die in teghenheden deses levens mit verduldighen moede niet verdient en hebben desen sanc te singhen.

Verduldicheit is een enghe wech, mer die seker wech die sonder vertrecken leydet totten ewighen leven.

Item. Sonder lydsaemheit en mach men die sueticheit des gheesteliken levens en vergaderinghe niet holden noch hebben, want het en mach niet wesen in vergaderinghe daer en come dicwyle dinghen die der brueder eendrachticheit ende minne verstoeren solde, weert dat die ene overmids ghehoersaemheit des anders ghebrec niet liden en wolde.

Gregorius: Die lydet lidsaemlic dat men hem doet, die denet dat hi lichte noch wat hevet

daer men hem in lyden moet. Niet en is bet dan mit gueden moede te lyden dat men niet beteren en mach.

18de Capittel van den arbeide.

Cfr. Tract. devot.
Florentii ubi inter
»Remedia Viciarum»
de labore manuum.
De Im. L. 1 c. 18 et
19. L. 3 c. 51.

Opdattu niet vermoeyt en werdeste overmiddles swaerheit ende menichvoldicheit des arbeides, soe moeghestu diselven dicwijle vermanen ende toespreken ende segghen: o mijn ezelken, alsoe lanche als wi te gader sijn, soe laet ons vuerichlaken *) arbeiden ende innichliken onsen lieven heren Jhesum Christum dienen. Laet ons lopen van arbeide tot arbeide, van der eenre pijnlicheit totter ander. Nacht en dach laet ons omhelsen die voetstappen ons heren Jesu Christi; want waerlic dat juc Christi is suete ende sine bordene sijn licht. Ende opdattu nymmermeer en onbliveste †) inden weghe dijne ellendigher pelgrimaedsen, soe salstu dicwile overdencken dat grote loene dijns clienen arbeides.

Item. Ste Bernaerdus: wie mach in arbeide of in becoringhe of enich ander dinc te swaer wesen, die altoes in sijn herten draghet dat oetmoedighe leven, die uuterlicste armoede ende dat bitter liden Jhesu Christi?

Item. Laet ons niet merken in den gheboden onzer prelaten, dat oec die ghebode godes sijn, die groetheit des arbeides, mer groetheit des loens.

*) *Vuerichlaken* zal vuerichliken moeten sijn.

†) Opdattu nymmermeer en *onbliveste* = opdat gij nimmermeer *achter blijvet*.

Want die ons oersake ghevet vele te arbeiden, die ghevet ons oec oersake vele te verdienen.

Item. Hoe een yeghelic meer arbeit in den dienste godes in deser tijt, hoe sijn loen overvloedigher sal wesen in den toecomenden leven. Gregorius: Niement en vertraghe hem in den weghe deses levens opdat hi in sinen hemelschen vaderlande sine stede niet en verliese.

Item. Ste. Beernaert seit: dat is een salich mensche die mit sijne snelheit den traghen verwint, die is noch saligher die mit sijne verduldicheit eens anders toeren lesschet, *) die is noch alresalichste die mit sijne minne eens anders herte opluket, ende eens anders hoverdie mit sijne oetmoedicheit vernedert.

Item. Die in den ewighen leven die meeste wil wesen, die sij nu die minste. Ende soe wie hierna den anderen voer wil gaen in glorien, pine hem nu voer te lopen in den oetmoedichsten arbeit, ende den anderen te dienen.

1) Bij dit opschrift mag wel een paar malen enz. gedacht worden: het capittel bevat inderdaad een devoot allerlei, beginnende met het onderwerp dat door het opschrift is aangeduid.

2) *Vleijers* en vul aan: *woorden*.

„Da prudenter declinare blandientem et patienter ferre adversantem”. Imit. L. 3 c. 27.

19de Capittel. Van vermaninghe der ghebreke. 1)

Hebbet gheerne dat men u vermane. Verblydet u als ghi berispet werdet. Ende ontsiet niet die scerpe woorden, mer der smeykers. 2) Want het is vele lichter hier wat scarpheiden te lyden ende ghecorrigeert te werden, dan hierna ewelic te bernen.

Item. ist dat die brunt Christi niet en wil turbiert werden, noch niement turbieren, soe stae si op hoer hoede ende si sparich in spreken.

*) *eens anders toeren lesschet* = *eens anderen toorn of gramschap tot bedaren brengt*.

Item. Soe wie begheert, dat hi godes suete sprake gheerne hoert, die zal gheerne swighen van onnutten woerden ende van vele redenen. Alsoe als die hase vliet van der teghenwoerdicheit des hondes, alsoe vliet dat godlike in spreken van denghenen die vele ledigher woerden hevet.

Item. Ste Augustinus scrivet tot sine bruederen ende seit: o myne bruedere, u en verdriete niet te beghinnen grote dinghen; noch u en verdriete niet te holden die dinghe die ghi begonnen hebbet. Want volstandicheit maket die verdienste: Si croent dien die lopen, si leydet totten loen die ghene die vechten. Christus blinct inder zielen die sine duechden besit, alse oetmoedicheit, sachtmoedicheit, verdulicheit, gehoersaemheit, godlijke minne. Ende al hadde Christus alle duechden volmaectliker dan si enich creatuer ummermeer hebben mach, nochtant hadde hi sonderlinghe vercoeren die oetmoedicheit, waerbi dat si gheheiten is die dueghet Christi, als Ste Paulus wel secht: Gheerne wil ic mi verbliden in mynre crancheit, opdat die dueghet Christi in mi blive, welker deughet is oetmoedicheit als Christus selven spreket: leert van mi dat ic bin sachtmoedich ende oetmoedich van herten.

Item. Ste. Bernardus secht: Ghien dinc en verdrijft die sunde eer uutten menschen dan die memorie der passien ons lieven heren. Also vake als yemant die passie ons lieven heren Jhesu Christi mit ynnicheit ende danberheit overdenct, also dicke ontfaet hi dat hilge sacrament geestelic.

Pijnt u selven uut te gaan

Ende in uwer wijsheit niet te staen:

So werdi van gode gheleert
 Ende van den menschen niet onteert.
 Wilstu gode edelike leven,
 Soe salstu hem di selven overgheven,
 Sette dyn herte daert toe wesen sal,
 Soe hebstu vrede overal.
 Leerdi in allen dinghen verwynnen.
 Soe moechstu vrede hebben van bynnen.
 Settet dat zwaerste yerste voer,
 Soe comestu mitten lichsten doer.
 Dat ic sal dat wil ic:
 Soe heb ic dat hemelrijc,
 Mit lyden ende zwichen
 Sal ic den meesten vrede vercrighen.
 Het is een wijs man
 Die hem wat lyden kan.
 Sterven is my noet
 Boven alle dinc ende guet: *)
 Sal ic my ende alle dinc verwynnen,
 Soe moeticket an een sterven beghinnen.
 Settet lief ende leet uutter herten,
 Soe en saldi ghien dinc smerten.
 Ay hoe mach dat sijn,
 Dat wi ymmers iet willen sijn:
 Nochtant en sijn ommers niet,
 Al duncket ons wesen yet.
 Het wil hier al comen op een lyden:
 Ic kans my dicke qualic verbliden.

*) In verband met hetgeen onmiddelijk volgt zal de zin deze zijn: vóór alles is het mij noodzakelijk te sterven, — zoo als de Imitate Lib. 2 c. 12 zegt: «in moriendo totum jacet.»

OPMERKINGEN.

1. De titel van het voorgaande opstel heeft eene aanmerkelijke overeenkomst met den titel welken het werk (althans het eerste boek van dit werk) nu algemeen als *de navolging van Christus* bekend, in de eerste tijden zijner bekendwording op vele codices draagt, namelijk: *Ammonitiones ad spiritualem vitam utiles*.

2. De inhoud van beide heeft (voor zooverre het Nederduitsche opstel zijne stof heeft behandeld) bijna zooveel overeenkomst als beider titel; maar de geest in beide heerschende, de rigting waarin beide zich bewegen, de zienswijze betrekkelijk de behandelde onderwerpen, is volkomen één, en wel zoo dat de hoofdgedachten dikwijls in de uitdrukkingen overeenkomen, terwijl andere, veel minder principale, maar kernachtige gedachten, in wending en uitdrukking volkomen op elkander gelijkende, eveneens in beide voorkomen.

3. Het eene is evenwel geene vertaling van het andere, zooals bij de vergelijking der beide teksten aanstonds blijkt, en het Nederduitsche opstel is, naar mijn oordeel, geen vertaald, maar een oorspronkelijk werk: de woordvoeging en de losheid of liever gemakkelijke van den stijl zijn de voorname gronden van dit oordeel. ¹⁾ En niet te min is de overeenkomst van beide geschriften zoo groot, dat, wie beide genoegzaam kent, onder 't lezen van het eene zich vaak verbeeldt iets uit het andere te lezen.

4. Beide hebben met vele opstellen in de

1) Bij de meeste overeenkomst van gedachte en uitdrukking is altijd zooveel onderscheid, dat men nimmer kan zeggen: er is vertaling.

werken van Thomas van Kempen zoo groote overeenkomst, als zij onderling hebben.

5. Ofschoon het Nederduitsch opstel, en de werken van Thomas zooveel overeenkomst met de *Imitatio* hebben, wordt deze evenwel nimmer genoemd, gelijk in de *Imitatio* ook niet genoemd worden eenige der werken van Thomas of dit Nederduitsch opstel.

6. Waar de uitdrukkingen der voorbedoelde werken zoo zeer overeenkomen, daar zijn die uitdrukkingen vaak idiotismen of der Dietsche taal, of der Ascetische school van Nederland in de tijden van den bloei der Deventersche Frater-gemeente onder Florencius.

7. De geest, de richting, de oordeelen en meeningen ten aanzien van het geestelijke leven, die gang hadden in het asceterium van Florencius, worden in de voornoemde geschriften op iedere bladzijde gevonden.

F. J. v. VREE.

1) Uit den codex (in roode letters.) Hier beghint een devoet epistel. ¹⁾ waar voorin: «Dit hoert toe den susteren in Lammehuis van diese te Deventer (in 'thuis van Lamme Diese.)»

2) Dit is aan te zien als de groet aan het hoofd van den brief, naar de gewoonte dier eeuw (14de en 15de) daarom lees ik achter *dat is* een colon, zijnde de twee laatste woorden eene korte zamenvatting van den uitvoerigen wensch.

3) Pelgrims.

Onsen lieven heren stedelike te offeren een reyne ende vredesam herte, ende also te leven al die tijt onser ellendicheit, dat wi vrilike hern ghemoeten mogen, als hi ons ghebiedet van hier te varen, dat is: warachtighe gheestlicheit. ²⁾

Lieve Suster. Want wi in dezen leven ellendich ende peelgren ³⁾ sin ende veer verworpen van onzen vaderlande, ende wi alle gheerne tot onsen vader waren; daeromme wille wi daer comen, so

moten wi ons mit groter neersticheit oefenen in gueden werken, ghedachten ende begheerten, ende daghelix vergaderen inwendighe sierheit ende rijcheit, dat is reynicheit des herten, begheerte totter armoeden ende tot snoden dinghen ¹⁾ oetmodicheit, ghehoerzameit, vertiynghen ²⁾ eyghens guetdunckens in allen dinghen, ende dierghelike, opdat wi niet ydel van bynnen, mer vol ende ghesiert van dusdanighen doechden ghevonden moghen werden, ende onse lampen bernen. Hieromme begheer ic ende bidde u, dat ghi u vlitelike ghevet in doechden voert te gane, ende en laet u des arbeydes niet verdrieten die daertoe hoert, want die doecht moetmen mit arbeyde vercrighen, ende mit arbeyde moetmen sie behoelden. Ende ist sake dat wi ons niet stedelike en pinen voert te gane in doechden, in corter tijt machmen verliesen dat in menighen jaren vergadert is. Ende dien die dinghe van buten ³⁾ bevolen sin, also vele te meer behoef hi behoetheit van buten ende van binnen. Want lichtelike gaet een mensche achterwert ende comet tot eenrehande dorricheit des herten, ist dat hi niet nauwe toe en siet in uutwendigher onlede ⁴⁾ ende crigheten lesten verdriet tot gheesteliken oefeninghen. Hoedet u ummer daer voer, ende pijnt u trouwelike te verwaren dat men u bevelt; mer en verghetet ummer niet daert al omme te done is, also dat ghi altoes des uwes ghedencket. Ende pijnt u in uutwendigher onleden ende overlope vredesam ende rostich van binnen te bliven, aensiende alle verganclike ende tijtlike dinghe mit enen simplen oghe also vreemde dinghe die u

1) *Snode* d. i. geringe, waardeloos, voor het *vilis* van 't ascetisch latijn.

2) Verlochening, opgeven.

3) *exteriora*, b. v. de zorg voor de mond-behoeften, de kleding enz.

4) onledigheid, bezigheid.

Imit. Lib. 3 c. 38.

1) *affectus*.2) *dilectio, amor*.

N.B. *Diu parvus erit, et infra jacebit, qui aliquid magnum aestimat, nisi solum unum immensum, aeternum bonum.*

niet an en gaen noch to en horen. Sonderlinghe hoedet u dat uwe begheerlike neygelicheit ¹⁾ niet ghehecht en werde mit mynnen ²⁾ tot enighen vergancliken dinghen, het si grøet of cleyne.

N.B. Want hi sal langhe van binnen cleyne bliven, die enich dinc dat niet ewelike durachtich en is, in synre begheerte groet achtet. Hieromme so sulle wi nae mate onser cleyneheit alle dinc voer also groet hebben ende holden, alset god die here heeft ende holdet.

In allen dinghen dier ghi gebruket ende besittet, laet u behaghen die heilighe armoede. Want sie is een edel schat die alstoes duerbaer heeft gheweest ende noch is voer gode ende sinen heilighen. Ende daeromme also vele alset in u is, so verkieset altoes die lagheste stede, die snodeste cleder ende die verworpenste riesschap ³⁾ naden exempel Ihesu christi.

3) gereedschap.

Voert alst tyt is te lesen of te beden, soe pijn^t u uwe uutwendighe onlede uter herten te setten, als ghi best moecht. ⁴⁾

4) «Pone, ut melius nosti, ex corde.» Imit. l. 3. c. 57.

Die dinghe die u bevolen sin, die pijn^t u also te bewaren dattet u gheen noet en sy verwer^{ringhe} inder herten daer van te hebben waer ghi sie aldus dan also ghedaen hebbet: ende dat moechdi hoeden, ist dat ghi gheen dinc uut u selven en doen.

Also ghi uitgaet, soe hebbet u ripelike ende zwaerlike in zeden, ende scuwet nypplicheit ^{*)} in al uwen gelate, also of al uwe beroringhe ⁵⁾

5) bewegingen.

*) *nypplicheit* = *dartelheid*?

zeden en werken riepen en segheden mit Christo :
Mijn rike en is van deser werlt niet Mer alse
ghi weder in comet, so hebt u mynlike ende
tosprekelic tot al dien daer ghi mede omme gaet,
in woerden, in ghesichte, in ghelate, ende in
alle dinc dat ghi doet.

Sonderlinghe pijn̄t u vrede te hebben mit uwen
susteren ende dien en moechdie niet bet hebben
dan ghi u seer veroetmoedighet onder hen allen.
Ende dit moechdi vercrighen, ist dat ghi u wen-
net u susteren ende alle menschen te eeren, ende
an te siene alse enen throen der glorie ende der
heiligher Drivoldicheit, ende alse een tempel daer
god inne woent. Ende hieromme nyghget mitter
herten enen ygheliken alse die in der tocomender
selicheit des ewigen levens sonder mate boven
u verhoghet sal wesen. Wattan [?] en sulle ghi
u niet weerdich ordelen den alrelaechsten daer
te wesen, noch alsodanighes yetswat van u te
vermeten ende te vermoden.

Wennet u oec niet seer an te merken die uut-
wendighe anhanghinghe of tovalle des menschen,
alſe sinen staet, groet of oerde, *) sine schoenheit
of lelicheit, sijn habijt of sierheit, sine groetheit
of cleyneheit sijns lichames, gesontheit of siecheit
ende dierghelike. Want deze dinghe en siet god
die here niet properlike ende sonderlinghe an,
die oec voer niet grotes te hebben en sin. Mer
wennet u enen ygheliken menschen an te siene
alſe hi na dien inwendighen menschen van gode

Cfr. Imit. L. 3. c. 31
in fine.

*) oerde zal hier *afkomst, geboorte* moeten beteekenen.

gescapen is, ende mit syns eengheboren soens duerbaren bloede verlosset is.

Ende also ghi dogheden ende voertganc ziet in uwen susteren of in anderen menschen, die ghi niet en hebt, mynnet die van herten in den anderen, ende soe ist al uwe. Ende hier is buten ghesloten alle nydicheit ende mismoghen. Ende ist dat ghi mismoghen ghevoelt op yemant van uwen susteren, pynt u dier meerre mynne ende boechsamheid *) te tonen in uwen ghelate.

1) wel.

2) Der Franschen *empressement*. Bij de broeders van 't gem. leven *importunitas*.

Pijnt u seer sachtmodelike te liden mit uwen susteren in allen punten die niet wal ¹⁾ ende myn volkomelike gheschien van buten of van binnen. Want enen yegheliken is moeite ghenoech sine eyghene onghewalcheit ende onvolcomenheit die hi lidet. Ooc soe wennet u eens yeghelics wonderlicheit neersticheit ²⁾ ende onmanierlicheit mit enen oetmodighen ende onderworpen herte te ontschuldighen ende te wiken, ende daert die sake eyschet mit saticheit ^{†)} uwer zeden te sachten.

3) Lees: Pijnt u alle uwe dinghen. Imit. l. 3. c. 37. — ibid. c. 25.

In al uwen wanderinghen pijnt u levendich ende wacker te wesen, als des morghens op te stane of te beden of te arbeiden. Pijnt alle u ³⁾ dinghen te done sonder eygenesokelicheit; daer inne suldi groten vrede vinden. Nemet uwes selves waer, waer ghi sijt. Want die heilighe enghelen sijn stedelike **) bi ons: inden bedde, inder

*) *Boechsamhei*, waarschijnlijk van *boegen* = *buigen*. *neigen*; alzoo: *toegenegenheid*.

*) *Neerstelick* komt meer voor in den zin van *driftig*.

†) *Saticheit* = *rust, kalmte, bedaardheid, zachtaardigheid*.

**) *Stedelike* = *steeds, gestadig*.

kerken, op den mercten, ende in alle steden, en merken mit begheerten ho reyne ende gheheel wi onse herte onsen lieven heren offeren ende bewaren. Ende sie vervrouwen ¹⁾ hen, ist dat al onse dinghe eersamlike gheschien, al en siet ons gheen mensche. Laet ons doch pijnen menigher manire hoerre puerheit ende mynne ons te gheliken.

1) verheugen.

«Propter ipsum (Jesum) et in ipso tam amici quam inimici tibi sint chari: et pro omnibus his exorandus est, ut omnes ipsum cognoscant et diligant.» Imit. Lib. 2. c. 8.

Dicwile biddet voer alrehande zaken, nu voer u suster die becoert wort, nu voer die in dogheden voertgaet; nu voer u levendighe vrende, nu voer die ghestorven sin, ende diergelike Draget oec stedelike in uwer herten mynne ende guetwillicheit tot allen menschen. Ende in breedheit dier mynne begheert allen menschen meeren voertgane ende dat ewighe leven. Ende hebt also gheerne dat u suster ende alle menschen tonemen in dogheden ende gheestelikes troestes ende roste des herten ghebruken als ghi selven.

«Dilectus tuus.... solus vult cor tuum habere, et tanquam rex in proprio throno sedere. Si scires te bene ab omni creatura evacuare. Jesus deberet libenter tecum habitare.» Imit. 1. 2. c. 7.

Maect Ihesus ene bequame stede in uwer herten: so sal hi gheerne mit u wonen.

Wat men doet, of watter geschiet, proeft u vordel, ende hebt vrede in u selven.

2) die leunt of rust.

Oec en settet u op gheen dinc dat u ontvallen mach. Want ste. Gregorius secht: die leent of rostet ²⁾ op een dinc dat hem ontvallet, het is noet dat hi medevallē mitten dinghe daer hi op rostede.

Dencket dicwile ho ghi u also mocht hebben, dat niement van u verarghert en worde in quaden exempel in uwer wanderinghe, sonderlinghe die na u comen.

Imit. l. 1 c. 8.

Hoedet u dat ghi nummer tot sekerheit ende quade vrijheit en comet; want dat hevet menighen

nedergheslaghen. Mer hebt si alle daer ghi mede ommegaet van herten in weerdicheit als een tempel en een beelde godes. Ende uut desen punte dat ghi alsoe hoechlike van hen voelt, so en moechdi niet lichtelik quaet vermoden of onwerdicheit op hen hebben, noch swaerlike nemen dat si u vermanen.

In drucke ende in tribulacien en weset niet al te zeer verworpen in der herten; mer denct dattet te handes beter sal werden: ende alsoe langhe alsoe wy hier in deser ellendicheit sin, so moten wi van beyden besoken. Onse lieve here Ihesus en haeste niet in te gane in sine glorie, hi en hadde ierst ghesmaect alle tribulacien ende alle bitterheden ende achterlatenissen bina van allen menschen die in der werlt waren. Want hi verbeide lancmodelike ende verduldlike drie ende dertich iaer lanc, in welken hi niet zuetes, niet vrolics, niet zaftes, niet datter maclicheit des vleysches toe behoort en oefent. Mer doe hi alsoe die alrelaechste van allen menschen gredient hadde, alsoe vele alst in hem was allen menschen, doe ontfene hi voer sine mynne weder van den menschen schande, laster, vermyninghe ¹⁾ verwerpinghe, ende ten lesten den alreschandeliksten ende bittersten doet. Siet dese punten ende deser ghelijc hevet hi ons getoent, levende ende doet, ende hevet ons gheleert na sinen exempel desen te ghemote gane. Ende tot desen hebben hen alle heilighen besettet. Want overmids vele tribulacien is ons noet in te gaen int rike der hemelen. Ende na ons heren woerde: in onser verduldicheit sullen wi besitten onse zielen. Dat meeste druc ende liden

1) Verkleining
kleinering.

dat die mensche hevet, dat is hi selven. Want hevet hi hem selven van binnen ende sine passien verwonnen, so verwint hi lichtelike dat hem van buten moyen mach. Nummermeer en wilt vergeten, dat ghi hier in pilgrimmaedse, in ellende, in stedighen steide ¹⁾ ghesat ²⁾ sijt, ende dat ghi niet en syt daer ghi wesen soldet, ende daeromme helptes alte lichte waer of ende waer ende in wat maniren dat ghi onthouden ende ghevodet werdet in deser cleynre tijt uwer ellendighe wanderinghe. Mogte een mensche daerto comen, dat hi mit sinen heren gode van binnen verenicht ware also dat hi in sinen moede niet onderworpen en ware sinen passien, mer ghebruken mochte vele vredes mit sinen here in inwendigher roste sijns herten, wat mochte die mensche vorder begheren? Ende en is hem niet wal van binnen mit sinen here, wat mach hem van anderen uutwendighen tofallen verleent werden, oec ho groet ende heilich dat sie schinen ende gherekent werden, dat hem baten mach? Ten leste begheer ic sonderlinghe van u, dat ghi open sijt in uwen drucken passien ende becoringhen, ende en laet den duvel gheen nest in u crighen indien dat ghijt verhudet ³⁾ mer segghet u hinder enen die ghi meent dattet nuttest ⁴⁾ si, wanneer ghi wat sonderlinghes hebt inder herten.

Imit. l. 3 c. 37 et 53. l. 1 c. 3 en medio.

1) of: *sceide*, afscheiding. Aldus Mgr. van Vree; ons komt het waarschijnlijk voor, dat er moest staan: *stride* = strijd.
2) gezet, geplaatst, gezeten.

Imit. l. 1 c. 13. «sae-
pius accipe consilium
in tentatione.

3) verheimelijkt.

4) *nuttiest*, *nut* is
bijvoegelijk naam-
woord.

Cfr. Imit. Lib. 2 c.
9 et 10.

Im. Lib. 1 c. 13.
«Per solam fugam
non possumus vin-
cere.

Oec in allen dinghen die u beweghen ende ontvreden, ondersoeket stedelike u selven, ende aensiet dat eynde alsof ghi nu oppen staende vote van den heren solt gheropen werden, ho ghi dan in der zake die u beweghet staen ende voelen woldet. Ende dicwile overdenct, dat niet denghenen die

sine passien ende ghebreke vliet ende hen gebreclike verwint ende wederstoet ende onghemac sterclike verdraghet van den heren ghegeven sal werden verborghen hemelsch broet ende een nye name, wellic niement bekant en hevet dan diet ontfact, ende wellic niement ghenolen ¹⁾ en mach wies ²⁾ wandringhe uutwendich is ende dier dinghe die sinen uutwendichen mensche beyeghenen van nederwert ende niet van opwart ansiet. Mer enen wisen mensche smaken alle dinghe alsoe ³⁾ zooals ze zijn. se sin ³⁾ ende alsoe se god ghemaect hevet, ende daeromme en wort hi niet ghewaggelt noch verwandelt na den oversten dele sijns moedes na der verwandelinghe ende onghestadicheit ⁴⁾ die hem beyeghen, mer hi doersiet sie alle rostelike mit enen scarpen inwendighen ghesichte want en ghevoelt hi te male ghene bevolike begheerlicheit of ynnicheit tot gode. Sonder twivel die tijt sal comen, dat die brudegom, dat is bevolike begheerlicheit ⁵⁾ van ons ghenomen sal warden. Salich is die mensche dien die here dan also behaghelic ende also smakelic blivet inder ghelatenheit ⁶⁾ als hi te voren was inder begheerlicheit. Voert ⁷⁾ meer van dien, ho zeer onze lieve here, onse brudegom, van ons te mynnen is, ho zuver ende onbesmettet van enighen anderen dinghen die hier inder tijt sin, onse mynne tot hem wesen sal, in alre tijt, in allen steden, zaken en werken, ende van andere gheesteliken oefeninghen, moechdi ghenoech horen ende lesen inder heiligher schrift; mer nerghent en moechdi sie bet bekennen ende ghevolen dan in enen reynen herte, ist dat ghi u daerto gheven wilt. Mer dese dinghe en mach

1) *genolen*, bij
schrijffout, naar ik
gis, voor *ghevolen*.

2) wiens.

3) zooals ze zijn.

4) der zaken.

5) voelbare gods-
vrucht, vertroostin-
gen.

6) verlatenheid.

7) *Caeterum. Ver-*
ders.

men niet vercrighen mit traechheit ende van ghe-
woenten gaen te beden, te kerken, en te arbeide;
mer men moet daer groet vlijt toe doen, ende ten
ierste moet men verwinnen grove dinghe ende
also daghelix voerre ¹⁾ comen.

1) verder.

Dese dinghe scrive ic u recht of ghi er niet
en wistet, mer ic hope dattet u gheen groet noet
en is bindi ²⁾ anders selven vurich. Mer hoet is ³⁾
laet ons te samen toesien die wile wi tijt hebben,
ende mit gheheler herten onsen heren pinen te
behaghen, ende ene corte tijt arbeide in drucke
ende in tribulacien ende in anxte staen ⁴⁾; want
te handes sal hi comen ende cloppen, ende mach-
schien eer wi vermoden, opdat wi dan van allen
drucke mit hem ende mit allen enghelen ende
heilighen ons moghen verbliden.

2) bint (zijt) gij.

3) hoe het is.

4) staen in vreeze.

Ey. Amen. (in roode letters) Ihesus. maria.

In al uwen inwendighen ende uutwendighen be-
drucnissen ende banghicheiden pijnt u enen stede-
liken ende sekeren toeloep te hebben tot uwen
milden vader, uwen here ende uwen brudegom,
ende biddet hem oetmoedelike, dat hi u niet
achter en late inder quader tijt alse der dorricheit
des herten, ende der inwendigher duusternissen.
Ende werpet sterclike al uwen hope ende sorge
in hem, ende en wilt niet seer sorchvoldich wesen
voer tocomende dinghe die u beyeghenen moghen
opdat ghi mit alsulker onnutter sorge niet ghe-
hindert en werdet in uwen tegenwoerdighen ghees-
teliken voertganghe. Want u milde hemelsche
vader sal u wal besorghen, ende sal u verwerven
alle dinghe die u noetdruftich sin inwendelike

ende uwendelike. Ende hi sal u op sien tijt
 verwerven bedrucnisse ende strijt waervan dattet
 oec si alse van enen seer cleynen dinghe, ende
 wanneert hem orbaerlic dunct wesen so sal hi u
 gheven inwendighen troest, des ghi niet vermodet
 en haddet. Ende diergelijc sal hi u besorghen
 van allen. Want hem is sorghe van sinen kinderen.
 Onse lieve here die ons van ewicheit also seer
 ghemynnet hevet, ende also groote teykene der
 mynnen ons ghetoent heeft ¹⁾ ende hierenboven
 hem selven alinghe ^{*)} ons ghevet, ende ons
 stedelicke behoedet ende ons nummer en latet,
 mer ons helpt tot noch toe, ho solde hijt ²⁾ laten
 moghen hi en waer voertan sorchvoldich voer ons?
 Ende ho solde hi verhenghen yets yet op ons te
 comen, hi en dedet ³⁾ om onsen gheesteliken voort-
 gaen ende om sijnre mynnen wille? Hierom
 pijnt u altoes puerlike onsen heren te soeken,
 ende niet u gemac of uwen troest. Mer so wat
 dat die meeste eere gods is, dat pijnt u altoes
 te soeken, hetsy vermids gemac of ongemac,
 hetsy vermids troestinghe of ontroestinghe, hetsy
 van binnen of van buten, ende mit desen sijt te
 male ghenoechsam ende te vreden. Ende inder
 tijt der bedrucnisse ende der ontroestinghe segghet
 uut puren volen uwes herten: Here, du believst
 mijn herte wal, du wetes dat ic also gheerne
 wil wesen in bedruckenisse, in ontroestinghe,
 in inwendighe duusternisse ende in dorricheit des
 herten, alse in groter troestinghe, also vere alset

1) Merk op heeft
 voor hevet en wat
 hooger diergelijc
 voor diergelijke.

2) hij het

3) dede het.

*) alinghe = geheel en al.

1) Merk op het *ad maiorem Dei gloriam*. Vergelijk de exercitia van den H. Ignatius en het *principium et fundamentum*, als ook het *tractatus devotus de extripatione* etc. van Florentius Radenwijns. *De indifferentia*. Cnfr. de Imit. l. 3. c. 25.

dien meeste ere is. ¹⁾ Ende sie, here, ic die die alremynneste bin in dinen huse, ic offer di ene cleyne gave, alse al dat ic bin ende vermach niet miselven suekende. Hierom bid ic di uut al mijne begheerten, dattu mi niet achter en lates in mijnre bedrucnisse inder tijt daer ic inne ghesien sal werden, bina van allen menschen gheselaten, mer vollenbrenghen minen ganghe in dinen toe paden, opdat dieghene die my bedrucken, verstaen moghen, dattu my niet alinghe achter ghelaten en hebste, mer dattu my ter tijt toe gheproviet hebste opdat ic ghetrouwe ghevonden worde. Ende in deser manieren sulle ghi u dicke overgheven uwen lieven heren, ende wat u dan beyeghent dat nemet voert beste ende nutteste dat u gheschieden mach, ende oefent u daer inne.

2) Uit denzelfden codex p. 147. Cnfr. de Imit. l. 1 c. 20 circa medium etc. «Claude super te ostium tuum et voca ad te Jesum, dilectum tuum. Mane cum eo in cella.»

Hier begint een gheestelic cellekijn. ²⁾

O mijn gemynde siele, du salste di enich holden dinen Ihesu, ende geerne allene wesen. Want die celle is een raethuus godes, ene hulpe der devocien, ende ene medeweetster des belasten herten.

O myn geminde, du salste die celle dijns herten setten tusschen den berch van oliveten ende den berch van Syon, dat is, tusschen elendige gelatenheit ³⁾ van binnen, ende die troest der inwendiger graciën.

3) Verlatenheid, zooals boven. Hier is weer de leer van de *indifferentia*.

Dat fundament dijner cellen sal swigen wesen; die floor sal wesen inwendige vernogen, die balken, gehoersaemheit; die sperren, oetmoedicheit; die venstere, d'ogen; die dore, scamelheit in den dienste godes. Die slaepstede [*zal wezen*] ynnige

1) *hofke, hofje.*

divocie; dijn tafel, rouwe dijne sunde, dine spise ende dranc, die vrese godes; dat hoefkijn ¹⁾ dijnre cellen, die minne godes [*en*] alre menschen; dyn stoel, begeerte altoes vernedert te werden, dijn sitcussen; versmaetheit van den menschen.

O geminde siele, en wilt dese celle ghien tijt vergeten, noch om ghien lichtveerdicheit daar uut gaen.

Uit denzelfden co-
dex blz. 40.

De H. Communie.

Een guet gebet datmen sal lesen eer men
dat hilighe sacrament ontfaect.

God gruet u ^{*)} alrehilichste lichaem ons heren onthouden in desen hiligen sacramente. Mit mynen lippen belie ic u, mit al mynen binensten begeer ic u. Ic bidde, geweerdicht alsoe guedertierlicke huden te vanden ^{†)} myne crancke siele die ic u salige offerhande ende fonteyne alre graciën begeer te ontfaen, dat ic mit bliscappen vinden moete van uwer tegenwoerdicheit medecine inden live, ende inder zielen. O here en siet niet aen myne menichvoldige quaetheit ende versumenisse; mer siet aen u oneyndelike ontfermenisse. Want ghi sijt bi wien al die werlt ghemaect is, bi wien alle crude ende alle crachtige dinghe haerre cracht

^{*)} *God gruet u*, eene gewone uitdrukking voor ons zijt gegroet, zooals de Italianen nog het *Wees gegroet* beginnen te bidden met: *Dio ti salvi Maria* etc.

^{†)} *huden te vanden* = *heden te bezoeken*.

1) uwen?

ghebruken. Ghi sijt dat onbevleete lam die huden enen ¹⁾ ewigen vader gheoffert wert om verlosse-
nisse alder werlt. O alresuetste manna, o alre-
geneuchlicste suete dranc, ghevet mynen monde
een honichvloyende smaec uwer saliger jegen-
woerdicheit. Ontsteec in my uwe caritate. Doet
uut myne boesheit. Instortet die deuchde oeket
die graciën, ghevet salicheit der zielen ende des
lichaems. Ic bidde, here, neiget uwe hemelen
en coemt neder tot my, opdat ic vergadert ende
geeniget ²⁾ mit u, een gheest mit u moet werden.

2) ge-eenigd.

«Ut unus tecum
efficiar spiritus.»
Imit. l. 4 c. 16.

O weerdige sacrament, ic bidde dat overmids u
alle myne vianden moeten verdreven werden,
myne sunden moeten vergeven worden ende alle
quade overmids uwe tegenwoerdicheit gesloeten
worden. Ghevet een opsat, corrigiert die seden,
ende alle myne werken satet ³⁾ in uwen wille.
O alresuetste Ihesu, mit desen nyen lichte moet
myne verstandennisse overmids u verlicht werden,
myne begeerte bernende werden, myne hope ge-
steret werden; opdat myn leven also gebetert
werde, dattet altoes toeneme in beteringe, ende
my ten lesten een salich uitganc moet gegheven
worden. Amen.

3) zet.

Een ander gebet eer men dat sacrament ontfanct.

«Super bonitate tua
et magna misericor-
dia tua, Domine con-
fusus, accedo aeger
ad salvatorem, esu-
riens et sitiens ad
fontem vitae, egenus
ad regem coeli, ser-
vus ad Dominum,
creatura ad Creato-
rem, desolatus ad
meum pium conso-
latorem.» De Imit.
l. 4 c. 2.

Heere ic en bin niet weerdich, dat ghi gaet
onder myn dac, mer op dat betrouwen dijnre ge-
nadicheit, ende uwer groeter guedertierenheit,
so come ic tot u als een sieke tot der medicinen
des levens, dorstich tot der fonteynen der ont-
farherticheit, arm totten here hemelrikes ende
eertrikes, scaep totten hierde, creature tot mynnen

schepper, ongetroest tot mynen genadigen troester ende verloeser. Ic bidde di doer dine mynne die di aent cruce bant, binde my mytten bande dynre mynne. Druc in my die waere penitencie in dinen wonden, dat die bitterheit dijne doet ende die sericheit ¹⁾ dijne wonden si in mijn herte gedruket, dat dine suete stemme my altoes tegenwoerdich si: boer op dijn cruce ende volghe my; dat ic mitten cruce de penytencien ende mitten werken der duechden di volghe, waer u si, van duechden tot duechden. Make my stare tot striden, ende te verwinnen die traechheit mijns vleeschcs, ende den boesen raet des duvels ende des aenvechters, deser werlt, ende alle gebrecllicker dinghe. Mijn vleischelic herte nym uut my, ende gif my een gheestelic herte dat altoes bereit si te vervullen dinen liefsten willen. Ic bidde di, here, dattu my willest gheven die seven gaven des hiligen gheestes, dat ic mit den rade ende leringe des hiligen gheestes godlic can wandren in dinen weghe.

Alle mijn leven si behagelic in dinen oghen; alle myne werken moeten wesen ontfanclic in dinen handen als een waer offer. Here alsoe moete ic di ontfanen, dat dijn wille ende mijn wille alsoe verenicht werde, dat ic weder ²⁾ dinen wille niet en moet willen noch begheren. Amen.

2) tegen.

De vorenstaande *Epistel* komt zoodanig overeen met de „Vermaningen tot eenen doechtliken leven” dat de opmerkingen achter deze door mij geschreven, de eerste slechts uitgenomen, hier geheel toepasselijk zijn.

Het komt mij voor dat er in spelling, woordvoeging en stijl van dezen epistel verschil is van de *Vermaningen*.

II.

Incipit tractatulus devotus de extirpacione viciorum et passionum et adquisicione verarum virtutum ¹⁾ et maxime caritatis dei et proximi et vere ^{*)} Inionis cum deo et proximo.

1) Infra pro *acquirere* dicit *inserere virtutes*. (De lectione et sex considerandis)

Cnfr. *Imitatio* l. 1. c. 3. «O si tantam adhiberent diligentiam ad extirpanda vitia et virtutes inserendas, etc.

Cnfr. Exercic. Luberberti [vid. infra] «Tuum erit laborare pro viciis tuis extirpandis et pro virtutibus acquirendis.»

Multum valet ad perfectionem sanctitatis scire intencionem dirigere ad eam querendam, et studium suum ad hoc ordinare; in tantum ut aliquis faciliore labore quoad corporale exercicium maiores mentales virtutes obtineat, qui scit prudenter disponere gressus suos, quam alius difficiliore labore. Exemplum de quolibet perito artifice, qui melius et cicius et levius operatur opus quodcumque quam alter imperitus cum labore multo.

Cnfr. *Imit.* l. 1. c. 3. c. 33. De intentione finali. etc. l. 2. c. 4.

Quod veraciter volens proficere debet omnia dirigere ad duo tamquam ad fines.

Ut ergo modus aliquis brevis habeatur quem homo continue in moribus et ante oculos habeat, ac secundum quem in vita spirituali gressus suos dirigat, est sciendum quod veraciter volens proficere, in vita scilicet spirituali, omnem intencionem suam et conatum et omnem laborem,

^{*)} Eens voor altijd zij hier opgemerkt, dat de codex in plaats van de *ae* de enkele *e* heeft, alzoo *vere* voor *verae*.

ieiunia, vigiliis, lectionem et meditationem sacram scripturarum, et alia exercitia debet dirigere ad duo, et facere propter duo tamquam fines: ut videlicet per illa exercitia possit purgare cor suum a vicijs et passionibus noxijs, et ut vicijs extirpatis possit acquirere veras virtutes et maxime caritatem dei et proximi, et veram unionem cum deo et proximo. Hec duo, id est, puritas cordis et caritas dei sunt duo fines in humana hac vita quibus quantum homo appropinquat, tantum appropinquat veraciter sue perfectioni. Caritas autem vera non est nisi in corde puro a vicijs, et ipsa in se omnem comprehendit virtutem. Caritas enim non emulatur, non inflatur, non est ambiciosa, non querit que sua sunt, ut scribit *apostolus in prima ad cor. xij*^o. Ad hec igitur duo homo in omni actione et exercicio oculum intencionis tamquam ad metam vel destinacionem habcat: recte sicut ¹⁾ sagittarij in sagittando oculum semper habent ad signum constitutum et penes hoc signum cognoscunt utrum artificialiter bene vel male sagittant.

¹⁾ even als, net als, recht als, in het nederduitsch van dien tijd.

Cnfr. *Imit. L. 1. c. 15.* De operibus ex caritate factis; — *l. 2. c. 4.* de pura mente et simplici intentione; *l. 3. c. 31.* ubi inter alia: «ex puro corde procedit fructus bonae vitae.»

De vera via ad caritatem.

Porro quantum homo plus purgaverit cor suum a vicijs et concupiscentijs inordinatis, tanto amplius impletur virtutibus seu caritate. Unde *agustinus in 2° *) libro de doctrina christiana:*

*) De hier aangehaalde plaats is te vinden in het derde boek cap. 10 § 17 en in den codex zelven leest men vrij duidelijk 3°.

Quanto magis regnum cupiditatis destruitur tanto caritatis augetur.

Quod autem propter hec duo omnia alia agere debemus, aperte et pulchre declarat *abbas moyses prima collacione patrum*, ubi inter cetera dicit: Incassum molitur hec exercicia quisquis hijs velud summo bono contentus intencionem cordis hucusque defixerit, et non ad capiendum finem propter quem hec appetenda sunt, omne studium virtutis extenderit. Finem autem dicit puritatem cordis.

Item de hoc dicit: *augustinus 2°. *) libr. de doctrina christiana*. Omnia, inquit, in sacra scriptura valent ad caritatem nutriendam et corroborandam et cupiditatem vincendam et extinguendam. Et vocat caritatem, sicut ibi ante dicit, motum animi ad fruendum deo propter ipsum, et se et proximo propter deum: cupiditatem autem motum animi ad fruendum se et proximo et quolibet corpore non propter deum. Finis enim precepti et scripture est caritas de corde puro etc. Et hec est excellentissima et verissima via ad deum. Qui autem hijs duobus pretermisissis ad aliud intencionem suam dirigit, quamvis magnum et altum videatur, videat ne cadat vel erret. ¹⁾

1) «Vere magnus est qui magnam habet caritatem» *Imit.* l. 1. c. 3.

Hec est via sanctorum.

Cfr. *Imit.* l. 3. c. 34. 35 et c. 55. *Quid sit cor purificare: et quid sit virtutes acquirere.*

Ut autem in generali sciatur quid sit cor purificare, et quid virtutes acquirere, est sciendum

*) Moet hier ook zijn 3° *libro*, gelijk in den codex zelve staat.

quod primo homini potencie et vires vel affectiones anime date erant et ordinate instigantes ad bonum. Nam erant sibi primo dati intellectus et affectus, memoria et alie affectiones, sicut amor, timor, odium, spes, gaudium et meror etc. ut videlicet deum per intellectum cognosceret, per affectum vel voluntatem amaret, et per memoriam in eo quiesceret; timor ut timeret deum offendere et ab eo separari; spes ut homo confideret de dei bonitate; amor vel dilectio ut deum diligeret super omnia, et se et proximum propter deum, et creaturarum delectacionem referret ad deum; gaudium ut in deo summe delectabili iocundaretur. Sed in casu primi hominis sicut humanum genus incurrit culpam originalem, sic etiam harum virium et affectionum naturalium incurrit destitucionem et deformationem ut sint jam proclive et inclinate ad malum ¹⁾

1) Ergo non perierunt, nec substantialiter malae factae sunt per peccatum. Haec aliaque, tum in hoc capite tum passim per totum opusculum, dicta Florentium suosque toto coelo a Lutheri et Calvinii doctrinis distare manifeste ostendunt. Quo igitur jure hi viri, non minus catholici quam ipsi Tridentini Patres, a quibusdam protestantibus dicuntur: Reformatorum saeculi XVI praecursores? Nullo jure, sed gravissima tam illorum quam Ecclesiae catholicae injuria hoc asseritur.

Nam ratio ceca facta per peccatum sepius recipit falsum pro vero; voluntas curva eligit deterius pro bono; memoria instabilis facta et vaga occupat se illis quibus inquietatur, quia unum et summum bonum deseruit, in quo omnia poterat habere. Sic etiam modo solum timet adversa temporalia, corporis incommoda, et honoris detrimentum. Sic etiam spes deformata est, quia aut homo minus sperat quam debet, aut plus quam justum est, quia quidam tantum confidunt de dei bonitate ut eos etiam salvet in peccatis, et ceteris affec-

2) Hoc est: et sic ceterarum etiam affectionum deformatio explicanda est. — Nonne ea quae de illis, qui plus justo sperant, hic traduntur, quasi prophetice

tionibus suo modo. ²⁾

In hijs viribus et affectionibus cor hominis consistit, et in harum purgacione et reformatione consistit purgacio vel puritas cordis. Unde dicit

adversus doctrinam
Reformatorem dicta
esse videntur? Cnfr.
Conc. Trid. Sess. VI
de justif. can 12, 20.

bernardus in quodam sermone de ascensione domini:

Duo, inquit, in nobis purganda sunt, intellectus et affectus: intellectus ut noverit, affectus ut velit. Et sicut in eodem sermone tangit: In hoc solum consistit perfecta religio vel religiosa perfectio.

Cnfr. Imit. L. 3. C. 55
et L. 1. c. 41.

In quo consistit vera virtus.

Et in harum reformatione consistit vera virtus. Nam virtus nichil aliud est quam secundum veritatis iudicium mentis affectus. Vel sicut dicit *basilius*: Virtus est bene uti motibus a deo naturaliter nobis insitis; *verbi gratia*, cum predictae affectiones, amor, timor etc. sunt ordinate ad id quod debent et secundum quod debent iuxta rationis et veritatis iudicium, tunc est virtus. Et tunc est homo virtuosus cum hijs affectionibus bene utitur, cum scilicet sola timenda timet, et magis timenda, id est magis mala, plus timet et dolenda dolet etc. Et secundum istud virtus nichil aliud est quam viciorum carentia. Et quanto quis ab omni vicio purior fuerit, tanto et virtuosior et perfectior est. Et est recte simile in proposito de instrumento musico, cuius corde sunt indisposite, licet non destructe, quod non potest reddere bonam melodiam. Sic etiam vires et affectiones anime deordinate seu deformate sunt, licet non destructe. Has autem reformare, sicut iam dictum est, est cor purificare. Et in hoc etiam consistit vera conversio et spiritualis, ut scilicet amor convertatur seu reformetur, ut nichil diligat nisi deum vel propter deum; ut etiam timor convertatur ad

- ipsum, quia perversus est timor omnis quo metuis aliquid preter eum at non propter eum. Sic etiam et gaudium et tristitia eque convertantur ad ipsum. Et in hijs quatuor affectionibus totum cor hominis consistit. Et de hijs intelligitur quod dicitur per prophetam: Convertimini ad me in toto corde vestro, ¹⁾ ut dicit *bernardus in quodam sermone de ieiunio*. In harum reformatione etiam consistit pietas, que secundum apostolum ad omnia valet, ²⁾ habens promissionem eius vite que nunc est et future; quam pietatem qui non habet, in vanum accepit animam suam ³⁾, ut dicit *bernardus ad fratres de monte dei*. In huiusmodi etiam virium restauracione et purgacione affectionum consistit vera penitentia, ut videlicet affectus viciorum de corde nostro excludamus et extirpemus, ut declarat *abbas pinufius collacione xx*. In hijs consistit vera spiritualitas et in hijs homo vere consolatur et recipit consolationes a deo. Nam alie consolationes, sicut necessarie non sunt, sic sepe suspecte sunt. In hijs vera perfectio. Ad hoc tendere est spiritualiter terre promissionis propinquare.

De triplici modo [se] exercendi in via purgativa, scilicet: legendo, meditando et orando.

Jam vero in speciali descendendo: sciendum quod homo in hac via purgativa viciorum potest se tripliciter exercere secundum *bonaventuram in parvo bono* *), scilicet: legendo, meditando et orando.

*) Van dit werk, ook genaamd *Incendium amoris*, is in dit *tractatus* veel gebruik gemaakt.

De lectione et de sex considerandis circa lectionem.

Cfr. Imit. I. 4. c. 3.
et 5. — L. 3. C. 43.
I. 4. c. 20.

Qui autem legendo in hac via voluerit proficere, debet ante omnia primo et principaliter omne studium et lectionem ad hoc dirigere, ut possit vicia extirpare et virtutes inserere, et ea que legit opere adimplere, vel accendi ad devocionem, ieiunium, penitentiam, laborem manuum et consimilia que sunt adminicula ad virtutes. Et non debet simpliciter studere propter scire, vel propter scienciam; alioquin sicut dicit *augustinus in libro de vera religione*: Talis est sine opere intelligencia, qualis sine timore sapiencia, cum scriptum sit:

1) Ps. CX. v. 10.

Inicium sapientie timor domini ¹⁾ Item ibi: Non est vera sciencia nisi ad hoc comprehendatur, ut agatur. Et sic patet quod debet omne studium et lectionem divine scripture referre ad caritatem et virtutes predicto modo. Unde *augustinus in primo libro de doctrina christiana*: Quapropter finem precepti esse caritatem de corde puro, consciencia bona et fide non ficta, omnem intellectum divi-

2) Vitiosa scriptio et aliquot verborum ommissio sententiam ex Augustino allegatam confundunt. Sic legendum est: «quapropter, cum quisque cognoverit, finem precepti esse charitatem, de corde puro et consciencia bona et fide non ficta, omnem intellectum divinarum scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus accedat.» S. Aug. de Doct. Chr. I. I. cap. 40.

narum scripturarum ad ista tria, fidem, spem et caritatem relaturus, ad tractacionem librorum divinatorum securus accedit. ²⁾ Et sic homo non debet querere alta, curiosa aut questiones in scripturis, saltem propter se; quia tota sacra scriptura est propter virtutes; et si homo haberet virtutes et inconcusse servaret, non indigeret scriptura quantum ad se, ut dicunt *augustinus* et *crysostomus*, quia multi sine codicibus sanete vixerunt in solitudinibus ³⁾

3) Numquid qui sic docuit, viam reformato-ribus prae-para-vit? imo potius prae-clusit.

2°. Eciam non sit lectio fortuita vel raptim, ne ex casu studeatur; sed debet homo studere

integrum librum, non hic unum folium, et ibi aluid.

3°. Eciam debet studere certis temporibus ad hoc deputatis, sicut docet *Bernardus ad fratres de monte dei*.

qui et quem legimus distincte scripta in cod. pro quod.

4°. Unum eciam punctum, qui ¹⁾ sibi pro suo proposito magis conveniat, homo debet excipere, quem ¹⁾ postea ruminet, et memoriam per illum occupet. Unde *augustinus in libro de vera innocentia*: *) Auditor verbi similis debet esse animalium, que ob hoc quod ruminant, munda esse dicuntur; ut non pigeat cogitare de hijs que in alveo cordis accepit, ut cum audit sit similis terenti, cum vero audita in memoriam revocat, sit similis ruminanti.

5°. Eciam debet homo ad hoc niti secundum *Bernardum*, aliquando de lectione facere affectum, de affectu oracionem, ut oret infra lectionem et studium. Quia autem, ut dictum est, homo debet simpliciter studere propter puritatem cordis; ergo si tempore studii occurrit vei iubetur aliquid faciendum quod est magis vicinum virtuti, non debet merito contristari, sed debet eciam, si potest, studendo se exercere opere ad caritatem vel virtutem, ut propter communem utilitatem librum quem studet corrigere, vel aliquid consimile.

*) Dr. Nolte, die, zoo als we hierboven blz. 334 gezegd hebben, dit *tractatulus* in 1862 heeft uitgegeven, maakt hier de volgende opmerking: «Florentius sequitur h. l. antiquum modum, secundum quem libri appellantur a verbis, quae ab initio leguntur. Nam librum, quem hic et infra affert, constat esse Prosperi Aquitani sententias ex Augustino collectas incipientes a verbis: *quae est vera innocentia* etc.

Cnfr. Imit. l. 1. c. 20.
«Tales perlege ma-
terias, quae com-
punctionem magis
praestant quam oc-
cupationem.»

6°. Debet etiam niti principaliter studere libros tales, qui magis docent hominem venire ad puritatem cordis et caritatem, sicut libros morales et devotos. Et si quando causa relevacionis alios perlegere voluerit, semper redeat ad huiusmodi libros devocionis, juxta illud *seneccae*: Probatos itaque libros semper lege: et si quando ad alios diverti libuerit, ad priores redi. ¹⁾

1) Epist. 2a.

De oracione.

Cnfr. ad haec prae-
cepta plures oratio-
nes in tribus priori-
bus de Imitatione
libris occurrentes, ut
l. 3. c. 26; ib. c. 15 in
fine; ib. c. 23 in fine;
ib. c. 55 in fine; ib. c.
27 in fine. ibid. c. 3.

De oracione sciendum etiam quod sicut dicit *bernardus in quodam sermone*: Quamvis nobis etiam sit orandum pro necessitatibus temporalibus, verumptamen pro necessitatibus anime orandum est nobis frequentius et ardentius, *) id est, pro obtinenda gracia dei animeque virtutibus. Sic patet quod homo oracionem suam amplius et ardentius debet emittere pro expurgacione viciorum et pro virtutibus. Et maxime debet continue, in oracionibus precipue privatis et peculiaribus, cum desideris et gemitibus extinctionem vicij quo magis infestatur, vel contra quod ipse plus pugnat, ²⁾ sicut dicitur *in quinta collacione patrum*. Debet autem homo ante oraciones, maxime longas, sicut horas canonicas, cor suum preparare scopendo spiritum aliqua devota cogitando, sicut de peccatis proprijs vel beneficijs dei, vel de morté, vel de iudicio, sicut postea patebit.

2) Post verbum
pugnat supplendum
est *petere* vel *flagi-
tare*, aut huiusmodi
verbum.

*) Dit woord *ardentius* is in den codex met eene andere hand er boven geschreven. Bij den H. Bernardus lezen we t. a. p. *frequentius*.

Et maxime nobis agendum est in oracione, secundum *Bernardum*, quod dicit *apostolus*: Psallam spiritu, psallam et mente. ¹⁾

Breves autem oraciones debet homo continue emittere, ubicumque fuerit, in labore, in agro etc. ad deum pro expurgacione viciorum, liberatione penarum et temptationum. Unde dicit *casianus*, quod sancti patres oraciones breves quidem, sed creberrimas utilius fieri censuerunt. Ne autem homo has breves oraciunculas in labore, vel in alijs occupacionibus negligat, potest sibi ipsi homo tempora constituere, vel aliqua signa, vel incitamenta, quibus incitetur ad oracionem, sicut in pulsu campane vel signo horologij, vel cum exierit domum, seu cameram, vel cum temptatur vel increpatur de aliquo vicio, seu quando debet ire comestum, vel per similia.

De cotidiana exercitacione sui ipsius in meditacione.

Meditaciones eciam nostras semper debemus dirigere ad expurgacionem viciorum et concupiscenciarum et adquisicionem virtutum, sicut superius est positum, — ex *collacione abbatis moysi*. Unde dicit eciam *augustinus in libro de vera innocencia*: Inutiliter meditatatur legem dei, qui laborat ut memoria teneat quod actione non implet.

De triplici stimulo consciencie quibus homo circa meditaciones debet se exercere.

Cnfr. *Imit* L.1.C.19. Potest autem homo secundum bonaventuram in hac via meditando tripliciter se exercere, ut scilicet primo stimulum consciencie exasperet, secundo exacuet, tercio dirigat.

Do stimulo exasperato.

Primo ergo debet stimulum consciencie exasperare in recordacione peccatorum; et hoc potest ¹⁾ in examinacione defectuum in quibus homo cotidie excedit, et discussione consciencie. Et sic debet homo cotidie se examinare de negligencia sua: si fuerit negligens cordis custodiendi in devotis meditacionibus et oracionibus; temporis expendendi, ²⁾ utrum scilicet ne ociose se habuerit, ³⁾ vel diligens fuerit ³⁾ in labore manuum et consimilibus; et utrum fuerit negligens finis intendendi, et referendi omnia sua ad deum. Examinet se de oracione, lectione et operis implecione, utrum in illis se habuit, ⁴⁾ sicut est prius scriptum. Et tunc debet homo, ut dicit *bernardus*, a seipso exigere preterite diei exactionem, et future sibi ipsi statuere caucionem, et iterum proponere. Et in quibus tunc homo se invenit deliquisse, proponat confiteri tempore suo; et in quibus sepius excedit et plus impugnatur, debet sepius consulere cum alijs spiritualibus et conqueri, et aperire suis temporibus, et querere remedia, et fortiter proponere quod velit contra ista pugnare; et signare talia ad cedulam, vel in tabulam ut eo minus negligat et ut sepius memorie occurrant, et de illis sepius ad minus bis vel ter in die cogitet, et proponat pugnam.

1) In den codex schijnt hier veeleer te staan *primo*, zooals ook Dr. Nolte gelezen heeft.

2) M. S. vitiose: *habuit*. (Dit nootje is van Mgr. v. Vree.

3) Ook hier en iets verder heeft de codex *fuit* voor *fuerit*.

4) *Habuit* zou dan hier ook moeten wezen *habuerit*.

Cnfr. Imit. l. 1. c. 19 n. 4 et seqq. et ib. c. 25.

De examinacione in generali totius status.

Debet eciam se homo aliquando examinare de toto proposito et excercicio suo, et de operibus et officijs sibi commissis, utrum scilicet sic faciat

sicut debet pro communi utilitate et sui; utrum ne possunt aliqua meliorari, addi vel dimitti cum consilio alicuius spiritualis. Et pro qualibet istarum [quolibet istorum?] examinatione tempus sibi determinet, ut omnia fiant ordinate. Nam sicut dicit *augustinus in libro de opere monachorum*: Optima est gubernacio, ut omnia suis temporibus distributa gerantur ex ordine, ne animum humanum turbulentis implicacionibus involuta perturbent. Et *bernardus*: Deus qui omnia fecit in pondere numero et mensura, nichil acceptat inordinatum. Secundum hec ergo habeat, tam pro studio quam oracione vel opere manuum tempora deputata. Ut *verbi gracia*, proponat semper de mane quando audivit missam, velle studere per horam, et postea laborare manibus. Et in labore manuum semper in hora semel vel bis orare breviter. Et de vicijis contra que proposuit pugnare, semper in die bis vel ter cogitare et remedia opponere. Et post completorium vel de vespere quando sibi convenit, se examinare; quia sicut dicit *Bernardus*: Fidelis servus ihesu christi post completorium singulis diebus capitulum sibi teneat etc. Item semel in septimana quando sibi convenit, de omnibus generalibus exercicijs suis vel operibus sibi commissis vel officijs feria sexta vel secunda diligenter cogitare. Unde de ista examinatione et iudicio loquitur *bernardus in quodam sermone de adventu domini*: Nichil deus quod in se est a nobis exigit; tantum dicamus iniquitates nostras et iustificabit nos gratis, ut gracia commendetur. Diligit enim animam, que in conspectu eius et sine intermissione considerat et sine dissimulatione diiudicat seipsam: quia si nosmetipsos iudicaverimus, non utique iudicabimur a domino.

Qualiter homo meditando debet stimulum consciencie exacuere.

Secundo debet homo meditando stimulum consciencie exacuere in circumspectione sui. Debet autem homo tria circa se conspiciere, id est, diem mortis imminensem, sanguinem christi recentem, et faciem iudicis presentem, vel horum consimilia, sicut tormenta dampnatorum et gloriam beatorum.

Cnfr. Imit. l. 1. c. 23 et 24 l. 2. c. 11 et 12. l. 3. c. 14 in quo omnino praesentem iudicis faciem considerat.

Quod homo transiens dormitum prius debet legere aliquid de morte, iudicio etc.

Ex quo videtur expedire, ut homo in aliqua hora diei, et maxime de nocte antequam vadat dormitum, quia ista hora est ad hoc convenientior, meditetur vel legat aliquod punctum de morte, vel passione christi, vel inferno etc. et in talibus se exerceat, ut talibus se occupans puriora habeat sompnia; surgenti eciam vel expergiscenti idem de quo de vespere cogitavit, occurrat, ut alienas et vagas cogitationes, que cor hominis tunc magis infestant, facilius abjiciat.

Quibus homo debet se de mane preparare ad matutinum.

Haec prosecutus est auctor *Imitationis*. Querelae super asperitate cordis l. 1 c. 13.

Contrio spiritus ib. c. 21.

Mortishorror ib. c. 23.

Judicii discrimen, gehennae metus ib. c. 24.

Peregrinationis miseriae ib. c. 22.

Vitae humanae pericula ib. c. 20.

fragilitas propria: — in superioribus et l. 3. c. 20 et c. 33.

Et cum tali meditatione prepararet se ad orationem, et faciat sibi inde affectionem. Et in talibus cogitationibus, quando utiliora non occurrunt, occupet cor suum per diem in labore, et de isto sepius loquatur cum alijs, et ruminet, ut per tales meditationes accendatur contra vicia et timeat peccare. Unde *salomon*: Memorare novissima tua et in eternum non peccabis.

Quantum autem huiusmodi cogitationes valent

contra concupiscencias viciorum et motus, ostendit *Bernardus in sermone quodam de festo omnium sanctorum* super ista verba: *Beati mites* etc. dicens: Sed iam fortasse ad hanc domini vocem desiderio mansuetudinis estuas, et conquereris super asperitate cordis tui, et beluinis quibusdam motibus atque indomita feritate. Attende ergo quod sequitur: *Beati qui lugent* etc. Equum indomitum flagella domant, animam immitem contricio spiritus et assiduitas lacrimarum. Ergo in omnibus operibus memorare novissima tua, mortis horrorem, iudicii tremendum discrimen valde. Ardentis gehennae metum ab oculis tuis elongari nullatenus paciaris. Cogita peregrinationis tue miseriam. Recogita annos tuos in amaritudine anime tue, et cogita vite humane pericula. Cogita fragilitatem propriam; et in huiusmodi cogitationibus si perseveraveris, dico tibi: parum senties quidquid foris esse videtur molestum, dum toto corde circa interiorem molestiam occuparis.

Generalis modus meditandi de morte.

Ut autem homo meditationes tales ubicumque fuerit, in promptu habeat, nec semper indigeat subsidio librorum, possunt aliqui generales modi talium meditationum poni, secundum quos homo leviter *) possit formare. Et primo de morte.

Quomodo mors improvise sicut fur quasi subito veniet, quando homo minime putavit et minime disposuit.

Quantus terror et horror nature. Et de magna infir-

*) *Leviter* is hier *gemakkelijk ligtelijk*, zoo als het in 't middel-eeuwsch Latijn pleegt voor te komen.

mitate que tanta est, ut omnes alie infirmitates non sunt [sint?] nisi nunciij eius.

Quantus erit remorsus consciencie de malis commissis et bonis omissis, quum tunc omnia hec ad memoriam venient. Et quantum econtra gaudium erit bonis de puritate consciencie.

Quomodo videns tempus negligenter transactum, desiderabit moriens inducias ut valeat peniteri:*) Econtra iustus optat ire, quia purgatus est et penituit prius. Quam breve videbitur sibi tunc omne tempus vite transactum, quasi momentum. Et tota vita apparebit quasi iter unius brevissimi passus.

Quantum dolebit considerans sempiterna gaudia que amisit propter parvam delectacionem. Econtra letatur iustus quia illa possidebit.

Quam gravis erit malis separacio a dilectis, id est, amicis carnalibus, bonis temporalibus, honoribus etc. Et quomodo veniet in regionem ignotam. Econtra dulcis illi qui nichil hic viciose dilexit.

De dispositione hominis morientis. Oculi contabescunt, pectus palpitat etc.

Quomodo sepelitur et traditur eterne oblivioni. Sed in memoria eterna erunt iusti.

De adventu demoniorum per choros, quia demon superbie inquireret si quid in nobis invenerit de quo accusare nos poterit. Similiter spiritus fornicacionis inquireret, et sic de demonijs aliorum viciorum. Sed iusto occurrent angeli vel sancti, qui defendent, nec timebit demones viciorum qui purgatus est a vicijs.

Postea accusatur a iudice et dicitur sententia irrevocabilis.

*) peniteri blijkbaar een schrijffout voor penitente.

De penis inferni, modi meditandi.

De penarum duracione et eternitate, quia in eternum et ultra manebit sine fine.

De penarum acerbitate, que patet ex fletu, stridore dencium, planctu, manducacione linguarum, blasphemia dei etc.

De penarum multitudine, quia ibi erit frigus intollerabile, ignis in extinguiibilis, vermes immortales, fetor intollerabilis, tenebre palpabiles, flagella cedentium, visio demoniorum.

Quam horribiliter torquent demones, quia sine misericordia crudeles; quomodo insultabunt.

Quomodo habebunt ibi signa sue dampnacionis peccata, sicut fur portat furtum in collo suo.

Quomodo vicia et passionis anime in eis remanebunt; unde erunt maxime iracundi, superbi, severi, et inde mirabiliter ¹⁾ punientur.

¹⁾ Forte, miserabiliter.

De interiori remorsu consciencie, quia hec potuissent evadere.

Quomodo recordabuntur priorum delectacionum ad penam; unde dicunt: Quid nobis profuit superbia etc.

Sap. V. v. 3.

De carcere.

Quomodo per que quis peccabit, per hec et punietur.

Generales modi cogitandi de extremo iudicio.

De intollerabili ira iudicis supervenientis contra omnes qui eum offenderunt.

Quomodo accusabit nos dyabolus, ostendens omnia mala commissa et bona dimissa, tempus et locum etc. et proprium scelus et totus mundus dabit contra nos testimonium.

Quomodo contra nos insignia dominice passionis ostendentur, et quomodo per ista exprobrabit christus, quia sprevimus et contempsimus ea.

Quomodo tunc iusti levabunt capita et stabunt in magna constancia. Et mali dicent: hij sunt quos aliquando etc.

Sap. CV. v. 3.

De illo horribili tonitruo et irrevocabili sententia contra malos: Ite maledicti in ignem eternum.

Mt. XXV. v. 41.

Item de exprobracione malorum quia opera misericordie non exercuerunt.

Quam dulciter christus loquitur iustis, quia opera misericordie fecerunt.

Item quomodo post hoc erunt duo loca procul a se invicem separata per chaos interpositum, in eternum non coniungenda.

Imit. I. 3. c. 47. 48. 49.

*Generales modi cogitandi de gaudijs superiorum celestibus. *)*

De visione sanctissime et dulcissime trinitatis et humanitatis christi.

De jocunda, concordi et dulcissima societate sanctorum, beate virginis, apostolorum, martyrum, confessorum et virginum.

De securitate: non eicientur, non infestabit temptacio, non pugnabunt contra vicia.

De loci amenitate: ex auro purissimo et margaritis.

Quomodo corpus erit immortale, impassibile, agile, pulchrum multum.

Quod anima nostra erit plena omni sciencia, iusticia et leticia, et habebimus quidquid volumus, et quidquid nolumus, non habebimus.

*) In den codex schijnt eigenlijk te staan: *supercelestibus*.

Hij sunt generalis modi, quibus homo ducitur in meditationes de morte, de penis inferni et de extremo iudicio. Et secundum hos modos potest homo multipliciter alios modos meditando invenire quibus homo utiliter occupatur et ad amorem dei inducitur.

De stimulo consciencie directo et qualiter rectificatur.

Tercio autem meditando debet homo in hac via purgativa stimulum consciencie dirigere, sive rectificare. Rectificatur autem stimulus consciencie in consideratione boni.

De tribus bonis in quibus rectificatur stimulus consciencie. De strenuitate contra negligenciam.

Et sunt tria bona, in quorum acquisitione rectificatur stimulus consciencie.

Primum est strenuitas contra negligenciam. Est autem strenuitas quidam rigor animi exciciens omnem negligenciam, et disponens animam ad faciendum bona opera vigilanter, confidenter et eleganter. Valet autem contra negligenciam, quod homo omnibus agendis certa tempora constituat, et utrum agenda, quando et sicut debet, faciat, sepius diligenter examinet.

De secundo bono in quo rectificatur stimulus consciencie, id est, severitate contra concupiscentiam.

Secundum in quo rectificatur stimulus consciencie, est severitas contra concupiscentiam. Est autem severitas quidam vigor animi abilitans ¹⁾ animam ac ferventem reddens eam ad amorem

¹⁾ *habilitans*,
omissa aspiratione.

asperitatis, paupertatis, et vilitatis. Maxime est autem homini necessarium, ut continue pugnet et armetur contra concupiscencias, quia concupiscencie sunt radices tocius mali. Et si homo aliquando cadat, iterum surgat et iterum proponat pugnam. Unde *augustinus in libro de vera innocentia*: Actio, inquit, in hac vita pia est deum colere, et eius gracia contra vicia interna pugnare, eisque usque ad illicita instigantibus cogitationibus *) non cedere; et ubi ceditur, indulgentiam, atque ut non cedatur adiutorium dei affectu religiose pietatis exposcere. In paradiso si nemo peccasset, non esset actio pietatis expugnare vicia, quia felicitatis esset mansio †) vicia non habere.

Imit. l. 1. c. 19.
«Numquam sis ex
toto ociosus» etc.

Remedia concupiscenciarum.

De pugna autem in generali contra concupiscencias est sciendum, quod summe necessarium est contra concupiscencias quod homo sit in continuo labore et numquam ociosus; quia in desiderio et concupiscencijs est omnis ociosus. Non enim novit ociosus nisi de hijs, que sunt ventris cogitare, ut dicit *Cassianus*.

De labora manuum.

Imit. l. 1. c. 18.
«O quam sanctam
[er staat eigenlijk:
o quam strictam et
abdicatam] vitam
SS. Patres in deserto
duxerunt etc.....
Per diem laborabant,
quamquam labo-
rando ab oratione
mentali minime ces-
sarent etc.»

Et quia homo fragilis non potest iugiter sanctis meditationibus vel oracionibus inherere, necesse est ut homo cotidie laboret manibus in aliquo

*) In S. Augustinus lezen wij hier, in plaats van *instigantibus cogitationibus* — *instigantibus cogentibusve*, dat beter zin geeft.

†) voor *mansio* lezen wij bij S. Augustinus t. a. p. *per-mansio*.

opere vel aliqua actione, sicut patres nostri in egipto, qui quanto studio die et nocte manibus laboraverunt, vix potest scribi vel exprimi. Et specialiter, sicut *bernardus* dicit, debet homo opus facere quod cum spiritualibus maiorem habeat similitudinem, sicut ad edificacionem spiritualem

1) Nota illud meditari quod scribatur et scribere quod legatur. Utrumque Thomas a Kempis quam diligentissime praestitit, tum per aia, tum maxime per opusculum de *Imitatione Christi*, quod non tantum meditatus est ut scriberetur, sed scripsit etiam sepiusque videtur descripsisse ut legeretur. Forte ex illo Florencii dicto *Imitatio* dein prodit.

2) Jer. XLVIII.v.10.

meditari quod scribatur, vel scribere quod legatur. ¹⁾ Sicut igitur homo suo tempore debet studere et oraciones facere; ita eciam debet deputatis temporibus manibus laborare. In quo labore primo videat, ut laboret fideliter quantum poterit. Maledictus enim qui facit opus domini negligenter. ²⁾ Secundo, eciam caveat, ne importune laborans spiritum extinguat. Unde debet moderate et discrete laborare, ut ita possit in labore perseverare. Et hunc externum laborem sepe *) debet ad cordis puritatem et caritatem dei referre.

Nec tamen debet homo infra opus cessare ab oracionibus vel sanctis meditacionibus; sed infra tempus sepe breviter et ferventer debet orare, et ne negligat, per tempora vel signa distinguere, per que recordetur. Unde *Bernardus*: Cessante manu ab opere, spiritus laboret vel orando vel meditando, quamvis in ipso labore idipsum facere teneatur. Nec eciam labor manuum impedit sanctas meditaciones, ymmo ad eas habendas multum iuvat, sicut patet cuilibet experto, et multi sancti communiter dicunt, et maxime habetur in *collacionibus*, in *institutis et vitis patrum*. Unde eciam sic dicit beatus *augustinus* in *libro de opere monachorum*: Cantica vero divina cantare eciam manibus

*) In den codex schijnt hier veeleer te staan: *semper*.

1) *καὶ ἐνυμνᾶν* cantus nautarum et remigum, quo se mutuo ad laborandum excitant. — *Erasmus* — Vox sequens *levante* in aliquot Augustini editis non habetur.

2) Supple: *etiam*, ex editis.

3) Lege cum editis: *recedant*.

4) Supple: *ad*.

operantes facile possunt, et ipsum laborem tamquam divino celeumate ¹⁾ levante ^{*)} consolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus et plerumque ²⁾ turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda et linguas suas, cum manus ab opere non recedent? ³⁾ Quid ergo impedit servum dei manibus operantem in lege dei meditari, et psallere nomini domini altissimi; ita sane ut ⁴⁾ ea discenda que memoriter recolat, habeat seposita tempora? *De fidelitate in officio commisso tamquam membrum ordinarium* ^{†)} *pro suo officio*.

Et quamvis homo in omni labore suo fideliter debet agere, tamen specialiter debet sollicitari pro specialiter sibi commisso vel suo officio tamquam membrum pro isto opere vel officio ordinatum, et maxime niti, si vivit in congregacione, pro communi utilitate, ut sit plus ^{**)} universo expediens et utilis. Sed quantum in ipso est, nitatur ad officia et opera magis despecta et viliora, sicut docet beatus *Jeronimus in regula sua ad eustochium et ad alias sacras virgines*. Nullum tamen opus sibi iniunctum vel commissum pertinaciter recuset.

Cnfr. Imit. l. 1. c. 10 et c. 20.

Remedium generale concupiscencie loquacitatis.

In labore autem valde expedit, ne homo im-

^{*)} dat woord *levante* staat niet in den codex.

^{†)} Met het oog op hetgeen drie regels verder duidelijk in den codex staat: *membrum ordinatum*, zouden we hier ook uit het woord van den codex *ordiam* liever, in plaats van *ordinarium*, lezen *ordinatum*.

^{***)} *plus*. In den codex staat slechts *ps*. (met een streepje van onderen door de *p*.) Dr. Nolte leest daaruit *pars* 't geen wij hier ook liever zouden lezen dan *plus*.

pediatur ab internis meditacionibus et exercicijs, quod ponat ori suo custodiam, et teneat silentium. 1) II Thess. III. v. 12. Unde dicit *paulus*: Cum silencio operantes. 1) Et non solum debet homo tenere silentium in labore, sed semper quantum potest rationabiliter, quia in silencio loquitur deus anime interiorius. Et maxime de vespere antequam transit dormitum, quia tunc magis debet esse sine tumultu et in silencio, et ut eo melius se ad ista poterit dare, de quibus est prius scriptum.

Remedium generale concupiscencie voluptatis.

Secundo de istis concupiscencijs in generali est sciendum quod, sicut dicitur *in collacionibus patrum*, in concupiscencijs voluptatis, sive vicijs carnalibus, plurimum confert ut homo carnalium passionum materias penitus sibi subtrahat, quibus potest occasio vel recordacio eorum egrotanti adhuc anime generari.

Remedium generale concupiscencie curiositatis vel vanitatis.

In concupiscencijs vel vicijs vero alijs, id est, curiositatis vel vanitatis, humana consorcia nichil obsunt, quum *) eciam plurimum confertur hijs qui carere eis in veritate desiderant; quia frequentia hominum magis arguuntur, et dum lacescita crebrius manifestantur, celeri medicina perveniunt ad salutem.

*) De Codex laat hier ook toe *quin etiam*, dat ons beter voorkomt.

*De triplici concupiscencia.**De concupiscencia voluptatis.*

Sed iam in speciali dicendum est de singulis concupiscencijs.

Sciendum quod triplex est concupiscencia, id est, voluptatis, curiositatis et vanitatis. ¹⁾

1) Compediti sunt omnes..... cupidi, curiosi, gyrovagi, querentes semper mollia.

Concupiscencia voluptatis est appetitus dulcium vel saporosorum ciborum, vel appetitus mollium vestimentorum, vel appetitus oblectamentorum luxuriosorum. Et ex hac concupiscencia voluptatis procedunt vicia carnalia, id est, gula et luxuria.

De gula.

Primo ergo est nobis gule conculcanda concupiscencia, et eo usque extenuanda non solum ieiunijs, verum eciam vigilijs, lectione quoque et crebra compunctione cordis, quibus se forsitan illusam vel victam reminiscitur, ingemiscit; nunc horrore viciorum, nunc desiderio perfectionis et integritatis accensa, et donec huiusmodi curis ac meditationibus mens occupata pariter et possessa, ipsius scilicet cibi refectionem non tam iocunditate concessam quam onere vite sibi impositam recognoscat, magisque eam necessariam corpori quam desiderabilem anime senciat esse attributam. ²⁾ Non autem potest omnibus modus

2) Sensus perturbatus et forte truncus ita restitui posse videtur: quibus (sc. lectione et meditatione) mens se forsitan illusam vel victam fuisse reminiscatur, ingemiscens nunc horrore viciorum, nunc desiderio perfectionis et integritatis accensa donec huiusmodi etc. sed totus locus ex aliquo veterum hic insertus mihi videtur, quare ante haec verba quibus se etc. aliqua excidisse suspicor. *)

*) Veel van hetgeen in deze kapitels gezegd wordt is — dikwijls letterlijk — genomen uit het boven reeds aangehaald werk van den H. Bonaventura *incendium amoris*. Deze plaats echter die Mgr. van Vree en o. i. ook niet ten onregte, als niet juist overgenomen beschouwde, hebben we tot ons leedwezen in dat werk niet kunnen vinden.

vel mensura poni uniformis; sed in omnibus potest iste esse continencie finis, ne quis iuxta mensuram capacitatis sue, saturitatis oneretur ingluvie.

Gradus sobrietatis. Possunt etiam distingui gradus sobrietatis. Primus potest esse, posse patienter et sine tristitia carere cibo delectabili, dum abest vel non potest haberi. Secundus est, velle carere etiam hijs, que possunt haberi, amore paupertatis. Tercius, posse sine difficultate abstinere ab habitis delectabilibus.

De luxuria.

Secundum vicium quod procedit de concupiscencia voluptatis, est luxuria.

Remedium generale.

Primum autem remedium contra hoc vicium est, equale moderatumque semper tenere ieiunium. Deinde contritio spiritus et oratio et continua meditatio scripturarum. Tercium, opus manuum, et ante omnia humilitas vera, sine qua nullius vicij poterit umquam triumphus acquiri. Et tam diu necesse est hominem hoc vicio impugnari, donec se bellum gerere supra vires agnoscat. Item custodire exteriores sensus, visum, auditum etc. Item paciencia: quanto enim longius iracundie propulerit passionem, tanto castitatem tenacius obtinebit.

Gradus castitatis. Primus gradus castitatis, ne quis vigilans impugnatione carnali elidatur; 2us ne mens voluptarijs cogitationibus immoretur; 3us ne femineo nec tenuiter ad concupiscencias moveatur aspectu; 4us ne vigilans simplicem carnis perferat motum; 5us ne ex causa de tali materia conferens moveatur

ad hoc, sed loquatur quiete sicut de lateribus vel alijs rebus; 6us ne dormiens illecebrosis fantasmatis elidatur.

Confr. Imit. l. 1. c. 11 in priore et posteriore parte. *De secunda specie concupiscencie que est curiositas, i. e. appetitus sciendi occulta, videndi pulchra, habendi cara.*

Concupiscencia autem curiositatis est, quando homo appetit scire occulta, videre pulchra, habere cara. Scire occulta; sicut quidam qui ex curiositate nimis inordinate appetunt interesse consilij et tractatibus aliorum, et tristantur et murmurant, si non vocantur. Contra hoc homo maxime debet niti, ut sit contentus, nec curet de rebus aliorum sibi non commissis: et maxime ubi sunt alij qui melius ipso intelligunt. Nam melioribus et sapiencioribus velle consulere, magna superbia est, ut dicit *gregorius in moralibus*. Non ergo contristetur de hoc, sed tantum nitatur fideliter adimplere opus sibi commissum; ymmo quantum in seipso est, appetat semper magis in secreto sibi vacare quam esse in tumultuositate causarum et consiliorum. Unde *bernardus in sermone de assumptione beate virginis*: Felix semper illa domus, in qua de maria martha conqueritur. etc.

Si tamen aliquando ratio exigit, ut intersit tractatibus sive consilij vel collocucionibus, humiliter, benigne et breviter bono modo det consilium, et dicat suum videre, et secundum doctrinam *bernardi* ad interrogata paucis respondeat verbis.

Secundo eciam videat quod *) id quod sibi visum

*) Voor *quod* ware hier duidelijker geweest *ut*.

fuerit, quamvis multas scripturas pro se habuerit, non tamen defendat pertinaciter contra alios vel multos; sed humiliter nitatur acquiescere et finaliter alijs consentire. De quo sic dicit *cassianus* collacione xv, Memini, inquit, nobis huiusmodi intelligenciam vel in moralibus disciplinis, vel in scripturis sacris insertam, ut nichil ea verius nichilque rationabilius crederemus; sed cum in unum convenientes sentencias nostras promere cepissemus, quidam [quaedam] communi examinatione discussa, primum ab altero falsa ac noxia notabantur, mox deinde ut perniciose communitati pronuntiata iudicio dampnabantur. Quare, ut *ibi dicit*, legali quadam sanxione a sanctis patribus prescriptum est, ut nullus plus suo iudicio quam fratris credat, si numquam velit dyaboli calliditate seduci. Quia in nullo dyabolus cicius decipit hominem quam cum in suo videre steterit; ut pulchre declarat *abbas moyses collacione 2^a*. Non ergo homo defendat suum videre arguendo aut disputando; sed humiliter moveat et proponat rationes suas, et nitatur semper cum alijs finaliter concordare et consentire. Unde *bernardus in sermone de septem lepris*: Que maior superbia quam ut unus homo suum videre toti congregacioni preponat quasi ipse solus habeat spiritum dei. Item tercio humiliter et diligenter attendat alios quamvis minimos, nullum abiciendo aut vilipendendo eorum consilia, quia multa abscondit deus sapientibus et revelat ea parvulis. Item quod illa de quibus tractatur *) cum alijs, sive sit de vicijs vel peccatis vel alijs rebus, nulli revelet, nisi sciat ipsis, quos talia tangunt, placere; quia quod

*) In den Codex lezen wij *tractat*, dat hier ook beter is.

homo revelat temptationes aliorum, vel vicia, ex hoc oritur quod alij temptationes aperire verentur, ut *in collatione* 2^a dicitur. Et alia mala veniunt ex hoc. Unde dicit quidam *philosophus* *): Non committas ei consilium tuum, qui secretum proprium non celavit. Item non loquatur secundum passionem vel inclinacionem, id est, quia est sibi aliquid contrarium, vel quia ipse est ad aliquid inclinatus; sed in omnibus consulat rationem, gloriam et honorem dei. Unde *Chrysostomus super mattheum*: Nescit zelus sapere, et ira nescit iudicium. Et quidam *philosophus*: Amancium, inquit, ceca sunt iudicia. Item quod magna et ardua non leviter ac cito determinet, sed cum moderamine ac deliberacione. Unde *seneca*: Diu deliberato, cito facito. Unde *alius*: Duo sunt, inquit, contraria consilio: ira et festinancia.

De philargiria vel avaricia.

Curiositas eciam, sicut dictum est, appetit habere cara, et sic ab eo [ea] procedit philargiria vel avaricia. Et hoc vicium, quanto facilius caveri potest ac respui, tanto neglectum et intromissum semel cordi fit perniciosius cunctis, difficiliusque propellitur. Hoc est autem eius perfecta victoria, ut parvissime cuiusque stipis †) in corde nostro residere non permittamus igniculum. Quam virtutem non alias **) valebimus obtinere, nisi in congregacione aliqua existentes, secundum

*) Seneca.

†) Hoe Dr. Nolte hier *stipitis* heeft kunnen lezen of het duidelijke *stipis* heeft gemeend te verbeteren met *stipitis*, dat geen zin geeft, begrijpen we niet; misschien is 't een drukfout.

**) Wel wat te sterk gezegd; we hadden hier liever gelezen: non *facile* b. v.

apostolum: habentes victum et vestitum, hijs contenti simus et nichil omnino proprij possideamus.

De tertia specie concupiscencie que est vanitas, que sub se habet vanam gloriam et superbiam.

Est adhuc alia concupiscencia, id est, vanitatis, scilicet appetitus favoris, laudis et honoris; sub qua comprehenduntur vana gloria et superbia.

De vana gloria. Remedia contra eam.

Vanam autem gloriam possumus taliter evadere vel vincere, ut cogitantes illud *Davidicum*: Dominus dissipat ossa eorum qui placent hominibus. ¹⁾ Primitus nichil proposito vanitatis et inanis glorie captande gracia nosmetipsos facere permittamus. Deinde que bono inicio fecerimus, observacione simili custodire nitamur. Item vitare omnem singularitatem. Item contra vanam gloriam valet custodia oris. Item ut cum nos laudare incipiunt seductores, celeriter memoremus multitudinem iniquitatum nostrarum.

De duplici superbia, id est, spirituali et carnali.

Superbia est duplex, id est, spiritualis et carnalis. De spirituali sic dicit *Cassianus*: nullum est aliud vicium, quod ita omnes virtutes exhauriat, cunctaque justicia et sanctitate expoliet atque denudet, ut superbie malum. Itaque hunc nequissimi spiritus laqueum taliter poterimus evadere, si in singulis, quibus senserimus nos virtutibus profecisse, illud apostolicum dixerimus: Non ego, sed gracia dei mecum, et: Gracia dei sum id quod sum ¹⁾ et consimilia. Item: Quid habes quod non accepisti? ²⁾ Item attendere quod

1) Ps. L. II. v. 6.

*De Superbia.
spirituali.*

Remedium.

1) I Cor. XV. v. 10.

2) ibid. IV. v. 7.

bona mentis nostre non sunt nostra, sed sunt dona dei, et rationem inde reddituri sumus; ut sciencia, ingenium, virtutes. Mala nostra pure mala sunt et ex pluribus circumstancijs gravia, et gravibus supplicijs digna. Bona nostra non pure bona sunt, sed multipliciter imperfecta: pigricia, desidia, vana gloria, ypocrisis, tepiditas et vane cogitationes, et imperseverancia et cetera vicia sepe viciant bona que facimus. Item sicut *Climacus* dicit: Exquirere nosmetipsos semper et examinare et diiudicare ad patres et luminaria que fuerunt ante nos, non cessemus, et tunc nosmetipsos omnino neque diligenter calcasse vestigium, sed adhuc in seculari in constitutione seu consistencie commorantes. ¹⁾

1) Textus corruptus, et cui aliquid deest. ex ipso fonte restituendus. *)

Praeceptum adimpletum vide l. 1 c. 18 et nota de «patribus et luminaribus» ea praedicari, quae in hoc Florentii libello praecipuntur.

De carnali superbia.

Carnalis autem superbia hijs indicijs cognoscitur. Inest primitus in loquela eius clamor, in taciturnitate amaritudo; excelsus et effusus in leticia, risus irrationabilis, in reprehensione rancor. Facilitas in sermone, verba passim sine ulla gravitate cordis erumpencia. Expers paciencie. Caritatis aliena. Audax ad contumelias irrogandas. Ad tolerandas pusillanimis. Ad obediendum difficilis, etc. ut dicit *Cassianus in xxij^o libro de institutis patrum*. Possumus autem eam sic vincere, ut primo fratribus nostris humilitatem veram ex

Remedia.

*) Dr. Nolte, in zijne meergemelde uitgave geeft hier, naar de woorden van den H. Joannes Climacus zelve, dezen zin aldus aan: «in saeculari constitutione vel institutione seu consistentia *κκαταστασι* commorantes deprehendemus.» Dit laatste woord, dat in den tekst ontbreekt, waarvan Dr. Nolte aanteekent «addendum ex Climaco» maakt den zin duidelijk.

intimo cordis affectu exhibeamus, in nullo acquiescentes eos contristari vel ledere quod non fit sine nuditate omnium rerum.

Deinde si obediencie iugum et subiectio simplici corde ac sine ulla simulacione fuerit susceptum, ita ut preter abbatis mandatum nulla penitus vivat voluntas in nobis. Item ut cogitemus nos in brevi de hoc seculo migraturos. Item sicut *Climacus* dicit, coram deo nos vituperare et inculpare. Item consideracio proprie vilitatis tam in corpore quam in anima. Item exercere se in operibus vilibus et despectis et rusticanis laboribus, humili habitu incedere, humiles mores et verba habere, et consimilia. Nam hec et hijs similia, cum in consuetudinem versa fuerunt, mentem ad humilitatem inclinant. Item superiores se attendere.

Hec generalia remedia viciorum vel hijs similia, que homo per se in sanctis libris potest invenire, debet prompte *) scire, et in hijs continue se exercere, et ex continua frequentacione mores et affectus transformare.

Gradus humilitatis.

Primus humilitatis gradus est, ut homo se cognoscat quid est, scilicet: vilem, inopem etc.; 2us ut patienter accipiat ab alijs vilis putari; 3us ut homo in magnis virtutibus et honoribus non extollatur, sed totum deo ascribat. ¹⁾

1) Auctor *Imitationis*, praeceptum magistri secutus, in his continue se exercet, ita ut in singulis pene capitulis opusculi sui plura aut pauciora ex his ponat. Non raro tamen aliqua ex his integro aut fere integro capite meditando prosequitur, atque tunc humilitatis in tres gradus distinctionem meditantis menti ob-

De tercio bono in quo rectificatur stimulus consciencie, id est, de benignitate contra nequiciam.

Tercium autem in quo rectificatur stimulus consciencie est benignitas contra nequiciam. Beni-

*) De Codex heeft in *prompto*, zal moeten zijn in *promptu*.

versari non difficile
est videre.

1us grad. l. 1. c. 2.
3. 7 et l. 3. c. 8.

2us grad. l. 2 c. 2. —
l. 3. c. 41.

3us grad. l. 2. c.
10. — l. 3. c. 40.

Cnfr. praeterea l. 3.
c. 52.

gnitas autem est quidam dulcor animi, excludens
omnem nequiciam, et abilitans animam ad bene-
volenciam, tolleranciam, et internam leticiam.
Nequicia autem dicitur hic iracundia, invidia,
accidia. *)

De unione et caritate mutua.

Volens igitur in hac via proficere, scire debet
quod sicut nichil preponendum est caritati, sicut
est in principio dictum, quia propter caritatem,
pacem et unionem omnia alia sunt agenda; ita
dissencioni, iracundie vel furori nichil est econ-
trario postponendum. Omnia namque, quamvis
utilia et necessaria esse videantur, spernenda sunt
tamen, ut ire perturbacio devitetur, ut dicit *Abbas*
Joseph collacione xxj^a. Unde supplicat *paulus*
philippensibus: Si qua consolacio in vobis, si quod
solacium caritatis, si qua societas spiritus, si qua
viscera miseracionum, implete gaudium meum,
ut idem dicatis omnes, eandem caritatem habentes,
unanimis idipsum sencientes, nil per contencio-
nem, neque per inanem gloriam, sed in humi-
litate superiores sibi invicem arbitrantes, non que
sua sunt singuli considerantes, sed que aliorum. ¹⁾

¹⁾ Philipp. II v.
1 — 4.

Pax autem et unio, sicut dicit *Bernardus*, maxime
servatur in congregacione, si quis se et omnia
sua interiora et exteriora nititur subijcere et
conformare voluntati alterius. Unitatem autem

*) *Accidia* zal hier en in het vervolg, waar dit woord
meer voorkomt, moeten wezen *acedia*, zooals ook te lezen
is in het meergemeld werk van S. Bonaventura *incendium*
amoris.

intimo cordis affectu exhibeamus, in nullo acquiescentes eos contristari vel ledere quod non fit sine nuditate omnium rerum.

Deinde si obediencie iugum et subiectio simplici corde ac sine ulla simulacione fuerit susceptum, ita ut preter abbatis mandatum nulla penitus vivat voluntas in nobis. Item ut cogitemus nos in brevi de hoc seculo migraturos. Item sicut *Climacus* dicit, coram deo nos vituperare et inculpare. Item consideracio proprie vilitatis tam in corpore quam in anima. Item exercere se in operibus vilibus et despectis et rusticanis laboribus, humili habitu incedere, humiles mores et verba habere, et consimilia. Nam hec et hijs similia, cum in consuetudinem versa fuerunt, mentem ad humilitatem inclinant. Item superiores se attendere.

Hec generalia remedia viciorum vel hijs similia, que homo per se in sanctis libris potest invenire, debet prompte *) scire, et in hijs continue se exercere, et ex continua frequentacione mores et affectus transformare.

Gradus humilitatis.

Primus humilitatis gradus est, ut homo se cognoscat quid est, scilicet: vilem, inopem etc.; 2us ut patienter accipiat ab alijs vilis putari; 3us ut homo in magnis virtutibus et honoribus non extollatur, sed totum deo ascribat. ¹⁾

1) Auctor *Imitationis*, praeceptum magistri secutus, in his continue se exercet, ita ut in singulis pene capitulis opusculi sui plura aut pauciora ex his ponat. Non raro tamen aliqua ex his integro aut fere integro capite meditando prosequitur, atque tunc humilitatis in tres gradus distinctionem meditantis menti ob-

De tercio bono in quo rectificatur stimulus consciencie, id est, de benignitate contra nequiciam.

Tercium autem in quo rectificatur stimulus consciencie est benignitas contra nequiciam. Ben-

*) De Codex heeft in *prompto*, zal moeten zijn in *promptu*.

versari non difficile
est videre.

1us grad. l. 1. c. 2.
3. 7 et l. 3. c. 8.

2us grad. l. 2 c. 2. —
l. 3. c. 41.

3us grad. l. 2. c.
10. — l. 3. c. 40.

Cnfr. praeterea l. 3.
c. 52.

gnitas autem est quidam dulcor animi, excludens
omnem nequiciam, et abilitans animam ad bene-
volenciam, tolleranciam, et internam leticiam.
Nequicia autem dicitur hic iracundia, invidia,
accidia. *)

De unione et caritate mutua.

Volens igitur in hac via proficere, scire debet
quod sicut nichil preponendum est caritati, sicut
est in principio dictum, quia propter caritatem,
pacem et unionem omnia alia sunt agenda; ita
dissencioni, iracundie vel furori nichil est econ-
trario postponendum. Omnia namque, quamvis
utilia et necessaria esse videantur, spernenda sunt
tamen, ut ire perturbacio devitetur, ut dicit *Abbas*
Joseph collacione xxj^a. Unde supplicat *paulus*
philippensibus: Si qua consolacio in vobis, si quod
solacium caritatis, si qua societas spiritus, si qua
viscera miseracionum, implete gaudium meum,
ut idem dicatis omnes, eandem caritatem habentes,
unanimis idipsum sencientes, nil per contencio-
nem, neque per inanem gloriam, sed in humi-
litate superiores sibi invicem arbitantes, non que
sua sunt singuli considerantes, sed que aliorum. ¹⁾

¹⁾ Philipp. II v.
1 — 4.

Pax autem et unio, sicut dicit *Bernardus*, maxime
servatur in congregacione, si quis se et omnia
sua interiora et exteriora nititur subicere et
conformare voluntati alterius. Unitatem autem

*) *Accidia* zal hier en in het vervolg, waar dit woord
meer voorkomt, moeten wezen *acedia*, zooals ook te lezen
is in het meergemeld werk van S. Bonaventura *incendium*
amoris.

et pacem maxime exigunt a nobis angeli pacis. Et hoc est mandatum novum christi quod dedit nobis. Mandatum, inquit, novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos etc.

De ira.

Vide talis meditationis exemplum.
Imit. l. 3. c. 19 et c. 36.

Contra iram autem valet provida meditatio illorum que possunt occurrere tam verborum quam factorum contrariorum, ut ante pugnam se homo ad pacienciam preparet, et hostem quasi in insidijs paratus expectet. Item, os comprimere tacendo, et accensam flammam ire in corde suffocare. Item, convertere se ad alia negocia quibus occupetur, loquendo vel alia tractando, ut obliviscatur commocionis sue.

Item assuescere se, statim cum sentitur commocio, admittere consilia prudencie, perpendendo quam nociva sit iracundia que ledit conscienciam, famam confundit, alios scandalizat, puritatem mentis perturbat, spiritum sanctum effugat, preces ad deum effundere prohibet. Sic ergo ista benignitas debet animam abilitare ad benivolenciam contra iram et rancorem, debet eciam abilitare ad benivolenciam contra invidiam.

De invidia.

Valet autem contra invidiam, ut homo cogitet, quod si alius non haberet unde ei invidet, tamen ipse non haberet. Unde ergo cupit illud alterius quod sine suo dampno habet? Item timere vindictam dei, qui non remittit homini peccata sua, quamdiu tenet odium contra proximum suum.

Item ut studeat illi, qui sibi magis contrarius

est, obsequiosior et affabilior esse. Debet eciam ista benignitas hominem abilitare ad tolleranciam et internam leticiam, contra accidiam et tristiciam.

De tristicia.

De tristitia secundum Deum vide Imit. l. 1. c. 21. de compunctione cordis.

Remedium.

Jacob. V. v. 13.

Tristicia autem est duplex: una que est secundum deum; sed illa est obediens, affabilis, mansueta, suavis etc. Alia est secundum seculum, que est asperrima, plena rancore etc. Possumus autem tristiciam, quacumque de causa venerit, sic vincere ut eternarum rerum ac futurarum intuitu semper leti ac immobiles perdurantes, nec casibus deiecti presentibus, nec prosperis fuerimus elati, utraque velut caduca ac mox transeuntia contemplantes. Item contra tristiciam valet frequens memoria beneficiorum dei. Item quod sit libenter cum bona societate, maxime qui de deo loquuntur sepe devote. Item illud *Jacobi*: Tristatur aliquis in vobis, oret, equo animo est psallat. Occupatio eciam prodest tristibus.

*De accidia. *)*

De tristicia autem nascitur accidia, que cum mentem obsederit, horrorem loci, celle fastidium, et fratrum cum eo commorantium gignit contemptum. Experimento probatum est accidie impugnationem non declinando fugiendam, sed resistendo superandam.

Pigris eciam utilis est laboris exercitatio cogente strenuo magisterio, ut non possit remissius agere pre tedio laboris, nisi debilitas sit in causa.

*) *Accidia* i. e. *acedia*.

Item contra tedium cordis valet varietas actionis. Efficacius autem remedium contra accidiam est, cogere se ad ea spiritualia que maxime fastidit homo.

De benignitate inter alios exterius exhibenda.

Debet eciam ista benignitas exterius in moribus redundare, et tamquam oleo dulcedinis et pietatis perfusos ostendere, ut scilicet homo inter proximos et fratres suos exhibeat se affectuosum, gratum, humilem etc. Unde sic dicit *beatus bernardus super cantica*: Tu si donum quod desuper accepisti, contubernalibus tuis libenter impertiris, si te exhibes inter fratres officiosum, gratum, humilem, tractabilem etc. si talia operaris, bonum odorem conspergis inter fratres, et manus tue distillaverunt tocius suavitatis liquorem. Deus enim memor erit omnis sacrificij tui et holocaustum tuum pingue fiet. Et quamvis bona et moderata tristicia est valde laudabilis suo tempore, tamen in conventu aliorum expedit eam simulari ¹⁾ ut homo ostendat se benignum, et affabilem, quia hoc magis auget caritatem et unionem. Unde *Bernardus in speculo suo*: Tristiciam animi et maxime in conventu simulare ²⁾ te decet, quamdam hilaritatem in facie permittens. Sit facies communis cum ceteris, intus vero dissimilis, hoc est non nimia gravitate contracta, nec allocucione dissoluta. *)

1) Forte legendum: *dissimulari* quamvis *simulare* potuerit accipere pro occultare, quia simulantes, id quod verum est, occultant, ut aliud ostendant.

2) pro *dissimulare* positum.

*) De hier aangehaalde plaats uit S. Bernardus wordt in zijne *Formula honestae vitae* aldus gelezen: «Tristiciam autem (maxime in conventu) dissimulare te decet, quamdam in facie hilaritatem praetendens» en in zijn *Specu-*

De pietate in admonendo proximum.

Maxime autem debet homo esse benignus et compaciens intrinsecus super proximos et fratres, quos videt laqueis peccatorum irretitos, et debet niti verbis et factis secundum suam mensuram, si forte possit aliquos trahere ad ovile christi et eripere de presenti seculo. Et de hoc debet sepius cogitare et maxime hijs diebus quibus homines magis vacant, id est, festis, admomendo, colloquendo. Et debet cogitare quod si converti fecerit aliquem a sua mala conversacione, quod caritas operit multitudinem peccatorum. Nam nichil sic placet deo, nec sic placat deum, quomodo zelus animarum, ut dicit *Richardus*. Et *idem*: Nescio, inquit, si potest homo a deo maius aliquid accipere quam ut eius ministerio perversi homines in melius mutantur. Et per hoc multum delet homo de purgatorio, ut dicitur in quadam *collacione patrum*. Hec est optima conversacio, ut homo se a vicijs castiget; insuper eciam alios ad dominum trahat, ut dicit *Beda*.

Quod unumquemque secundum suum statum admoveat.

Ut autem homo sit fructuosus saluti proximorum, secundum statum et condicionem cuiuslibet unumquemque studeat admonere. Et nondum conversis studeat timorem incutere ¹⁾ proponendo districtum examen extremi iudicii, penas malorum

¹⁾ Textus anteponendo habet et conjunctionem, sed male.

lum Monachorum: «Sit facies communis cum caeteris, intus vero dissimilis, hoc est, non nimia gravitate contracta nec nimia locutione dissoluta.»

Item contra tedium cordis valet varietas actionis. Efficacius autem remedium contra accidiam est, cogere se ad ea spiritualia que maxime fastidit homo.

De benignitate inter alios exterius exhibenda.

Debet eciam ista benignitas exterius in moribus redundare, et tamquam oleo dulcedinis et pietatis perfusos ostendere, ut scilicet homo inter proximos et fratres suos exhibeat se affectuosum, gratum, humilem etc. Unde sic dicit *beatus bernardus super cantica*: Tu si donum quod desuper accepisti, contubernalibus tuis libenter impertiris, si te exhibes inter fratres officiosum, gratum, humilem, tractabilem etc. si talia operaris, bonum odorem conspergis inter fratres, et manus tue distillaverunt tocius suavitatis liquorem. Deus enim memor erit omnis sacrificij tui et holocaustum tuum pingue fiet. Et quamvis bona et moderata tristitia est valde laudabilis suo tempore, tamen in conventu aliorum expedit eam simulari ¹⁾ ut homo ostendat se benignum, et affabilem, quia hoc magis auget caritatem et unionem. Unde *Bernardus in speculo suo*: Tristiciam animi et maxime in conventu simulare ²⁾ te decet, quamdam hilaritatem in facie permittens. Sit facies communis cum ceteris, intus vero dissimilis, hoc est non nimia gravitate contracta, nec allocutione dissoluta. *)

1) Forte legendum: *dissimulati* quamvis *simulare* potuerit accipere pro occultare, quia simulantes, id quod verum est, occultant, ut aliud ostendant.

2) pro *dissimulare* positum.

*) De hier aangehaalde plaats uit S. Bernardus wordt in zijne *Formula honestae vitae* aldus gelezen: «Tristiciam autem (maxime in conventu) dissimulare te decet, quamdam in facie hilaritatem praetendens» en in zijn *Specu-*

De pietate in admonendo proximum.

Maxime autem debet homo esse benignus et compaciens intrinsecus super proximos et fratres, quos videt laqueis peccatorum irretitos, et debet niti verbis et factis secundum suam mensuram, si forte possit aliquos trahere ad ovile christi et eripere de presenti seculo. Et de hoc debet sepius cogitare et maxime hijs diebus quibus homines magis vacant, id est, festis, admomendo, colloquendo. Et debet cogitare quod si converti fecerit aliquem a sua mala conversacione, quod caritas operit multitudinem peccatorum. Nam nichil sic placet deo, nec sic placat deum, quomodo zelus animarum, ut dicit *Richardus*. Et *idem*: Nescio, inquit, si potest homo a deo maius aliquid accipere quam ut eius ministerio perversi homines in melius mutantur. Et per hoc multum delet homo de purgatorio, ut dicitur in quadam *collacione patrum*. Hec est optima conversacio, ut homo se a vicijs castiget; insuper eciam alios ad dominum trahat, ut dicit *Beda*.

Quod unumquemque secundum suum statum admoneat.

Ut autem homo sit fructuosus saluti proximorum, secundum statum et condicionem cuiuslibet unumquemque studeat admonere. Et nondum conversis studeat timorem incutere ¹⁾ proponendo districtum examen extremi iudicii, penas malorum

1) Textus antepponendo habet et conjunctionem, sed male.

lum Monachorum: «Sit facies communis cum caeteris, intus vero dissimilis, hoc est, non nimia gravitate contracta nec nimia locutione dissoluta.»

et gloriam bonorum, brevitatem vite et mortem imminentem etc. Illis vero qui bonam iam habent voluntatem prenunciet *) de temptationibus futuris, et admoneat ut non stent in proprio videre, sed aliorum consilij acquiescant, et quod sepius temptationes et cogitationes suas alijs revelent, et sic de alijs huiusmodi unumquemque secundum suum statum admonere, atque in suis dirigere exercitijs et informare.

De modo correptionis.

Sciendum tamen quod sicut prius dictum est, quod homo sibi ipsi debet esse severus et suis proprijs concupiscencijs, sic etiam sine dubio debet esse severus vicijs et concupiscencijs proximorum et non ita diligere proximum, quin eius vicia odiat nec palliat. Sed debet eum admonere et corripere pro defectibus, quando-cumque videtur sibi opportunum et sperat emendare. Videat tamen quod ipse corripiat ex benignitate et compassione, et non ex passione vel rancore, seu leviter quasi ridendo vel quasi docendo, sed humiliter et benigne attendens seipsum ne et ipse temptetur. Et ista est vera benignitas et caritas, etiam in quibus-cumque minimis fratrem corripere, ut dicit *Jeronimus*. Pocius esset severitas, si fratrem permitteremus tacendo perire, ut dicit *augustinus in Regula*. Quantum autem iste zelus valet, patet ex dicto *Richardi* prius, †) quod de isto zelo etiam loquitur. Caveat tamen ne superiores suos et meliores ex presumptione iudicet vel reprehendat, ne cum *Oza* percuciat, qui voluit archam

*) In den Codex lezen wij hier *premuniat*.

†) Bij dat *prius* zal men moeten denken *allegato* — vroeger reeds aangehaald.

domini erigere, id est, superiores emendare, ut dicit *Gregorius in moralibus*.

Sciendum eciam quod ista via purgativa incipit a stimulo consciencie, et exercetur in dolore, pudore et timore, sed terminatur in leticia et spe. Et hoc est maxime quando venerit ad hanc benignitatem, quia iste est terminus purgacionis, sed via meditacionis, ut dicit *Bonaventura*. *)

De perseverancia in isto proposito.

Sed sciendum quod volens proficere, debet in istis et consimilibus et sancta vita, sicut semel proposuit, perseverare, et non omni vento doctrine circumferri, nec velit quodcumque audiverit laudari, ymitari. Medicina enim sepius mutata non adiuvat, sed turbat, sicut de hoc dicit *Bernardus ad fratres de monte dei*, et de isto notabiliter loquitur *abbas nestorius in collacionibus patrum*, sic dicens: Unicuique utile est, ut secundum propositum quod elegit, summo studio ac diligencia ad operis incepti perfectionem perseverare festinet, et nequaquam a sua quam semel elegit, perfectione discedat. Impossibile namque est unum eundemque hominem simul universis fulciri virtutibus, quas si voluerit quis simul attemptare, [in] ¹⁾ id eum incidere necesse est, ut dum omnem insequitur, nullam ²⁾ consequatur.

De perseverancia in uno loco.

Valde eciam impedit spirituale exercicium loci mutacio. Unde *Bernardus*: Impossibile est eum

1) Deest in cod. in, sed haud dubio a scriptore omissum.

2) Vocabulum *integre*, ad marginem ab alia manu et minoribus literis adscriptum, non videbatur in textum transferendum.

*) In S. Bonaventura cap. 1 *Incendium amoris* lezen we: «et hic est terminus purgationis secundum viam meditationis.»

figere animum suum in uno, si non alicui loco perseveranter affixerit corpus suum. Et primum indicium animi compositi est, posse in eodem loco consistere, ut dicit *seneca*. ¹⁾ Caveat ergo ne hec et hijs similia incipiat agere cum tedio et nausea, nec cogitet sub aliquo pallio quod posset altiora agere et alibi utilius se regere, et hec, quia parva et puerilia, sunt deo minus accepta. Has enim cogitationes solet subsequi accidia, fera pessima, quam dum quis percipit, scilicet si sentit tedium in huiusmodi exercitijs vel nauseam super fratres suos, principijs obstet, et maxime consilio aliorum. *)

De discussione exercitiorum cum aliquo experto.

Valde eciam expedit unicuique et maxime inexperto et iuniori, ut totam vitam suam, exercitia, meditationes et quecumque alia exponat alicui viro spirituali, qui non ignoret versucias sathane, cum quo eciam sepius postea, bis vel ter in anno, loquatur de profectu et defectu suo, de temptationibus, et modum suum vivendi ostendat ei in scriptis, et eius tunc consilij in omnibus acquiescat, nec maneat pertinaciter in suo proposito, si non velit dyaboli calliditate seduci. Et de hoc pulchre et prolixè loquitur *abbas moyses collacione 2^a*. Et ad istud nos docendum misit dominus *samuelem ad hely*, ut eius doctrina instrueretur, qui tamen deum offendit. Hinc misit *paulum ad ananiam*. Hinc *paulus*

*) Hier zal bij moeten gedacht worden: *acquiescat* of iets dergelijks.

1) Gal. II. v. 2.

postea ascendit iherosolimam, ut conferret evangelium cum petro et iohanne, ut scribit *ad galathas*. 1) Omnia ergo agat cum consilio, et post factum non penitebit.

De via illuminativa, scilicet de memoria beneficiorum dei, in qua se homo debet exercere ad radium intelligentie.

Secundo loco post viam purgativam sequitur via illuminativa, in qua se debet homo exercere ad radium intelligentie hoc modo:

nam { primo protendendus est ad mala dimissa.
radius { 2º. dilatandus est ad bona *) commissa.
iste: { 3º. reflectendus ad premia promissa.

Protenditur autem radius intelligentie, dum considerantur mala sollicitate que dominus indulsit, que fecimus vel que facere potuimus. Et tunc meditatio debet esse coniuncta gratitudini.

2º. Videndum est qualiter iste radius dilatetur in consideratione beneficiorum concessorum.

Cnfr. Imit. I. 3. c. 22.

Que quidem sunt in triplici genere. Que- dam sunt vel spectant { ad complementum nature,
ad adiutorium gracie,
ad donum superexcellencie.†)

Ad complementum nature dedit deus ex parte corporis, { membrorum integritatem,
sexus nobilitatem,
complexionis sanitatem.

*) In het meer aangehaald werk van den H. Bonaventura *incendium amoris*, waaruit deze opnoemingen letterlijk zijn overgenomen, lezen wij hier, in plaats van *bona, beneficia*.

†) Voor *superexcellencie* lezen we in S. Bonaventura *superabundantie*.

Ex parte sensuum dedit { visum perspicuum,
auditum acutum,
sermonem disertum. *)

Ex parte anime dedit { ingenium clarum,
iudicium rectum,
animum bonum.

*Ad adiutorium
gracie spectat quod
dedit gratiam* { Baptismalem { deletur culpa,
id est, qua { restituitur innocencia,
defertur †) iusticia.

Et per hoc dignum fecit vita eterna.

*Secundo quod dedit
gratiam penitenciam
quantum ad* { animi voluntatem,
temporis oportunitatem,
religionis sublimitatem.

*Tercio quod dedit gra-
ciam sacerdotalem per
quam fecit nos dispensa-
tores* { doctrine,
indulgentie,
Eukaristie

In quibus omnibus secundum plus vel minus dispensavit **) verba vite.

*Ad donum superex-
cellencie ††) spectat quod
dedit totum mundum scil.* { inferiora ad obsequium,
paria ad meritum
superiora ad patrocinium.

*) Voor *disertum*, lezen wij in S. Bonaventura *discretum*.

†) Item voor *defertur*, *confertur*.

**) Item voor *dispensavit*, *dispensantur*.

††) Item voor *superexcellencie*, *superabundantie*.

2°. *Quod dedit* { in fratrem et amicum — p^m in incarnacione,
filium suum. { in precium nostrum — 2^m in passione,
 { et cotidie in cibum — 3^m in altaris consecracione.

3°. *Quod dedit* { in signaculum acceptacionis,
spiritum san- { in privilegium amoris, *)
ctum, et hoc { in anulum desponsacionis.

Fecit enim {
animam { suam { amicam,
humanam { filiam, et
 { sponsam.

Hec enim omnia mira sunt, et ineffabilia; et in eorum meditacione debet anima deo esse grata.

De meditacione passionis dominice.

Sed sicut dicit *augustinus in meditacionibus suis*:
 Unum est quod plus omnibus accendit, viget et movet, et promovet ad diligendum deum, id est, passio christi; quum consideracio passionis christi excitat ad amorem. Super omnia, inquit, amabilem te mihi reddit, bone ihesu, ignominiosissima et amara mors, quando †) sustinuisti opus nostre redemptionis etc. Ergo expedit, ut homo cotidie aliqua hora recordetur de hoc beneficio redemptionis sue. Sequuntur ergo generales materie de passione christi secundum evangelia.

Feria 2^a de mane: de memoria passionis dominice.

Ymno dicto exiit ihesus colloquendo et predicando: omnes in me scandalizabimi. Petrum pre-

*) Item voor *amoris, adoptionis*.

†) Voor *quando* kunnen wij in den Codex niets anders lezen dan *quam*.

dixit se negaturum. Postea relictis alijs discipulis, assumpto petro etc. ait: *tristis est anima mea*. De trina oratione eius et de reditu ad discipulos, et quid eis dixit. De sudore eius sanguineo. De angelo confortante. Postea capitur a ministris sacerdotum. Quomodo propter verba christi: *ego sum* ceciderunt retrorsum. Quomodo iude osculanti se dixit: *Amice ad quid venisti*. De fuga omnium discipulorum.

Et hic considera quare christus passus est? quia pro humano corde excitando, et pro eodem abluendo, et pro ipso mollificando. Considera eciam quis est qui patitur, et ei subdere per rationis assensum ¹⁾ ut credas firmissime ipsum esse veraciter dei filium, omnium principium, salvatorem omnium, retributorem omnium.

1) Subdere Deo et humilia sensum tuum fidei. Imit. l. 4. c. 18.

Feria 3^a memoria passionis dominice.

Deinde ducitur primo ad annam, ubi percutitur a servo pontificis. Et deinde ad domum cayphe, ubi scribe et pharisei collecti erant. Ibi falsum testimonium contra eum querunt.

Postea adiuratus a pontifice confitetur se filium dei. Et tunc quasi blasphemus conspuitur, colaphizatur, ceditur et irridetur: *prophetisa*, inquit, *quis est qui te percussit?* A petro ter negatur; Sed cum christus respexit, recordatus petrus flevit amare. Mane autem vinctus ducitur ad pilatum. Judas se suspendit. Precio ager emitur. Accusatur multipliciter coram pilato; sed stat humiliter agnus innocens. Mittitur ad herodem et illuditur ab eo quasi fatuus, indutus veste alba.

Hic 2° considera, qualis est qui patitur, et ei

configurare, ut compacieris innocentissimo, mitissimo, amantissimo, nobilissimo.

Feria 4^a de passione.

Postea propter petitiones iudeorum dimittitur barabas latro. Et pilatus lavans manus, sentencialiter tradit christum crucifigendum. Tunc a militibus indutus chlamide coccinea irridetur.

Quasi regi corona spinea capiti imponitur. Adoratus et consputus; caput eius arundine fortiter percutitur. Vadens crucifigi portat patibulum suum. Respiciens dicit mulieribus: *nolite flere*. In monte calvarie crucifigitur in medio latronum.

Hic 3° considera, quantus est qui patitur, et ad ipsum egredere per admiracionis aspectum, quia immensus est potestate, speciositate, felicitate, eternitate. Admirare igitur maiestatem annihilari, speciositatem decolorari, felicitatem tormenstari eternitatem mori.

Feria 5^a memoria passionis Domini.

Pendens in cruce bibit vinum felle mixtum. Orat pro crucifixoribus: *Pater, ignosce illis etc.* Blasphematur et irridetur a pretereuntibus, a principibus et a latronibus. Titulus indelebilis scribitur. Vidit matrem sub cruce. Fiunt tenebre. Destitutus quodammodo a patre clamat: *hely, hely etc.* Cum accepisset acetum, ait: *consummatum est; et tradidit spiritum.*

Hic quarto considera, qua de causa patitur, et te ipsum obliviscere per devocionis excessum, quia pro tua redempcione, illuminacione, sanctificacione et glorificatione.

Item quinto considera, quali forma patitur, et ipsum

intuere *) assimilacionis amictu. Passus est enim sicut verus agnus, liberalissime repectu proximi, severissime respectu sui, obedientissime respectu patris, prudentissime respectu adversarii. Stude igitur ad habendum habitum secundum effigiem imitacionis christi i. e. benignitatis, severitatis, humilitatis, perspicuitatis. †)

Feria 6^a memoria passionis Dominice.

Deinde franguntur latronum crura, sed os christi non minuitur. Latus eius aperitur. Velum templi scinditur. Sepulchra aperiuntur. Centurio timet et confitetur: *vere filius dei etc.* Turba cum planctu redit.

Hic sexto considera quanta patitur, et crucem amplectere per passionis desiderium, ut sicut ipse passus est iniuriam, convicia, ludibria, supplicia, sic et tu passionem christi imitando, amplectere pro eo omnem passionem plenam iniurijs, convicijs, ludibrijs, supplicijs.

Sabbato de passione.

Deinde sepelitur. Ponuntur custodes. Magdalena preparat aromata.

<i>Sunt autem in passione christi reserata septem signacula clausa prius in noticia utilis veritatis.</i>	}	i. e.	{	Deus admirabilis, Spiritus intelligibilis, Mundus sensibilis, Paradisus desiderabilis, Infernus horribilis, Virtus laudabilis, Reatus culpabilis.
--	---	-------	---	--

*) Het *intuere* van den Codex zal moeten zijn *induere*, zooals wij in het meeraangehaald werk van den H. Bonaventura, waaruit al die consideraties genomen zijn, lezen; 't geen ook beter zin geeft.

†) Voor *perspicuitatis* lezen we in Bonaventura *perspicacitatis*.

1) Quae sequuntur
rubris literis scripta
sunt.

Explicit 1) tractatulus de spiritualibus exercicijs
magistri ac domini Florentij primi patris, nec
non et institutoris congregacionis in Daventria.
Orate pro scriptore.

III.

Text van het HS.
van Mgr. Malou. Zie
ons voorwoord bl.335.

*Incipiunt aliqua verba notabilia domini Florentij
et magistri Gherardi magni.*

Fuge mulieres.

Tardus, obtusus responde ad quesita humiliter.

Ante omnia co-
gnosce vitia et pas-
siones tuas. Semper
sis vigilans circa ten-
tationes et motus
passionum tuarum.
Si sentis eas et statim
rejecis, *damnum* non
faciunt sed *lucrum*.
Nil nocet sensus, ubi
non est consensus.
Si moraris in eis,
malum est: et pec-
cas venialiter tan-
tum. Si vero moraris
in eis et delectaris,
pejus est et pecca-
tum mortale. Cf. Imit.
l. 3. c. 6. n° 3.

Ante omnia, si possis, cognosce vicia tua et
passiones tuas, grossiciem anime et corporis tui.

Semper sis vigilans circa temptationes et motus
et passiones tuas.

Si sentis motus superbie, vane glorie, vel alias
passiones que procedunt ex natura tua infecta et
temptacione dyaboli, si vigilas circa eas et sentis
eas, vel rejicis eas statim vel moraris in eis
cogitando. Si moraris, malum est, si rejicis eas,
non nocent quantumcumque male. Si delectaris
et moraris in eis peius est.

In confessione dic culpam tuam singulariter:
sic feci, hoc feci quia sic magis verecundaris.
Et nota bene in quo stat culpa tua. Et hoc ex-
pone simplicibus verbis.

Non debes malum
alicujus dicere nec
revelare, nisi possit
sibi vel alteri pro-
desse. Cf. Imit. l. 3.
c. 25. n° 2.

Non debes malum alicuius dicere nisi ex pro-
posito et deliberato animo, ubi possit isti cui
dicis proficere; vel alteri de quo dicis.

Fuge mulieres et
earum cave inspi-
cere vultus. Cf. Imit.
l. 4. c. 8. n. 4.

Non debes mulierem aliquam inspicere nisi ex
proposito et deliberato animo, ubi possit tibi vel
ei multum proficere. Melius est semper faciem
mulieris cavere.

Confitere peccata tua coram Deo et presbytero cum verecundia et tristitia, et magno proposito ea dimittendi. Cf. Imit. l. 3. c. 6. n°. 4.

Dic peccatum tuum cum verecundia et tristitia, et magno proposito dimittendi, coram deo et presbytero tuo.

Accusa alium cum compassione, sicut cum infirmo fratre tuo.

Malum exemplum est saecularibus oculos non custodire.

Valde malum exemplum est secularibus quod non custodis oculos tuos.

Quando consciencia urget et recta ratio dictat sic esse faciendum vel non, secundum hoc fac opus tuum; contra rectam rationem noli sequi conscientiam erroneam.

Tunc consciencia bona est et ratio tua recta, quando nihil agis nisi secundum sacram scripturam et exemplar in monte, id est in Christo, tibi monstratum.

Tunc consciencia est bona et ratio tua recta quando nichil facis nisi secundum sacram scripturam, et intelligis eam sicut sancti exposuerunt eam, et non credas proprio capiti.

In omni opere, in quibus timemus offendere deum, vel ratio praecedit delectacionem vel econverso.

Si delectacio praecedit rationem, tunc illud opus facimus ex delectacione et raro ex ratione, quamvis concurrat, et cum mala consciencia. Si ratio praecedit delectacionem, tunc ut frequenter fit, ex ratione et ex bona consciencia.

Frequenter diu esse in ecclesia raro est utile, quia si diu oras et tedium tibi generatur, efficeris sompnolentus, vel vertis aures et oculos ad vana et si diu oras et attediaris, invite reverteris ad oracionem, et ergo melius est breviter et vivaciter orare, et ad alia opera spiritualia se vertere et frequenter sic orare.

Bonum esset homini spirituali quod temporalia sua tractaret in aliquo tempore deputato, et postea rediret ad spiritualia, quasi oblitus nichil fecisset. ¹⁾

Estimo ²⁾ motus et cogitaciones que incidunt in

1) In het HS. door Mgr. Malou medege-deeld, alsook in Som-malius staat alleen maar: *quasi omnium oblitus* wat duidelijker is.

2) Hier zal het woordje *quod* moeten tusschengevoegd zijn, zooals in het HS. van Mgr. Malou.

corde nostro, non sunt in nostra potestate, sed tamen nostrum est aliquid boni in corde nostro plantare legendo, orando, ruminando, donec alij motus ab hijs victi succumbant et per gratiam dei cessant. [sic.]

Aliqui sunt in ecclesia dei qui sunt tante superbie; vel ¹⁾ oportet eos regere alios, vel omnino deficere et ad mundum reverti, quia nec sciunt se equare alijs nec subesse.

Sicut homo trahitur ad res ad extra, ad videndum, loquendum, comedendum, bibendum, sic etiam homo trahitur invisibiliter ad invisibilia, ut ad iram, ad odium, ad amorem suiipsius, et sicut per illa exteriora concupiscendo ea trahimur quasi inviti, (si tales motus inciperemus cognoscere et sentire resistendo eis) sic per exteriora deveniemus in notiam interiorum latencium in nobis motuum.

Sit comestio tua semper sicca et macra cum modico potu et modica pinguedine, et sit secundum posse tuum semper equalis in quantitate. Et quem cibum magis appetis et in quo magis delectaris, ab illo abstine etiam si est vilis; dico appetitu et desiderio carnali.

Fuge mulieres ubicumque potes, nisi magna necessitas coegerit te. Nullo modo sis specialis alicui mulieri.

Aliquando omnia membra hominis moventur secundum passionem suam, et secundum motus membrorum possunt passionem cognosci.

Lingua, caput et totum corpus unius moventur secundum passionem que regnat in homine, scilicet vane glorie, invidie, avaricie, tarditatis,

1) Vóór vel te voegen het woordje *quod* volgens het HS. van Mgr. Malou.

Daar lezen wij deze spreuk en de twee vorige aldus:

Bonum est homini spirituali quod se certis temporibus in aliquo opere exteriori sibi deputato exerceat, et post, quasi omnium oblitus, ad spiritualia iterum cum gaudio redeat. Cf. Imit. 1. 3. c. 12. n°. 5.

Existimo quod motus et cogitationes, quae incidunt cordi nostro, non sunt in potestate nostra; sed: amen nostrum est aliquid boni in corde nostro plantare, legendo, orando vel aliquid de Sacra Scriptura ruminando, donec alij motus illiciti ab iis victi succumbant, et per gratiam Dei e cordibus nostris ejiciantur. Cf. Imit. 1. 3. c. 7. n°. 2.

Sunt aliqui tantae superbiae, quod vel oportet eos alios regere, vel omnino deficere et ad saeculi vanitates redire; quia nec sociis se volunt aequare, nec praelatis subesse. Cf. Imit. 1. 3. c. 23. n°. 3.

Saepe movetur totum corpus secundum passionem quae regnat in homine. ipso tamen non considerante.

gule, luxurie, ipso tamen qui habet ignorante et non considerante.

Si accusaris de aliquo peccato, tu statim confirma, et deprime te in corde, et sic bis percuteris.

Magister per medium annum nec bene potuit dormire, nec comedere, et non potuit causam invenire. Sed postmodum invenit causam, que fuit tristitia; ita latent passionες in nobis.

Si contendas cum aliquo in aliquo facto, noli in verbis dicere: sic potest esse, bonum est, quasi sibi consentires et ex hoc humilis appareres tibi, et in corde tuo tue perverse rationi adheres.

Ex tarditate et obtusitate fugis omnem difficultatem in verbis, factis et cogitationibus et studijs.

Cuilibet attribuentur sue proprie passionες maiores.

Homo multum debet condescendere parentibus in operibus que non sunt contra legem dei.

Tu tardus et obtusus fugis omnem difficultatem. Multa fingis tibi ex humilitate dimittere que ex ipsis difficultatibus proveniunt.

Facies mulierum manent in corde hominum aliquando multis annis. Remedium est quod non videas earum facies et virorum aliquando.

Aliquando loquendo cum mulieribus homo quasi cogitur inspicere, hoc est ut frequenter, quia habet faciem ejus in mente et prius vidit eam.

Debiles non iudicabunt facta superiorum, quia saepe falluntur. Cf. Imit. l. 1. c. 9. n°. 1.

Nihil tene secretum in conscientia, quod non reveles confessori.

Raro loquere cum saeculari, quin confortes eum secundum statum suum ad bonum.

Debiles non iudicabunt facta superiorum, quia sepe falluntur.

Nil tene secreta, vel in rebus vel in conscientia quod non reveles.

Raro loquere cum saeculari quin confortes eum secundum statum suum.

Fuge saeculares
magnates (in plaats
 van *presbyteros*) in
 malicia pertinaces.
 Cf. Imit. I. 1. c. 8. n°. 1.

Fuge seculares omnes, specialiter *presbyteros*,
 maxime mulieres omnes in omnibus convivijis et
 rebus secularibus.

Tunc passio ire vel vane glorie vel gule domi-
 natur in te quando ad extra in verbo vel signo
 vel facto secundum eandem passionem operaris.

Vide in omnibus factis tuis quare facis illud,
 quid movet te ad hoc.

Factioni *) cui appendit honor vel de qua potes
 vane gloriari, semper fuge si posset per aliquem
 alium eque bene fieri.

Quod in alio loco et per alium potuit bene fieri,
 dilige et exalta plus quam si per te fuisset factum.

Noli hoc invidere quod alius sanctor sit et
 magis proficit vel maiorem famam habet, vel
 bonum de eo dicitur, et non de te; valde peri-
 culosum est hoc in religiosis.

Dilige omnes conversos equaliter in deo, absen-
 tes sicut qui tecum sunt, quos tu informasti vel
 docuisti.

Aliquando aliquid facimus ex ratione, quod tamen
 postea continuamus ex passione, quando ratio ces-
 sat; ita quod aliquando mere contra caritatem
 facimus hoc idem, ut si aliquando predicaremus,
 vel ex infirmitate delicate comederemus; postea
 quando non indigemus, vel quando non oportet,
 volumus idem facere ex dominio superbie nostre,
 vel vane glorie vel castimargie. †)

*) Legendum videtur: *actioni*.

†) Zal moeten zijn *castrimargiae*, volgens het *Glossarium
 mediae et infimae Latinitatis* van Ducange 1842 Tom II
 in voce «Castrimargia = Gulae concupiscentia a graeco
 γαστριμαργία: Ingluvies, helluatio.»

Quando aliquod dampnum vel periculum vel gravem laborem evasimus, tunc quasi liberati et securi letamur: et tunc esset magis dolendum, quia dyabolus videns non nos precavere et incautos, magis insidiatur.

Si facis opus humile et vile in conspectu hominum, noli ridere; si rides superbis, et superbe ridendo, ostendis quasi tam humile opus tuum non congruat dignitati. Cf. Imit. l. 3. c. 45. n° 4.

Si facis opus humile et vile in presentia hominum, noli ridere; si rides, superbis quasi hoc opus ad te non pertineat.

Altus cantus conturbat caput et sensum et devocionem extinguit.

Disce intelligere quod oras, et sic expellentur vage cogitationes.

Non es verus confessor ¹⁾ nisi doleas cum dolentibus et gaudeas cum gaudentibus. Quem non nosis vel de quo dubitas vix tercio ictu absolve. ²⁾ Sanctus bernardus solebat magnos remittere ad curatum proprium.

Nihil sic extinguit vitia carnalia sicut fervens Scripturarum studium, continua solitudo et frequens silentium. Cf. Imit. l. 1. c. 20. n° 7.

Nisi de conversis loquar vel apparentibus conversis. ³⁾

Nil ita extinguit carnalia vitia, sicut fervens studium. Ita patres in egipto multis diebus simul studuerunt, quod non comederent.

Si in aliquo opere tuo bono interrumpit cogitatio vane glorie in medio vel in fine, attende diligenter et expelle si potes. Si in principio venit, periculosior est alijs, quia forte propter eum incipit opus suum; sic non potest esse in alijs.

Assuesce et coge te ipsum in cella manere; nunc legere, nunc orare, nunc in spiritualibus deliciis te exercere, donec tibi cella dulcescat et placeat solitudo. Cf. Imit. l. 1. c. 20. n° 5. l. 3. c. 5. n° 1.

Assuesce et coge te in camera manere et in

¹⁾ Confessarius.

²⁾ Ecce rigoris nimii aliquod indicium.

³⁾ Hoc videtur alibi inserendum. Est in margine signum; sed ubi inserendum? NB. Deze drie en alle volgende Latijnsche nootjes zijn van Mgr. van Vree z. g.

libro, donec sit tibi dulce, et grave cameram exire, et cum desiderio et gaudio intrare. ¹⁾

Quicquid speras ab alio posse fieri, non te intromittas, ubi aliquid honoris vel vane laudis, vel utilitatis vel carnalis amoris appendet. Sed in opere dei et fratris, ubi contumelia, opprobrium et nullum commodum tuum speras, attende securus.

Noli confricari carnaliter ²⁾ cum juvenibus, sed seriose loquere et utiliter, ubi necesse est.

Organa, clamor, sonitus iuvant sepe in orationibus, expellunt fantasmata, elevant cor hominis ad deum et in gaudium spiritus qui bene scit applicare.

Excommunicationes synodales multe non sunt nimis advertende, quia earum finis pure est pecunia, et specialiter ubi taxus absolucionis est appositus, cuius finis deberet esse caritas et salvatio animarum. Eciam non sunt omnino respuende.

Fuge ergo ad cellam sicut ad amicam, quia ibi a turbine negotiorum saecularium eris securus, et a multis vitiis alienus. Cf. Imit. l. 3 c. 2. n°. 1.

Fuge ad cellam quasi ad amicam tuam. Coge et violenta te in eam. Securus es in ea.

In oracionibus suis debet homo semper desiderare gratiam et misericordiam domini nostri potius quam magna premia.

In festo beate virginis dixit semel: Maria cum audivit ab angelo quod esset mater dei, non curavit, nec quod elisabeth ad eam dixit: unde mihi hoc etc., sed repente ivit ad montana et servivit ei.

¹⁾ Imit. l. 1. c. 20. «Si vis corde tenus etc.

²⁾ I. e. sensualiter joculari. Cogitandum est de scolis Daventriensibus. Imit. l. 1. c. 8: «cum juvenibus et extraneis, rarus esto.»

Item. Si homo haberet loqui cum magno rege, procuraret sibi specialiores regis: sic de maria que maxime specialis est deo.

Maria reputabat se indignam salutacione angelica.

Omnia adversa homini fierent dulcia, si se bene exerceret in passione Dominica. Cf. Imit. l. 1. c. 25. n.º. 6. l. 3. c. 6. n.º. 4.

Omnia fierent homini dulcia qui bene se exerceret in passione dominica. ¹⁾

Al dichte solde wi onse herte opslaen toe den ewighen leven ende totter hyligher scrijft, ende versuchten ons vake om onser vleyschlicheyt.

Ex nimia festinancia perditur devotio; cave ergo importunitatem et omnia fac cum attenta consideratione, et non ex consuetudine. Cf. Im. l. 3. c. 11. n.º. 2.

Ex quacumque festinancia sive in scribendo, sive in alijs operibus, perditur devotio. Igitur deberet homo valde cavere, ut omnia faceret cum devotione et non cum consuetudine.

Quando aliquid grave aut contrarium corpori aut sensui tuo tibi injungitur, cogita quod corpus non est tuum, ne [nec?] sensus tuus tibi proprius, sed ejus in cujus obedientiam te tradidisti. Cf. Imit. l. 3. c. 35. n.º. 3.

Item homo deberet cogitare quando aliquid iniungeretur sibi contrarium corpori suo, quod corpus suum non esset sui, sed illius in cuius obediencia se dedisset, sicut in rei veritate est. ²⁾

Item homo deberet statuere unum tempus in die in quo provideret de vicijis et passionibus suis, quomodo gracia dei se vellet habere contra illas; et illas passiones statuere contra semetipsum quasi inimicos suos, assumendo arma sacre scripture et exemplum ihesu christi; et exercere se in una septimana in uno vicio vel in una virtute.

Item homo deberet aliquando ymaginare, quasi fetidus et quasi niger, quasi putridus staret coram iudicio cum vicijis et concupiscencijs suis, que sunt vestimenta dyaboli. ³⁾

¹⁾ Imit. l. 1. c. 25. «Religiosus qui se» etc. l. 3. c. 13.

²⁾ Hoc non longe abesse videtur ab eo: perinde ac cadaver. Imit. l. 1. c. 19.

³⁾ Cfr. Exercit. Spir. S. Ignatii.

Quanto homo omnia bona sua, sive corporis sive animae fecerit communia in terris, tanto omnia aliorum bona sibi erunt communia in coelis.

Item quanto homo omnia bona sua sive corporis sive animae fecerit communia, tanto omnia bona erunt sibi communia.

Item valde magnum esset, si homo semper abstraheret oculum suum a defectibus aliorum, et excusaret illos, et in comparacione peccatorum suorum humiliaret se. ¹⁾

Item dixit quod semel habuit suspicionem de

Bij dit *uno sancto* twijfelt Mgr. van Vree (zie nootje 2) of hier *socio* dan wel *sancto* moet gelezen worden. Maar het is zeker dat er staat *sancto*. De vrome man heeft waarschijnlijk met die woorden of wel zich zelven willen beschuldigen, dat hij in zijne ligtvaardige vermoedens zoo ver gegaan was; of hij heeft te kennen willen geven hoe ieder een zelfs een heilige tot vermoedens aanleiding kan geven.

uno sancto. ²⁾

Item homo deberet sepe cogitare antiquam vitam suam, et futura; et ad hoc deberet sibi unum tempus in die deputare.

Item dixit, quod homo brevibus et simplicibus verbis deberet revelare intentum suum et non multum simul loqui, sed sepe pausare et videre si esset utile, et si conveniret audienti.

Item pro nullo defectu ciborum, vel pro illis que minus bene essent ordinata in mensa, deberet murmurare, sed signare in tabula sua et alijs [alios?] in collacione humiliter monere. ³⁾

Item homo deberet ad mensam accedere tamquam unus pauperrimus, quasi non esset dignus ad tam bonam mensam accedere, non cogitando quod aliquid sibi teneatur, sed contentari in illis que sibi apponuntur.

Item homo deberet esse propincior ad commune bonum, et ad opus fratris sui quam ad proprium.

¹⁾ Imit. l. 1. c. 16. l. 2. c. 3. l. 1. c. 2 in fine.

²⁾ In Manuscripto Codice *sco*, quare incertum est an *sancto* legendum sit an *socio*.

³⁾ Hoc pertinet ad regulas congregacionis fratrum.

Admonicio ad unum scolarem.

Oportet vos valde videre ne afficiamini circa doctrinas scolasticas, quia sciencia secularis est valde allectiva; sed per illas quasi per medium ire ad dominum: sicut qui vellet ire trajectum pro magno frusto auri aut argenti, transit per silvas, per nemora, et quasi non cogitat de via, nec quiescit donec ibi venerit. Videatis igitur, ne maneatis in medio. ¹⁾

Item quantumcumque homo loqueretur cum hominibus, deberet niti ut imprimeret eis humilia.

Item dixit quod non expediret sibi dicere in comuni de superbia sua, vel gula sua; vel de tepiditate sua, sed diceret in singulari, tunc crederetur sibi.

Item dixit quod homo deberet semper, quando iret ad confessionem, portare secum passiones suas in cedula, et excogitare aliqua contra illa, et tunc petere utrum liceret sibi sic vel sic facere contra illas.

Item interrogavit semel quomodo homo deberet cogitare in labore: responsis alijs dixit, quod illi qui laborant pro denario diurno aliquando tantum cogitant de premio quod obliviscuntur omne onus laboris; et quanto premium est maius tanto labor est eis faciliior.

Item dixit quod homo sepe deberet se resignare in die deo, ²⁾ et audivit a magistro gherardo quod unus erat sibi conquestus quod nisi his deo resignasset se et opera sua.

Item dixit uni quod deberet passionem suam ponere

¹⁾ Imit. l. 1. c. 2. «Quiesce a nimio» etc. ibid. l. 3. c. 43.

²⁾ Imit. l. 3. c. 25 post medium.

inter iudicium dei et animam suam et sic accusare semetipsum coram deo.

Item si homo recte attenderet, numquam sine magno affectu et desiderio deberet legere sacram scripturam, ut posset eam implere. Et in principio lectionis bonum esset cogitare quod essent missule summi regis ad nos misse, qui non requirit a nobis aliquod servitium, sed intimat nobis eternam salutem nostram.

Item homo posset infra scripturam ¹⁾ cogitare de causa laboris sui vel illud quod scriberet, et sepe orare, et sepe suspirare, et maxime ad pietatem se exercere in iugi memoria dei: et quanto hoc melius fecerit tanto acceptabilius est deo opus suum, et eo fidelius operatur.

Item sepe dixit ad socios suos quam bene vobis est et quam secure statis quod potestis sic vivere sub obediencia: et si antea scivisset, pro nulla re mundi incepisset alios regere, nisi ipse prius fuisset sub obediencia; et nisi infirmitas corporis impediret, adhuc mallet esse sub magistro egidio vel consimili.

Item si esset sub obediencia, numquam vellet esse perplexus, et dixit quod quis deberet ponere onus super dorsum alterius in quo dubitaret. ²⁾

Item homo merito deberet se sub omnibus conversis humiliare, quantumcunque etiam novis, quia quid potest homo scire, cum deus venit in cor eius, quantam gratiam sibi tunc dederit, vel quam magna castella ibi edifi-

¹⁾ Laborem scribendi.

²⁾ Uti pleraque horum *notabilium*, sic haec de obediencia, dicta sunt Florentii; nam huic soli conveniunt quae instruens dicit de se. Hic porro videmus a quo auctor *Imit.* didicerit ea quae leguntur l. 1. c. 9. *ibid.* c. 20. «Nemo secure praeest» etc.

caverit, vel quotiens cum ipso convivium habuit, vel qualiter sit in fide, spe et charitate, quamvis ab extra appareat dissolutus.

Item dixit quod sepe impedivit eum in platea quod cogitaret se multum respici vel considerari ab hominibus, quasi aliquis esset. Sed contra tales cogitationes deberet homo sepe sibi formare unum conceptum sicut forte rei veritas est, quod haberent nauseam de eo, et forte in corde cogitarent:

Wanne ¹⁾ hoe gaet die onghewallighe lollert. ²⁾

*) Mgr. van Vree twijfelt (zie noot hieronder 1) of hier ook vanne kan staan; maar er staat duidelijk wanne en dit was, volgens het Middelen- en Oud-Nederl. woordenboek van A. C. Oudemans, een uitroep van verwondering.

In datzelfde werk leest men op het woord Lollaert, «Cellebroer van de Orde van barmhertigheid,» zoo door het volk genoemd van wege hun neuriën en zingen of lollen. Uit het bovenstaande zou men afleiden dat in 't algemeen de kloosterbroers dien naam bij het volk hadden. Ook zoude het scheldwoord wellicht zijn oorsprong kunnen hebben van de Lollarden, aanhangers der secte door Walter Lollard in 't begin der 14e eeuw gesicht.

Item dixit quod numquam posset venire ad veram humilitatem, nisi contempneretur ab alijs et in nullo curaretur. Et unus dixit ad eum quam magnum affectum haberet ad eum et multum eum diligeret, cui respondit: ita, scio bene quid mihi esset utile. ³⁾

Item homo non deberet velle quod non haberet pediculos, quia statim erit cibus vermium, et sic posset se magis humiliare.

Item quando boni homines desiderarent orationes alicuius, possit cogitare et desiderare quod deus propter suam magnam misericordiam et propter eorum affectum exaudiret eos, non propter ipsum, vel quod ipse aliquid esset.

Item unus exaltabatur in aliquibus ab alio fratre, et confessus sibi quia consenciebat ei, respondit: melius esset vobis quod conculcaremini cum pedibus et merito possetis dolere.

¹⁾ Men kan ook lezen: *vanne*. *)

²⁾ Lollarden. Zouden ze *lollerts* genoemd zijn van hun zang = *lollen*? *)

³⁾ Vide unde auctor *Imit.* didicerit illud: «ama nescire et pro nihilo reputari,» similiaque. Cnfr. l. 3. c. 8.

Item homo sepe deberet seipsum inspicere, et describere quid esset, ablata gracia dei, quia nisi vas terrenum, et non plus sciret facere quam lapis vel lignum, et sic excludendo de se omne bonum quod tantummodo a deo est, videret se omnibus creaturis ¹⁾ viliores quod numquam sic deum offenderunt.

Item cum aliquis fratrum petit consilium, debet ei humiliter dicere illud quod de illo legit in sacra scriptura, vel videre suum, potius quam fecte se humiliare.

Item semper est melius sequi videre aliorum quam proprium, nisi homo sciret aliquid melius et hoc deberet humiliter dicere, tamquam divinitus sibi revelatum propter humilitatem illius qui ab eo interrogaverit.

Item homo in respiciendo fratres suos, non solum deberet videre ad externos mores, sed potius si talem obedienciam, vel talem humilitatem et sic de alijs virtutibus consideratis in eis possit imitari, et videre de modo quomodo posset hoc complere. ²⁾

Item homo deberet habere contra illa vicia a quibus magis temptatur, aliqua notabilia ex sacra scriptura ad obviandum eis, quando venirent, sicut dominus noster fecit: *Non in solo pane etc. scriptum est: non tentabis etc.* ³⁾

Item in illis virtutibus in quibus homo tenderet proficere, deberet sibi signare gradus illarum virtutum, et examinare se semel in die, quantum in illis proficeret et in qualibet virtute ponere finem et metam ad quem tenderet pervenire.

Item si homo sentiret se de mane frigidum vel

¹⁾ Imit. l. 3. c. 55.

²⁾ Imit. l. 3. c. 31.

³⁾ L. 1. c. 19.

tepidum quando surgeret, tunc posset genuflectere et ingemiscere sepe; et si hoc non prodesset sibi, deberet se postea caucius custodire ne multum loqueretur.

Item si homo haberet multas fantasias, tunc deberet notabiliter orare, quia alie [illae?] valde ledunt caput.

Item per unum diem, antequam homo iret ad sacramentum, deberet se exercere ad fervorem per aliqua bona de sacramento infra laborem et in alijs factis suis: ¹⁾ et de vespere intime, cordialiter et humiliter iudicare se coram domino, ut sic effugeret iram et iudicium dei.

Item in colloquijs semper nova sunt ponderanda, ut non faciliter moveantur, quia in illis est semper timor de periculo.

Item cum homo deo vel alicui inclinaret cum corpore, deberet ab intra eciam inclinare corde et voluntate; quia alias esset magis fictio quam humilitas.

Item si homo circa aliquod afficeretur in mensa, deberet quandoque contrarium facere et niti ad vincendum.

Ad hoc omnia exercicia et studia debet homo dirigere, ut passiones suas et defectus superet, quia alias parum proficiet sibi quidquid fecerit. ²⁾

Item in communi labore, salva obediencia et fraterna charitate, homo deberet cogitare de studio suo, et stare in continua custodia suiipsius, cavendo quantum possit multa verba.

Et deberet se abjicere quantum posset et indignum se reputare et niti facere cum devocione.

Item dixit. Si homo non quereretur nisi propriam pacem, merito possit subjicere voluntatem suam volun-

¹⁾ Videtur deesse verbum *meditanda* vel simile. Imit. l. 4. c. 7.

²⁾ Imit. l. 3. c. 32.

tati fratris sui. O quam certum, quam tutum, quam securum est hoc facere! ¹⁾

Item non est morbus tam gravis a quo verus obediens non curatur.

Item si homo pure resignasset se, non deberet plus sibi confidere vel desperare quam superior diceret.

Item homo deberet se sepe resignare in die deo et superiori suo et genua cordis pro licencia flectere et intellectualiter obedire; quod non sciret sibi ²⁾ placitum, non faceret.

Item dixit: miror quod qui sub obediencia esset, haberet dubia et non staret contentus.

Discite a me quia mitis sum et humilis corde et invenietis requiem animabus vestris.

O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte si est dolor sicut dolor meus.

Veris monachis non est festivitas super terram.

Nichil ardebit in inferno nisi propria voluntas. ³⁾

Ad matutinas.

Proponere de humilitate et affectione ad aliquid inordinate afficeris, et de mundicia cordis, et de presencia dei, et cogitare quantum in illis proficis vel deficis, et alios defectus a quibus cotidie magis infestaris.

Item modicum ante missam, si habetur tempus, vel post, de morte et vilitate corporis.

¹⁾ Imit. l. 2. c. 4.

²⁾ Deo vel superiori.

³⁾ Haec cum duobus textibus sacrae scripturae a loquente allegata aliunde.

Imit. l. 1. c. 24. «Quid aliud ignis ille devorabit nisi peccata tua.»

In qualibet hora cogitare aut dicere: *Estote igitur parati*, aut *vigilate ergo*, quasi stares coram iudicio dei redditurus rationem de operibus tuis, et cum hoc legere unum *Ave Maria*, ut beata virgo intercedat pro te ad dominum. Et infra quamlibet horam orare: *Ne derelinquas me, domine deus meus, ne discesseris a me. Intende in adiutorium, vel Providebam dominum in conspectu meo semper* etc. quasi presens esset, sicut est, et videret opera tua.

De bono.

Item dixit. Bonus homo precipue cavere debet, ne aliquid boni propter consuetudinem faciat vel dimittat, sive sit oracio, sive ieiunium, sive aqua benedicta.

Quod bonum fiat pure propter deum.

Item dixit. Bonus homo quum aliquid boni facit, caute debet respicere ut utique illud bonum fiat pure propter deum, et non concupiscat aliud nisi honorem dei et edificacionem proximi. Quia quociens aliquid inordinate concupiscimus, tociens a deo fornicamur. ¹⁾

De correptione.

Item dixit. Quandocumque aliquis viderit aliquid minus boni ab alio ²⁾ humiliter debet ipsum increpare et dicere: karissime frater, hoc non apparet esse bonum; si velletis propter deum dimittere de cetero; et ego rogo vos propter deum quod quando videritis de me aliquid, quod michi velletis eciam dicere. Et ille est bonus et humilis modus.

¹⁾ Cfr. Imit. l. 2. c. 4. Lib. 3. c. 25.

²⁾ Supple: *feri*.

De communi bono querendo in omnibus, dixit uni.

Augustinus: quanto amplius rem communem quam propria etc.

Caritas non querit que sua sunt sic intelligitur, i. e. non propria communibus sed communia propriis anteponit.

NB. Deze kantteekeningen staan zóó in den codex zelven.

In omnibus potes querere commune bonum. Sic quando transis dormitum, vel quando alij dormiunt, potes cogitare: utinam domine, si possem me habere tam quiete quod nullus per me impediretur vel inquietaretur. Sic eciam potes in surgendo, si alij forte adhuc dormierint. Sic eciam quando transis, vel quando es inter fratres, cogitare potes: Ach si possem me habere, quod nullus per me scandalizaretur. Sic eciam potes querere commune bonum in vestibus cogitando: intime vellem quod diu posset ista tunica durare, ut frater meus interim posset illam habere qua forte ego bene ¹⁾ indiguisssem, si ista fuisset consumpta. Sic eciam potes in mensa cogitare: utinam si ille frater meus haberet unum bonum pullum bene coctum, et meglinum vini ²⁾ quia utique bene indigeret, quia debiliior est et delicate nutritus est quam ego. Utique si esset in potestate mea procurarem sibi caritative etc. Sic sepe eciam cogitare potes: Ach domine quid noceret quod ego miser non reputarer, vel expellerer ab istis bonis hominibus, et quod ego penuriam sepe paterer ut alij exaltarentur, reciperentur et satis haberent? utique domine nichil. Et sic potes in omni tempore, in omni opere, sive cogitatione, sive verbo semper querere communia proximi.

Item dixit. Semper debes niti querere com-

¹⁾ *Bene*, sine ulla emphasi. — Aequivalet nostro: *misschien, wel*.

²⁾ *Mengelen, mingelen*, mensura fluid.

munia, quia si querere incipis te in minimis quantumlibet, cito prolaberis ad maiora.

Item dixit. Specialiter studcas esse promptus et diligens in illo quod est commune bonum.

D custodia hominis boni. ¹⁾

Item dixit. Quidquid est pro communi bono, tam caute et sollicite debemus custodire sicut sacra vasa altaris. Sic dixit quod boni libri sacre scripture tam sollicite custodiendi sunt tamquam verissimus thesaurus ecclesie.

De communi bono querendo in scriptura.

Item dixit. In scriptura non solum debemus querere nos, id est, quod bene scriberemus, sed eciam utilitatem communis boni, id est, quod libri essent correcti et bene punctati etc., quia nos non libenter studemus ex malis libris et incorrectis, sic eciam alij.

De triplici utilitate communis vite.

Item dixit. Communiter vivere ad tria utile est specialiter. Prima utilitas est quod tantam curam et tantam sollicitudinem deberet habere unus pro seipso, sicut iam unus vel duo superiores habent pro magna multitudine. 2^a Utilitas quod homo solus et per se existens non potest tam bene providere sibi in necessarijs quibus indiget, et quantum sicut bene alter considerat. Eciam homo solus per se nullo modo potest tam bene videre vicia sua, sicut bene alii faciunt in congregacione. 3^a Utilitas est, quod homo existens in congregacione melius acquirit pacienciam et ceteras

¹⁾ Videtur legendum: *communis boni*.

virtutes quam per se solus sicut patet, quia quis deberet sic et tantum facere solus sicut bene cogitur in congregacione, sive sit in surgendo, sive in studendo etc.

Item dixit. Ve homini illi qui in communitate existens querit quod suum est, vel dicit aliquid esse suum vel estimat. Similiter ve homini illi qui in communitate existens murmurat in aliquo et dissentit communitati vel perturbat eam qualicumque modo.

De concordia morum et velle et unitate animarum.

Item dixit. Quid prodest unitas corporum simul cohabitantium, si ibi non sit unitas morum et voluntatis? Sed tunc vere in unum habitamus, si unum volumus, unum sapimus et unius moris sumus.

Item dixit. Ad hoc precipue nitatur, ut in omni opere suo, motibus et moribus suis, studeat se conformare bonus homo communitati, sivi sit in legendo, id est, quod non tractius vel velocius legat, sive sit in comedendo, id est, quod non singulariter sedeat, vel tractius vel avidius comedat, quam alij et sic de alijs.

De consilio bonorum querendo.

Item dixit. Nichil tam pacificum reddit hominem quam quod nichil ex se presumat facere, sed totum cum consilio et videre bonorum. ¹⁾

De assensu consilii bonorum.

Item dixit. Nichil tam securum et quietum reddit hominem quam acquiescere consilijs bonorum et semper credere salubrius sibi esse quod consulunt.

¹⁾ Cnfr. Imit. l. 1. c. 4.

Cnfr. ibid. c. 9 post medium.

De cella.

Item dixit. Bonus novicius quantumcumque potest, debet custodire et amare cellam suam, et si contigerit eum impediri, semper debet corde esse in cella sua, vel anhelare et festinare ad eam.

De culpis conquerendis.

Item dixit. Tu debes humiliter conqueri culpas tuas, et specialiter et non generaliter dicendo: ego sum superbus vel gulosus etc, sed specialiter in quibus superbus es vel quomodo, ea intentione ut alij sciant qualis es, et ut orent pro te et te non reputent. Et si per hoc optas eis placere, quod tu dicis culpas tuas, dic tunc: ecce istud facio propter hoc ut placeam vobis et reputer humilis, -- et cessabit superbia.

De contentione laudabili.

Item dixit. Nos debemus invicem contendere, ut unus alium precedere possit in virtutibus.

Frater unus dixit.

Nota quod in conquerendis culpis debes cavere conqueri desperative vel deiective: maxime, si facis, cave ne alij considerent.

De devotione.

Item dixit. Quantum potes, stude dovotioni, attende orando et attendendo orationi etc.

De mala discretione fugienda.

Item dixit. Noli discernere quidquam de illo quod tibi precipitur, vel quod vides vel audis; sed stude

humiliter implere quod tibi iubetur; quia si vis discernere, vix umquam verus obediens eris.

De dilectione proximi. 1)

In omnibus que agimus semper debemus attendere dilectionem proximi, quia nisi illa creverit in nobis, parum prodest quidquid facimus.

Exhortatio ad dilectionem.

Item. Dominus ihesus: Si ego lavi vestros pedes dominus et magister, et vos debetis alter alterius lavare pedes.

Item. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.

Item. In hoc agnoscent omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

Item. Hoc est preceptum meum ut diligatis invicem sicut dilexi vos.

Item. Hoc mando vobis ut diligatis invicem.

*) Wij zouden eer
lezen: *quandocun-*
que.

Item in legenda sancti iohannis ewangeliste habetur, quod quotienscunque *) ducebatur inter discipulos suos ad ecclesiam, nichil eis dixit quam istud creberrime repetendo: filioli, diligite alter alterum, quia hoc est preceptum a domino, quod si feceritis, satis est vobis.

Item io: [s. joannes.] Deus charitas est et qui manet in caritate in deo manet et deus in eo manet.

Item sanctus petrus in canonica sua prima capite quarto. Estote prudentes et vigilate in oracionibus.

Hier staat in den
codex aan den kant:
Ante omnia stude pro
fraterna dilectione.

Ante omnia autem mutuam in vobismetipsis caritatem continuam habentes, quia caritas operit multitudinem peccatorum.

1) Imit. l. 1. c. 15.

Cum invides virtuti fratris perpende.

Item Augustinus: Si enim sic nos amare voluerimus, quomodo se amant invicem membra corporis nostri, perfecta in nobis caritas poterit custodiri etc. — Quere in libro augustini de verbis domini sermone: qualiter vera et perfecta dilectio custodiri debet.

Suspicio venenum caritatis — Ex profectibus religiosorum.

Et ideo nullum potest vere diligere, qui a nullo vere se diligi suspicetur. Timor enim suspiciosus non est in vera dilectione.

In eodem. De dilectione proximi et benignitate.
Servum bonum intus amorem ad proximum decet habere, exterius plenam benignitatem.

Item dissolutio est devotioni, sicut aqua igni.

Contra deiectionem.

Item dixit. Ex eo quod pauper es in virtutibus et debilis, non debes te dejicere, sed magis humiliare, et debes cogitare: quia non magna habeo, volo illud primum *) deo offerre quod habeo, sicut maria obtulit par turturum et non agnum etc.

*) Ons komt het voor, dat hier in den codex staat *parvum*, dat ook beter te pas komt.

Contra duriciam cordis.

Item dixit. Mirum est si non transit nobis ad cor: „arescentibus hominibus pre timore” etc.

Och quantum desiderabant Prophete adventum domini, ¹⁾ et quomodo nos tam tepidi etc.

Item dixit uni. De mane debes notare ad tabulam duo vel tria vicia de frequencioribus vicijs tuis, et

¹⁾ In margine: De exercicio interiori contra vicia.

accipere spirituale certamen et exercicium contra illa vincenda, et percogitare debes si umquam contra illud vel illud vicium audivisti aliquod remedium vel legisti, et hoc assume tibi pro adiutorio vincendi. Et te consolando ad fortitudinem resistendi excita cogitando. Nonne ego sum homo sicut ille vel ille, et deus erit mihi tam propicius adjutor sicut sibi. Si ergo ipse vicit sic passiones suas, quid mihi deerit magis quam illi etc.

De exercicio cogitationum.

Item dixit. In istis duobus cotidie te exerce, id est, quod memoria semper sit occupata sacra scriptura, et mens erecta et intenta amoris dei et proximi. ¹⁾

Item dixit. Exerce te quantum potes in bonis cogitationibus ut per gratiam dei facias tibi consuetudinem cogitandi bona sicut es facilis cogitare inutilia et vana, quia sicut amor amore vincitur, sic consuetudo consuetudine superatur. ²⁾

Item dixit in communi collatione. Omni exercicio bonus homo debet niti se exercere in bonis cogitationibus, quia ex illis omnes virtutes derivantur sicut caritas ³⁾ devotio, compunctio, oratio etc.

De exercicio passionis christi.

Item dixit. Bonus homo debet niti ubique se exercere in passione domini, proponendo sibi vitam et

¹⁾ Imit. l. 3. c. 6.

²⁾ Imit. l. 1. c. 21. Ubi: «consuetudo consuetudine vincitur.» L. 3. c. 12. «Obsistet inolita consuetudo, sed meliori consuetudine devincetur.

³⁾ Caritas infunditur a Deo; sed infusa, bonis i. e. secundum fidem cogitationibus excitatur, nam justus ex fide vivit.

mores eius ubique tamquam speculum in quo speculetur se quantum conveniant cum ipso vel discordant mores eius et passiones sue etc. ¹⁾

De exemplo sive malo sive bono.

Item dixit. Quicumque aliquem suo exemplo vel dicto vel verbo retrahit vel laxat a servicio dei, magis peccat contra dominum quam si ipsum corporaliter crucifixisset. Hoc patet, quia cariorum reputavit animam humanam corpore et sanguine suo que dedit pro anima, quia quicumque aliquid emit, carius habet quod emit quam quod ipse dat. Et econverso patet similiter quam carum sit deo exemplo vel verbo vel facto trahere aliquem ad deum et confortare ut amplius proficiat etc.

De fraterna caritate. ²⁾

Item dixit. Quando aliquis vocatur ad colloquium ab alio infra oracionem, debet statim sine scupulo et murmuracione dimittere, quia in hoc parte maior est fraterna caritas; quia [ideo] ego sepe incepti bis vel ter completorium et quia semper dimisi propter hoc.

Item dixit. Quando aliquis vocatur ad colloquium, non debet se querere sicut aliqui solent, quia quando interrogantur, vel student, vel vident ad librum etc, sed debet tantum advertere ad hoc quod ab eo interrogatur, et dicere breviter quid sibi videtur.

Item dixit. Ille vere est frater et amicus alterius, qui odit vicia sua et iuvat ipsum ea vincere.

¹⁾ Vide hoc applicatum, Imit. l. 2. c. 1. «Apud altissimum» seqq.

²⁾ Imit. l. 1. c. 15 in primo versu est regulae applicatio, in altero ejusdem ratio.

Contra fantasias. ¹⁾

Item dixit uni. Semper debes niti te occupare alijs bonis, et omnino non attendere fantasias, et esse sicut homo qui multum impeditus est: si illum alius alloquitur, non audit, quid sibi dicit, vel statim negligit. Sic et tu fac.

Quanto periculosum est multum sepe loqui et conversari cum hominibus secularibus potestatem habentibus sive dignitatem: ut puta sunt presbyteri, scabini, canonici et alii divites. ²⁾ Racio est quod natura timens illos multum, sepe homo applaudit eis et assentit verbis eorum, quod est valde cavendum. Remedium vero illius est quod homo non inspiciat illos sine necessitate: eciam quod homo intra se cogitet dicens: ecce quid iste, nisi cibus vermium vilissimus, saccus stercoris, quem ergo timeres? Nonne homo sicut tu? Et sic de similibus, prout melius competerit alicui.

Item homo debet studere semper querere communia, sive eciam sit in scribendo, loquendo, sedendo, et sic in omnibus alijs rebus. ³⁾

Item. Quando quis corripitur, maxime cavere debet ne illum a quo vel propter quem corripitur, econverso corripiat; sed si sciverit quidquam dignum correctione, expectet ad aliud tempus conveniencius sibi, ne alter vel ipsemet inflammetur iracundia vel alia passione.

Item. Quando quis corripitur, astans et audiens hoc non debet cogitare quod ita sit, sed quod propter aliam

¹⁾ Imit. l. 3. c. 6., l. 4. c. 10.

²⁾ Cnfr. supra fol. 3. «Fuge seculares omnes etc.

³⁾ Cnfr. supra fol. 13. NB. Hier zijn de bladzijden van den codex aangehaald.

causam, id est, humilitatis, corripitur. Et debet intra se cogitare quod multo magis esset dignus correptione etc. quam ille.

Item bonus homo multum debet sibi cavere de multiloquio; quamvis ubique necessarium sit, tamen maxime apud seculares, quia raro loquitur homo quin peniteat postea. ¹⁾

Item. Quivis apud seculares debet se abstinere cum omni diligentia a risu et cachinnatione, quia qualem ipsi viderint hominem ab extra, talem ipsum indicant ab intra, quamvis tamen aliquando talis non est ab intra, ut fragilitate propria aliquando apparet ab extra.

Item. Quivis bonus iuvenis debet niti secundum ea que studet, vitam suam componere cum omni diligentia, quia aliter parum sibi prodest multum studere et scire, quum dyaboli multa sciunt de sacra scriptura, quamvis tamen nichil eis prodest etc.

Item. Si quis de mane tardus et piger fuerit, non debet desperare, quum deus potest sibi dare gratiam devotionis quando sibi placuerit. Et est imaginandum simili modo, sicut de carbone, quasi totaliter extinctus, tamen si perflatur cito exardescit totus.

Item. Quidquid jubetur alicui a bonis et sanctis hominibus, tenendum est ita firmiter ac si deusmet juberet illi. Exemplum habemus de sancto anthonio, sicut patet in vita sua, et de multis aliis sanctis patribus.

Item. Quidquid homo facit, cum discretione et modo debet facere, et consilio bonorum hominum precipue.

Item. Quando aliquis transit ad laborem, debet

¹⁾ Imit. l. c. 20.

prevenire laborem brevi oraciuncula, et infra laborem cogitare de studio suo bono sive de alio bono quodcumque fuerit.

Item. Qui studet bona, debet notare notabilia super sedulam aliquam, et de illis cogitare et loqui, et vitam suam secundum illa ordinare ut prius dictum est.

Item. Quivis bonus homo debet niti sic esse et se habere ab intra sicut apparet ab extra, sive vestibus, sive verbis aut quibuscumque alijs modis, ne de eo verificetur quod de ypocritis scriptum est, id est, quod appareat ab extra quasi sepulchrum dealbatum, intus autem plenus omni immundicia et ypocrisi etc.

Item. Quicumque nititur vicia sua vincere, caducam huius mundi pompam spernere, et pro christo pati iniurias. ¹⁾

Pre omni meditatione sepe ruminet vitam domini nostri ihesu christi, id est, quam humiliter se habuit omnibus diebus vite sue, quam multa paciebatur cotidie obprobria et subsannationes; et quod existens creator et dominus omnium, erat subditus et obediens creaturis, et tandem inexprimibilem et amarissimam mortem pro redemptione suorum inimicorum perpressus est.

Item. Bonus novicius quocienscumque viderit, vel audierit aliquid sinistri a proximo suo, quantum potest, debet excusare in corde suo, quia revera quanto plus aliquid suspicatur de reliquo, tanto immundiorem se noscat et culpabiliorem.

Item. Semper conandum omnia opera facere secundum communitatem sive sit in legendo sive sit in comedendo vel bibendo sive in vigilando sive in sedendo,

¹⁾ Supple: *debet*.

Imit. l. 2. c. 1.

sive in stando sive in loquendo id est, quod non tractius legat unus quam comunitas vel velocius vel tractius comedat, vel velocius quam alius sedeat in mensa cum manibus quam comunitas omnium fratrum et [sic de] ceteris omnibus actibus.

Item. Semper niti debet servus christi breviter loqui et submissa voce, et cavere ibi loqui ubi non debet, videlicet in coquina, in cella, in transitu stando; sed si coegerit necessitas eum, loquatur quanto cicius et brevius poterit; sed si multum est, eat ad locum secretiorem licenciatum ad loquendum.

Item. Quando loquitur quis bonus discipulus, pausare potest infra loquelam, et videre caute utrum expediat quod loquitur etc. prout sibi melius convenit.

Item multum debet niti servus christi quod semper loquela sua edificet audientes, et attrahat magis ad servicium christi cum sermone suo, quia nichil placabilius facere possumus deo quam laborare pro convertendis animabus, quia hoc fuit totum opus suum per totam vitam suam, quia anima preciosior est omni re que umquam fuit preter deum, quum pro nulla re tam cara deus voluit animam suam dare, quam dedit pro anima nostra. Et ergo econverso nichil iniuriosius possumus deo facere quam aliquem nostro malo quocunque exemplo scandalizare vel a servicio dei laxare, quia in veritate hoc peius est quam ipsum carnaliter cum iudeis crucifixisse ut patet.

Item pre omnibus actibus bonis servus christi debet niti pro puritate cordis et semper bonas cogitationes et meditationes sibi acquirere, quum ex illis omnes alie virtutes habent fundamentale principium, quia exinde surgit caritas, oratio, devotio etc. Et ideo semper stare studeat in firma custodia suorum operum,

verborum et cogitationum, et sancta precipue occupatione, sic quod spiritualiter numquam sit ociosus. ¹⁾

Item. In oratione duo sunt attendenda et premeditanda, id est, magna pietas et misericordia domini nostri, et nostra infirmitas et miseria.

Item. Semper orandum est hylari vultu et corde, et si aliquis turbulentus fuerit in corde, debet niti habere hylarem vultum, et turbulencia cessabit in corde.

Item. In oratione nichil homo debet querere. nisi gratiam et mesericordiam dei.

Item. Appetitus per studium acquisitus et suspirium ad deum est verissima oracio.

Item. Ante horas, precipue ante *Deus in adiutorium meum*, bonus homo debet perpendere maiores defectus suos, quibus pro illo tempore affligitur, et sic cum suspirio invocare domini adiutorium et incipere *Deus in adj.* etc.

Item. Sic bonus homo orare debet cum oraverit, quasi sit presentatus ante sedem majestatis in excelso throno, ubi milia milium angelorum ministrant deo et decies centena milia assistunt ei.

De studio, qualiter sit studendum.

Item bonus homo in studio vel lectione non debet querere scientiam, sed saporem et devotionem, quia melius est modicum spiritus quam multa litera vel scientia.

Item. Inicium omnis studij debet esse timor sive amor dei.

Item. Certo tempore studere debet servus dei et certa immoratione, non curiose et fortuite percurrendo.

¹⁾ Cnfr. supra f. 17. De imit. l. 1. c. 19 in medio.

Item. Servus dei debet niti lectionem interrumpere oraciuncula, sic scilicet, quod hauriat affectum ex lectione et ex illo affectu formet oracionem.

Item. Servus dei nimium debet niti, ut ordinet vitam suam secundum lectionem sanctam, non quod tantum habeat verba lectionis sacre; quia pulchrorum verborum et cogitatuum valde levis est emptio, sed operum bonorum valde difficilis.

Quomodo servus dei habeat se in opere et quid attendat.

Item. In omni opere servus dei debet tria attendere, id est, quid sit illud opus quod facit, et quare facit, et quomodo facit.

Item. Quidquid homo fecerit, si non senserit se inde humiliorem, nichil sciat se omnino esse lucratum.

Item. Quidquid boni homo facit, semper caute respiciat, ne illud propter consuetudinem faciat, qualecumque bonum eciam fuerit. ¹⁾

Item. Caute inspicere debet, ut quando aliquid boni facit, ut illud simpliciter et pure ad honorem et gloriam dei et propter deum fiat, et non seipsum querat qualicumque modo. Et huius mali verum signum est quod quis peius et remissius agit in abscondito quam in aperto loco.

Item. Pre omnibus bonis meditationibus et exercijs servus dei debet niti bonas cogitationes continue in corde ruminare, quia ex illis omnes virtutes procedunt tamquam ex originali principio.

Item. Studium dilatandum est semper ad se, ad

¹⁾ Imit. l. 3. c. 9.

²⁾ Imit. l. 1. c. 19.

proximum et ad deum. Et sic omnis bona cogitatio dilatanda est, sive quodlibet opus bonum.

Item. Semper servus dei debet niti ut habeat se in cauta custodia, id est, ut videat quantum proficiat vel deficiat cotidie. Et specialiter debet habere custodiam oris ne loquatur quod non deceat, nec edificet audientem; quia ex illa improvidencia veniunt perturbationes, scandala et oblocutiones.

Item. Servus dei cotidie debet considerare vicia quibus illo die magis affligitur, et illa de mane notare ad tabulam vel ad sedulam ubi notat cotidianas culpas, et tunc sero quando notat culpas suas, videre quantum profecerit illo die in virtutibus, et quot vicia vicerit, et sic omni die facere studeat.

Item. Servus christi in omni opere suo debet secum ante inicium operis pactum facere, quod taliter vel taliter vult se habere in illo opere, et niti ut utique non leviter hoc frangat. Sic etiam debet facere quando transit comestum, quia debet precogitare intra se: iam taliter vis te habere, et sic de alijs omnibus operibus.

Item bonus discipulus quantumcumque potest, diligat et custodiat cameram suam, et si contigerit aliquando ipsum abesse, tamen cor suum sit continue in ea, et festinet quantum valet ad eam.

Item. Quando duo vel plures colloquuntur, quivis respiciat quod non ad inutilia sermo procedat, et si sic contigerit, intelligens hoc, absque omni verecondia debet alteri dicere caritative et humiliter: bone frater, discedamus, quia non expedit nos plus loqui, sed eamus ad cameram, et faciamus ad melius.

Item. Servus Dei quantuncumque potest, niti debet quod cor suum avertat a creaturis et a concupiscen-

tijs terrenis; et quanto in illo plus profecerit, tanto crescit appetitus ad amorem dei. ¹⁾

Item. Quivis desiderans proficere, studeat sibi vim facere, hoc est, nitatur vicia sua vincere, sic quod desideria vincat desiderijs, affectus affectibus, ut qui prius desideravit sublimia, iam desideret humilia etc.

Item. Bonus obediens numquam debet parvipendere mandatum, quantumcumque leve videatur, quia magnus timor est de illis qui de mandatis levibus non curant et parvipendunt.

Item. Tunc dyabolus in veritate fugit a nobis, quando perspexerit nos humiles et unicordes; quia ipse est pater superbie et discordie.

Item. Nos non debemus attendere proximum nostrum prout pulchrum vel divitem vel huiusmodi, sed prout sanguine christi redemptum et respersum; quia dominus sanguinem suum preciosissimum non fudit pro vili corpore, sed specialiter pro nobili anima.

Item. Servus dei multum debet niti pro pace et concordia habenda cum fratribus suis, et semper eis assentire, dummodo non fuerit contra deum, quia nichil angeli plus diligunt et libencius vident in nobis quam quod simus invicem pacifici et concordēs. ²⁾

Item. Servus christi quidquid boni facit, numquam sit securus, sed semper timeat de seipso ne forte reprobis inveniatur coram domino nostro ihesu christo.

Item. Pre omnibus servus dei debet niti, ut omnes homines in corde suo reputet sanctiores et meliores se.

Item. Devotio non est nisi desiderium anime ad deum.

¹⁾ Imit. l. 2. c. 1. l. 3. c. 31.

²⁾ Imit. l. 1. c. 9.

Consilium domini florencij quod dedit cuidam scriptori.¹⁾

Disce bene scribere ut habeas delectacionem et sic vincas tedium, et non passim numerare: nunc tantum scripsi, adhuc tantum restat; sed scribe medio modo quando bene succedit; quando male, tunc tractim, vel quiescens ora ne turberis, quia hoc est deo magis acceptum, et corpori et anime magis quietum.

Item debes pennam ante bene parare et probare antequam incipias scribere, et sine importunitate incipe scribere, sed cum suspirio et recordacione quomodo te habeas in scriptura, et infra sepe suspirare, et modicum fige animum ad intuitum, et quum notabile diucius, ut posses carnales motus vincere. Non sufficeret quod unus scriberet totum quando omnes scribunt cum turbacione et murmure.

Item dixit. Nichil tam pacificum reddit hominem quam quod nichil ex se presumat facere, sed totum cum consilio et videre bonorum, et semper acquiescere consilij bonorum, et quidquid consulunt sibi salubrius esse videri.

Item dixit uni. Ex eo quod pauper es in virtutibus, et debilis non debes te dejicere, sed magis humiliare. Et debes cogitare quia magnum non habeo, volo illud parvum si quid habeo deo offerre; sic maria optulit par turturum.

Item dixit uni. Semper debes niti esse letus ab intra et spiritualiter et cogitare: Tristitia vestra vertetur in gaudium, et huic similia. Et propter ista duo debes gaudere: primum quia vocatus es a domino

¹⁾ Haec et que sequuntur alia manus scripsit.

de mundo, 2^m quia habes bonum locum ad serviendum deo et bonos fratres.

Item dixit uni. Pro nulla re mundi sis nimium sollicitus, sed sis in pace, quasi iam haberes, vel cito esses habiturus.

Item dixit. Sola causa turbacionis est quod non resistis cogitationibus primis que turbacionem inducunt, et tantum ¹⁾ eas curas et cum illis litigas: et illa eciam te dejiciunt.

Item dixit. Sola causa nos turbari non est in potestate dyaboli sed nostra.

Item. Si quis fuerit turbulentus in corde, debet niti habere cor mundum, hilarem vultum, et turbulencia tunc magis cessabit.

Item. Magister G[erardus] G^o. ²⁾ Pro nulla re mundi, deberet homo turbari.

Contra pusillanimitatem.

Item dixit uni. Ad vincendam pusillanimitatem nullum melius remedium quam non curare, nec sollicitum esse, sed aliud cogitare et omnino non litigare.

Item dixit eidem. Forte numquam liberaberis a passione pusillanimitatis: sis ergo in pace. Sic dixit uni habenti malum caput: si non potes deo servire bono capite, fac quod potes malo capite, et sufficit, sis in pace.

Item dixit uni. Non debes sollicitus esse, nec curare scrupulos levium peccatorum et cogitationum initulium et superfluum, sed sic cura illos quasi inevitabiles, sicut sanctus bernardus dicit in uno sermone: et cogita quod tibi dimittuntur per aquam benedictam et orationem dominicam a domino.

¹⁾ Hoc est: *tam multum*.

²⁾ *Groot? Grote?*

Item dixit uni pusilalnim. Ista duo attendes in omnibus: primo quod stricte teneas quidquid tibi precipitur a superiori tuo, non parvipendas, nec negligas quamlibet parvum: hoc est obstinatorum et perversorum.

2°. Quod si transgressus fueris preceptum, summe tibi caveas ne propter hoc dejiciaris, nec turberis; sed sta omnino contentus et in pace cordis; sic tamen quod displiceat tibi forefecisse ¹⁾ et humiliter et ex corde emendare, et de cetero tibi cavere proponas et hoc sufficit.

Item. Magister G. Quando homo aliquod malum inveniret in se, id est, malum habitum, deberet videre quo duceretur et traheretur per illam funem, se interrogando: quid velles si hoc eveniret secundum maliciam tuam? ut posset pervenire ad radicem illius male consuetudinis et habitus.

Item. Qui facit id quod scit, multum meretur scire: et qui non facit id quod scit, multum meretur cecitatis.

Item dixit. Ad nichil debes afficere vel nichil diligere nisi ²⁾ et pure propter deum, quia propter quamcumque aliam causam affici totum est fornicari a Deo.

Item. In omnibus que agimus, semper debemus attendere dilectionem proximi, quia nisi illa creverit in nobis, parum prodest quidquid facimus. ³⁾

Item habetur in scriptis. Caritas patiens est etc.

Item dixit. Servus christi sepe in die debet se in corde abnegare, et totum se commendare deo et superiori suo, id est, quod velit sibi in omnibus obedire. Et in huius signum solemus exterius inclinare; quod ad nichilum valet, nisi nos ab intra abnegaverimus.

¹⁾ Forfaire.

²⁾ Videtur legendum *simpliciter*.

³⁾ Hoc loco leguntur aliqua jam antea in alio loco scripta.

Item dixit. Parum prodest obedire in illis que homini placent facere et delectant; sed hoc est magnum obedire in illis que sunt contraria homini et gravia, et hec est vera obediencia.

Item dixit. Quantumcumque parvum consuetudinis nostre fuerit, si quis tamen humiliter studuerit facere, totum imputabitur ei pro obediencia: quod si neglexcrit et non curaverit, timeo ne punietur graviter tamquam inobediens. Bona que habentur hoc sunt electa ultra modum communem et humanum.

Item dixit uni. Semper debes querere communia in omnibus; quia si queris te in minimis, cito perlaberis ad maiora. Et specialiter studeas esse promptus in opere, quod est pro communi bono, quodcumque fuerit.

Item. Magister G. dixit. Bonus homo semper debet niti ut habeat officium aliquod. dirigens ipsum ad communitatem.

Item. Quando homo vile aliquod opus facit, puta lavare scutellas, mundare domum etc. homo potius debet admittere vanam gloriam quam semper hoc dimittere quia ipse nimis magnus esset. ¹⁾

Item Magister G. Bonus homo non debet esse nimis manifestus in secretis et enormibus peccatis ²⁾ ne illius bono quod in eo videtur, scandalizetur; sed est multum bonum quod revelet secreta et enormia amico suo speciali secreto.

¹⁾ Sic literaliter scriptum est in cod. sed aptum sensum non facit. Sententia comparanda est cum superiore, ubi exhibetur quis vanam gloriam e vili opere captans. Forte pro *quia* legendum est *quasi* et *admittere vanam gloriam* ponitur pro *permittere se vanae gloriae cupidine tentari*.

²⁾ Revelandis.

Item. Si quando quis loqueretur de vicijs et passionibus, debet primo et principaliter se notare et magis respicere et retorquere ad passiones et ad mala sua quam aliorum.

Magnnm signum superbie est, quando homo noluerit nosci in suis defectibus. Homo non debet ire ita ignotus alijs in defectibus.

Item dixit. Pre omnibus virtutibus et in omnibus stude te humiliare specialiter, in corde et eciam extra coram fratribus.

Item dixit. Quidquid homo fecerit, si non senserit se inde humiliorem, nichil estimet se esse lucratum.

Item dixit uni. Cum es in labore cum alijs, semper cogita et senti eos melius operari quam te; et ideo caute inspicie qualiter ipsi operantur, quia non est aliquis tam iuvenis et tam parvus; quin ab eo multa posses addiscere, si attenderes humiliter.

Item dixit uni. Sic stude humilitati sicut sancti docent, id est, alios maiores te reputando et in veritate sentiendo etc. et non secundum tuas melancolias sic quod inde dejiciaris et magis timidus et pusillanimis efficiaris.

Item dixit. Semper debemus nos niti humiliare sub deo et sub proximo: sub deo, quanta bona nobis miseris peccatoribus et sibi continue iniuriantibus cotidie facit et fecit et quam parum regratiamur sibi etc. Et sub proximo: eius virtutes et nostros defectus consimilando, semper ipsum meliorem et sanctiorem nobis reputando etc.

Item dixit. Servus christi optans proficere in humilitate sepe debet sibi ipsi dura proponere et despecta, et semetipsum arguere, iudicare, condemnare, tacitis cogitationibus suam vilitatem considerando, ut cum

venerit quod humiliaretur quod tunc sciret humiliter et patienter pati propter priores meditationes.

Item dixit. Quando sentis te passionatum invidia, suspicione, inani gloria etc. responde tibi ab intra et dic: fi fi quod tu tam miser et adhuc tam debilis es quod ex aliorum profectu deficiis et deterior efficeris, et te ab intra humilia et confunde.

Item Magister G. Summa scienciarum est scire se nescire.

Item dixit. Scientia scientiarum est scire se nichil scire.

Quanto plus homo scit se distare a perfectione, tanto prope est perfectioni.

Item dixit. Inicium vane glorie est sibi ipsi placere.

Item scripsit in una cedula. In presentia aliorum supprime te; disce ex corde querere et mittere ad alios: compara sensus et corpus et animam et vires eius et virtutes et vicia tua ad alios et nulla comparatio: non es dignus respicere faciem immundissimis oculis, respice pedes et terram, ubique vide templum dei, ymaginem trinitatis, precium sanguinis ihesu christi. Quid me persequeris; quid me persequeris? quid me crucifigis? quidquid uni ex minimis etc.

Magister G. In nullo melius cognoscitur homo quam in hoc quod laudatur.

Item dixit. Semper debes niti aliquid boni cogitare, notare et de alio, et semper virtutes et numquam vicia.

Item dixit. Quandocumque aliquis viderit aliquid mali de proximo suo, nitatur quando ¹⁾ potest in corde excusare et semper ad melius interpretari: et quanto quis plus suspicatur super alio, tanto in veritate immundiorum et culpabiliorem se sciat.

¹⁾ Legendum videtur *quanto*.

Item dixit. Vigiles debemus esse in oratione et non leviter desistere, nec cogitare quod deus non vult me exaudire; sed quotiens repellimur, numquam desperemus.

Item dixit uni. In omni oratione tria debes attendere, id est, vilitatem tuam unde humilieris, beneficia dei vel alia unde ad fervorem exciteris, et presenciam dei unde ad reverenciam accendaris: et sepe attendas infra oracionem si ¹⁾ ista cogitas, et si non, reitera sepe donec acquiras usum bonum.

Ite^{us} dixit. Numquam debemus orare perfunctorie, id est, tantum propter consuetudinem et preceptum sed semper ex devocione.

Item dixit. Bonus homo cavere debet ne quid boni propter consuetudinem faciat vel dimittat, sive sit oracio, sive ieiunium sive aqua benedicta etc.

Item dixit. Servus christi quando aliquid boni facit, caute debet respicere, ut utique illud bonum fiat pure propter deum, et non affectet aliquid nisi honorem dei et edificacionem proximi, quia quotiens aliquid inordinate extra deum concupiscimus, tociens a deo fornicamur.

Item M. G. forte. Primo homo devotus sentit quamdam perplexitatem nervorum, qui sunt in ore stomachi, proprie een tehoepercupinghe nervorum, deinde sentit vel habet calorem cordis, post hoc unionem, post hoc ardorem. Pusillanimes orare deberent tamquam ad pium patrem. Et legentes de eo ewangelio: Si filius petit patrem, pro pane non dat ei lapidem etc. Ecce quam magnam fiduciam prestat nobis dominus ad orandum.

Item solet respondere dyabolo, quod velit interro-

¹⁾ An.

gare socios quando aliquid sibi suggerit; tunc stat confusus.

Item M. G. Maxima temptatio hominis est non temptari. Quamdiu homo invenit in se aliquid ad amputandum, tunc stat bene; sed quando nichil invenerit, tunc respiciat, tunc custodiat se.

Item. In omni re mundi est temptatio, quamvis homo non sentiat.

Item dixit. Debemus invicem contendere, ut unus alium precedat in virtutibus et numquam faciamus nobis videri quod satis facimus aut habemus, sed semper extendamus ad anteriora, obliviscentes quod habemus.

Item dixit. Mirum est si non transit nobis ad cor: Arescentibus hominibus pre timore; sed inferior totum facit. Och quantum prophete desiderabant adventum christi et quomodo nos tam tepidi sumus?

Item. Infirma membra christi ¹⁾ exhortari, consolari, subvenire, condolere, sed fortia honorare, exaltare verbo, corde et opere, et ad hoc laborare, alijs recommendare et congaudere.

Item. Studendum est nobis ut virtutum potius appetitu et desiderio regni celorum, quam noxijs viciorum recogitationibus, nosmetipsos ad compunctionem laudabilem provochemus.

Item. Sancti patres habuerunt breves oraciones infra laborem, ne impediretur labor, quia magnum et sanctum, ymmo et necessarium est laborare manibus.

Item dixit uni. Quando debes ire et laborare exterius, tunc debes primo tecum cautionem et pactum facere, quod talia et talia vis cogitare infra laborem, et hoc

¹⁾ Supple: *debemus*.

debes signare ad tabulam, et sepe inspicere eam, utrum sic facis et non eris dissolutus.

Item debes eciam proponere tempus et quando ¹⁾ modicum vis orare, id est *Ave Maria* infra laborem et hoc sepe.

Item dixit. Non sufficit quod interius laboremus sed eciam necesse est exterius laborare, quod utique sancti docuerunt nos et eciam sanctus paulus, ut testatur de se.

Item habuit in scriptis. Ocium est sentina omnium viciorum. In desiderijs est omnis ociosus.

Item dixit. Homo pro hijs tantum debet lugere et tristari, id est, pro peccatis suis et fratrum suorum, pro eo quod non proficit multum et pro eterne requiei dilacione. Et argumentum huius tristitie est, quod homo sic tristis paciens est, benignus est, humilis et affabilis etc: et omnis alia de causa tristicia mortem operatur et est mala et vitanda.

Item dixit. Nemo potest lugere animas qui diligit aliquid carnale et temporale: et solum anima est lugenda et non corpus.

Item dixit uni. Semper magis sperabis de eterna gloria, quam timebis de gehenna.

Item dixit. Quivis caveat, id est, ne scandalizet alios moribus suis; sed studeat mores suos corrigere et honeste se ubique habere et maxime apud seculares ut magis edificentur etc.

Item dixit. Quicumque aliquem suo exemplo etc.; ut supra. ²⁾ Et econverso patet quam carum sit deo

¹⁾ Forte: *quam*.

²⁾ Hier wordt verwezen naar een vroeger gezegde over het kwade voorbeeld.

exemplo bono, verbo vel facto trahere aliquem ad deum, vel confortare ut amplius proficiat: nichil maius hoc sacrificio.

Item dixit. Ad nichil eciam valet cogitare passionem domini, vel alia quecumque, nisi in eis meditari et proficere in virtutibus acquirendis, in passionibus vincendis quis studeat.

Item dixit uni. Quando magnum appetitum habes in cibis infra refectionem, cogita quod multi sedent tecum in mensa qui fastidium et nauseam habent comedendi, et magis desiderant studere vel orare quam comedere. ¹⁾

Item dixit. Quivis nitatur custodire oculos suos et specialiter in mensa, quia numquam aperiuntur oculi nisi cor disposuerit, quia fenestre cordis sunt.

Magno labore oportet nos contra carnalia pugnare, si volumus ea superare. ²⁾

Item dixit. Multum gaudere deberemus quod pauperes essemus, quoniam ipsorum est regnum celorum: et quum dixit: Beati pauperes spiritu, non solum notavit apostolos, sed etiam nos, quoniam in omnem terram exivit sonus eorum.

Item dixit. Pacienter ymo debemus tolerare infirmitates fratrum nostrorum.

Item. Quid prodest quod homo ab extra fingat se patientem et ab intra murmurat et impaciens est?

Item dixit. Quando alicui aliquid contingit quod est sibi contrarium, cogitabit quod de manu dei hoc venit, et sit omnino ab intra paciens et quietus, sive iubeatur longius scribere, sire tardius ad prandium etc.

¹⁾ Imit. l. 1. c. 22. Nam comedere, bibere etc. magna miseria.

²⁾ Imit. l. c. Nisi tibi vim . . . etc. et sepius alibi.

Item dixit. Quando increparis pro aliquo defectu, noli nimis attendere, vel modum quomodo deliquisti, ne amplius dejiciaris, sed tantum attendere debes modum emendacionis tue quum facies contrarium defectui illi etc.

Item dixit. Servus christi multum nitatur pro pace et tranquillitate cordis et specialiter tempore communicacionis ¹⁾ quia tunc dyabolus specialiter solet et nititur hominem occupando turbare cum scrupulis levium peccatorum; sed omnino homo non debet curare quodcumque adduxerit memorie, sed niti se occupare alijs bonis cogitacionibus, quibus illa negligat, et omnino caveat litigare cum eis, quia quanto magis litigat, tanto magis se implicat; et est simile quomodo si quis aliquem iecerit luto et ille econverso iaceret: quanto plus iaceret, tanto immundior fieret. Ergo securior fuga.

Item dixit M. G. Qualibus cogitacionibus vadit homo dormitum, cum talibus surgit. Et ergo beatus benedictus noluit quod fratres sui de vespere quando debebant ire dormitum, legerent aliquid de quinque libris moysi; sed legebant tres psalmos, vel sex, vel novem, vel xij ad maius.

Item dixit Primum signum est de veris filiis dei quod ipsi relinquunt successive plus et plus temporalia, et dilatantur in amore fraterno.

Item dixit. Miserere anime tue placens deo, hoc est: homo debet primo operam anime proprie facere, antequam alijs subveniat.

Item idem. Raro vel numquam comedimus, quin

¹⁾ Sic ad litteram scriptum, sed procul dubio legendum est: *communione*. Cnfr. Imit. l. 4. c. 10

dyabolus cooperetur nobis, quia mirabiliter habitat in membris nostris.

Item. Mentem mundam facit memoria mortis, profunda custodia sensuum, frequentes, breves et iterate oraciones, meditatio scripture et eternorum.

Item. Diffidencia generat sollicitudinem: bona opera et iusta tollunt diffidenciam, timorem, sollicitudinem, dant spem et cor.

In collacionibus. Novimus tunc pro preteritis peccatis satisfecisse, cum ipsi motus atque affectus per quos penitenda commisimus, fuerint de nostris cordibus amputati.

Item Joseph. Omnia namque ¹⁾ quamvis utilia ac necessaria videantur, spernenda sunt, tantum ut ire perturbatio devincatur, pacisque tranquillitas illibata servetur. Quia nec ira nec tristitia perniciosius quidquam, nec caritate utilius est credendum.

Item dixit uni. Quare ita tumidus es? quod si placere hominibus appetis, nescis quod qui hominibus placent, confusi sunt. Et displicere times, cogita quod modica confusio hic perpessa delet eternam confusionem coram omnibus sanctis et omni creatura in iudicio paciendam.

Item dixit. Stude cor tuum avertere a creaturis, et sepe cum magna vi avertere. Erige cor ad deum cogitando quod ipse te cognoscit, et omnes cogitationes et opera tua sibi aperta sunt. Illi soli placere et hunc timere studeas. Et posito quod omnibus placeres et deo displiceret, quid esset? ²⁾

¹⁾ Sic videtur scriptum. Forte sententia ex aliis distracta.

²⁾ Imit. l. 1. c. 7.

Item dixit. Si times quando cantas vel legis, fac totum sine providentia et advertentia tui et vocis, sed tantum attende sensum et verba etc.

Item dixit. Contraria contrarijs curantur. Sic servus christi semper debet niti ut viciū virtute superet, ut quandocumque aliquid superbie vel elacionis in cogitationem venerit, cogitet remedium huic: Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Et sic quando appetit placere alijs, cogitet id fatuarum virginum: Date nobis de oleo vestro, vel huic similia; et sic faciat contra omnia alia vicia.

Item dixit. Dum vanam gloriam sentiremus, cogitare deberemus illud, ewangelicum: Amen, Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Item illud: Amen dico vobis, nescio vos.

Item alter dixit, ut cogitaremus quod non solum bona opera perdimus, sed eciam debitores eterne pene efficimur.

Item hec in scriptis ex vitis patrum: Fructus namque spiritus est caritas, gaudium [sequitur totus textus S. Pauli ad Gal. V. v. 22, 23 et 24]. Qui irascitur fratri suo reus est iudicio; qui autem dicit fatue, reus factus est gehenne ignis. Hec habuit in scriptis. ¹⁾

Hic morbus radicitus est eruendus quia iusta causa nec iniusta licet irasci, et nequaquam nos cum ea templum spiritus sancti effici possumus.

Sicut aqua extinguit ignem, ita luctus iram.

Ex epistola M[agistri] G[erardi] ad fratrem infirmum in capite.

Conveniēns materia dyabolice activitatis est capitis debilitas et discrasis. Convenientia instrumenta sunt

¹⁾ Puto haec connexa fuisse cum illa superiori sententia quam pronunciavit ille Joseph.

phantasmata turbata melancolica et terrena, que facillime meringis et conservativis viribus ordinantibus non resistentibus, transponit, componit et dividit si permittatur, prout vult temptator.

Item idem in eodem libro. Ante omnia videtur multum congruum ut sitis letus [laeti?] spiritualiter. Nam tristitia et pusillanimitas et solitudo si ad multum venirent, melancolicum faciunt, ut ait hypocras [Hypocrates] in aphorismos etc. ¹⁾

¹⁾ Deze laatste *dicta notabilia* heeft Mgr. van Vree in zijn afschrift achterwege gelaten, misschien om het bijna onverstaanbare, althans van de eerste spreuk. Toch hebben wij gemeend ze hier uit den codex te moeten overnemen, om het oorspronkelijke in zijn geheel mede te deelen. Gaarne willen we bekenen, dat de eerste spreuk «conveniens» enz. ons onverstaanbaar voorkwam, vooral om het vreemde woord *Meringis*; en daarom raadpleegden we een hooggeleerd vriend, wiens scherpzinnigheid in het ontcijferen en verklaren van oude codices wij meermalen en vooral bij dezen codex — mogten ondervinden, en deze gaf ons, onder anderen, de volgende uitlegging als de aannemelijkste, die wij ons veroorloven, onder openlijke bevestiging onzer erkentelijkheid, hier bij te voegen, namelijk: *Meringis* is eene schrijffout voor *meningis*. Dit woord *Meningis* (Genetivus: *Meningitis*) is Nominativus singularis, een nog (ook in het Fransch *Meninge*) gebruikelijke geneeskundige term voor *ontsteking* van hersenvlies, uit het Grieksch *μννγξ* (hersenvlies) ontleend. En dan wordt de constructie: «convenientia instrumenta sunt phantasmata turbata, melancolica et terrena, quae facillime meningis [Nominativus subjecti] transponit, componit et dividit, si permittatur prout vult temptator = Het zieke hersengestel transponeert, componeert en verdeelt die phantasmata, als het toegelaten wordt, zooals de bekoorder het wil. Als bijoorzaak wordt dan, bij wijze van tusschenzin, aan die hersenongesteldheid toegevoegd «et conservativis viribus ordinantibus non resistentibus.»

IV.

Incipit ¹⁾ *exercitium cujusdam devoti fervidi et humilis presbyteri, scilicet Lubberti ten busche.*

Ante celebrationem ²⁾ cogita sperando quomodo dominus induet te vestimentis virtutum, presentia angelorum milia milium inter quos stabis ministrans ³⁾ diversimode.

Aliquando tamquam filius cuius dominus ihesus christus ostendit patri vulnera interpellando pro te.

Item assume tibi personam rei et deprehensi in delicto sicut mulier adultera, dicens cum tremore astanti iudici: Noli me condemnare.

Item tamquam obsessus, undique vallatus ab hostibus temptationum non valens per te effugere.

Item tamquam pauper mendicus prostratus coram divite patrefamilias, inopiam et miseriam suam ostendens ei, petens panem gratie amplioris quo confortetur, consoletur et sustentetur ad resistendum malis.

Item induendo cogita illa esse antiqua vestimenta,

¹⁾ De hoc devoto vide in eodem codice *scriptum domini Amilii de obitu domini Lubberti*, in quo epistola a Lubberto jamjam murituro dictata refertur. Hoc exercitium ille sibi scripsit, et modi, quo ad spirituales perfectionem fratres illi contendebant, clarum specimen exhibet. Ut melius intelligatur eorum tentaminum fructus, *scriptum* Amilii cum Lubberti *exercitio* conferri expedit. — Dat *scriptum Amilii* is te vinden in Sommalius. Daarom hebben we gemeend het afschrift van dat stuk, door Mgr. van Vree gemaakt, hier achterwege te kunnen laten. Zie hierover alsook over dit nieuw ascetisch werk van ten Busche ons voorwoord.

²⁾ Supra vocem *celebrationem* scripta est vox *communicationem*, quae nihil aliud hic significare potest quam actum communicandi, i. e. accipiendi SS. Sacramentum.

³⁾ In margine *affectatus*. Ad communicantem referendum.

peccata scilicet et passiones que ex te ipso contraxisti, que cotidie peccando reinduimus.

Item quando te induis ¹⁾: Milia milium ministrabant etc. — Item illud: quanta luce credis etc.

Item ante casulam ²⁾ vel ante confiteor. ³⁾ Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem.

In accipiendo corpus christi aliqua amatoria: Sic deus dilexit mundum. Osculetur me osculo oris sui, id est, tangat me dulcedine presencie unigeniti filij, redemptoris mei.

Circa memoriam vivorum cogita magnum periculum eorum, cecitatem, periculosum ducatum seu ductum prelatorum suorum et alia quam plurima.

Item pro vivis potes cogitare de vinculis domini, ut per ea et propter ea liberet eos a vinculis mundi, dyaboli et malarum consuetudinum et periculis huius mundi. — Item quod illum vel illum confortaret, ab illa passione, vel ab illo malo liberaret.

Circa memoriam mortuorum cogita maximam penam eorum qui sunt in purgatorio, et desiderium eorum maximum ad sanctos et ad nos ut intercedamus pro eis ut liberentur, et qualiter clamant: Miseremini mei, miseremini mei, cum maxima admiratione quod tam parum advertimus maximam eorum penam si nichil timemus. ⁴⁾

Contra impetuositatem [presumptionem?] tuam.

Tuum erit laborare pro vicijs tuis extirpendis et pro

¹⁾ In margine: *tu procedis*, quod iterum ad communicaturum referendum.

²⁾ Supra scriptum: *antequam exuis togam*. Videtur toga fuisse superior vestis qua communicaturus se exuebat.

³⁾ Scriptum est supra: *processum*.

⁴⁾ Si valet hic: *dum* vel *quando*.

virtutibus acquirendis. ¹⁾ Sed nisi pure ex corde deo teipsum resignaveris et sibi ulterius commiseris, generat tibi magis presumptionem et facit te durum et perplexum et anxium et pusillanimum. Non est igitur volentis neque currentis, sed solius miserentis dei. Labora cum verecundia et quiete et timore, sed resigna et committe deo ut faciat sicut voluerit, et noli tristari vel dejici, si nescis propositum tuum exequi. Forte sic est voluntas dei, ut non confidas proprie virtuti. Et interim quod es in opere, nullo modo innitaris importune proposito tuo, quasi utique sic pro primo velles facere, sed potius ex fragilitate excede, et humilia te quam presumptuose et importune utique habere voluntatem tuam.

Contra impetuositatem tuam.

Debes usitare ut scribendo, loquendo, agendo, non festines, quia in illis non potest gloria domini queri cum ita impetu homo fertur in rem quod omnes vires in eam extenduntur.

In omni presenti actione et precipue in oracione sic te debes habere quasi post hoc opus vel post hanc oracionem nichil esses aliud factururus.

In oracione nichil intende nisi deo et psalmodie quasi in conspectu dei, et committe voluntati sue libere ex toto, et abjice leviori modo quo poteris superfluas et vanas cogitationes, et ad hoc tende quasi tu solus coram deo et beata virgine et omnibus sanctis stares, et ostende necessitatem et vulnera anime tue et committe sibi [animae sc.] oblivisci aliorum.

Sive in laudando virtutes vel reprobando vicia, sive

¹⁾ Nota titulum *Tractatuli* etc. et Cnfr. de *Imit.* l. 1. c. 3.

in loquendo de quibusdam devotis, seu etiam de alijs, cave semper de extremitatibus loqui cum duricia vel presumptione, quasi non possit aliter esse; quia ex hoc tibi nascitur mentis elatio, cordis duricia et tristis consciencia, et qui audiunt, possunt accendi ad iram, et suspicari te presumptuosum et superbum, et non eos tantum edificat sicut si humiliter quasi obsecrando dubitative diceres, et non est modus christi neque alicuius sanctorum.

Non est possibile secundum impetuositatem tuam, ut in momento vel cum impetu abjicias passiones, quasi numquam redituras, et si venerint iterum, desperare, et sic continue turbari super illo, quod est contra naturam et fragilitatem. Nescis quia, velis nolis, cananeus et yebuzeus habitabunt intra fines tuos? Incede igitur per caritatem dei et proximi, et in hoc veraciter proficis, si continue te quasi viciosum et infirmum in via dei ab inimicis custodis. — Glosa — id est, a cogitationibus superbie, vane glorie et ceterorum viciorum resistendo eis et cotidie superfluas et carnales cogitationes et corporeas abradere, id semper attendendo quod qui modica negligit, paulatim decidet.

Et sic continue aliquid invenires amputandum. Oculi igitur tui semper sint ad dominum, quoniam ipse de laqueo evellet pedes tuos; et in te totaliter deficere, adiutorium suum invocare et voluntatem suam exequi, hic est profectus tuus.

Parva, corporales et superfluas cogitationes non nimis stricte observare, sed eciam eas non negligere in toto, quia sepe sub bona specie alias periculosiores inducunt. Et omnes ad unguem abradere non videtur forte virtutis humane, sed eas attendere et leviori modo quo poteris abradere quia pili sunt, et caro semper super-

flua generat. Et si frequens potatio vel comestio tepefacit et nauseare facit stomachum et frangit calorem digestionis, sic frequens perseverantia inutilis tepefacit animam etc.

Ut hoc melius agas omnino expedit tibi sensus custodire, quia proprium humane et infirme anime est ut earum rerum qualitate, quas respicit, varietur, et sepe eius iudicium cum ipsa presentis rei specie ducitur, et iuxta hoc quod aspicit, intentio illius et sensus variatur. Et nitere non attendere fratres in oracione, in colloquio, vel ubicumqae, nec etiam quoscumque, quia valde alienaris a teipso et dissolvit virtutem mentis, facit te suspiciosum et amarum, obscurat intellectum, generat dei oblivionem et applausum hominum, obnubilat veritatem, turbat conscienciam. Hoc ergo erit quod totiens tibi visum est, ex gratia dei cor pacificum et ab fantasmatis rerum et a peccatis habere aversum, et ad deum habere conversum et faciem communem cum ceteris sine nimia austeritate aut serenitatis ostentatione, et apud teipsum intus semper manere. Ad hoc multum expedit moderata abstinencia precipue a potu, quod valde lucidat cerebrum potus moderatus. Et in quocumque opere aversus fueris ab ista forma, nitere reformare te et sic semper tranquillo animo perficies voluntatem dei et custodies te a vicijis et semper hylaris perseverabis.

Secundum ancelmum ¹⁾ quandocumque dices alicui defectus, cogita virtutes alterius et vicium tuum.

Numquam debes alicui aliquid dure dicere vel obprobriose increpare aut deridere increpando: obsecra vel mone ut caritas poscit, et precipue.

¹⁾ Sic scriptum ut videtur; forte legendum: *Anselmum*.

Cave semper omni modo in omnibus vehemenciam. Et omnia deliberato animo facito absque ostentatione.

Precipue quia multum importunus es, cave omnino a subita et non precogitata correptione eciam cuiuscumque: hoc tibi multo tucins et humilius, et alteri magis utile.

Cave eciam ut non leviter eciam precogitatus dicas alicui illo instanti quo deliquerit, quia postea dulcius capiet de quo in culpa positus amariter turbaretur.

Cogita de beneficijs dei, de gaudijs; in brevi de hoc seculo te migraturum.

Assuesce cum gratia dei quantum potes ut quandocumque turbidi animi es, patienter et quiete sufferre illa que sunt tibi contraria et passioni tue; et pro tunc nichil movere contra hoc vel de illo ad quod importune agitaris; potius expecta donec gratia dei et serenitas mentis redierit. Fuge interim ad cameram et ad oracionem tamquam infirmus et obsessus, et cogita: In paciencia vestra possidebitis animas vestras. Et tunc cave de scandalo: Quid me persequeris; de levibus aut duris verbis. ¹⁾ Elige ad tempus solitudinem et laborare manibus et patienter orare, et facere sine importunitate; ab omnibus oculos avertere, intus manere, semper aliquid de deo aut sacra scriptura ruminare quod ad amorem vel timorem dei aut ad horrorem viciorum te inflammat.

Conclusio. In omni actione temporali non nimis stricte attendere, id est, exteriora et ornatum, sed intendere voluntati dei solum quomodo facias, id est,

¹⁾ Sensus esse videtur: cave de scandalo quod levibus aut duris verbis, ut his: *quid me* etc. dare posses.

in oracione, in colloquijs, in domuncula cor et oculos avertere ab hominibus. Et in conspectu dei facere et loqui in omnibus factis tuis sicut sibi placet et sibi totum committere, et carnales et inutiles cogitationes continue leviori modo quo poteris abradere, ab intra semper manere, exteriora oblivisci, ad celestia oracione, suspirijs, lectione, compunctione tendere et mentem ad predicta spe et timore frequenter exacuere, ostentationem et presumptionem fugere, exteriora et occupationes cum deliberatione agere, non importune ex toto te sicut soles effundere; tamen ex hoc opera caritatis, ubi necessitas et pietas requirit, quasi in toto non abjicere aut cum tristitia vel turbatione mentis ea trepide agere, eciam in eis resolvi importune ex toto et ach clamare ad alia, sed tranquillo potius animo ad horam in talibus cum custodia moderata interiorum tuorum mediocriter suspendere, secundum voluntatem dei perficere, et non nimis stricte te custodire cogitando: Caritas operit multitudinem peccatorum.

In omnibus operibus tuis hoc solum attende ut placeat deo. Et ideo libere et humiliter omnia facias quando scis sibi placere, et noli timere si hominibus displiceat. Et nitere abjicere ymagines hominum de corde; in hoc omnis virtus, omnis profectus, exequi voluntatem dei et sibi [= ei, sc. Deo] placere, hoc est virtuosum esse et promereri. Ideo semper ad hoc tende ut intencio tua sit ad deum et opus secundum deum, et abjice passiones anime quam he inficiunt, et averte ab omnibus cor et oculos et respice teipsum.

Hoc habe pro regula infallibili: Quidquid placet domino florentio et fratribus, hoc vult deus ut facias, quia ipsi inhabitantur a deo, et ipsi nichil querunt nisi eius voluntatem, ideo numquam discerne.

Quandocumque dominus florencius praesens est, omnia fac cum consilio suo et quum abest, eodem modo per omnia quasi ex deo fac cum concilio d. Gh. quia longe sapiencior, humilior, caucior et spiritualior et abstractior te est, et sciunt sanctam voluntatem dei magis quam tu. Post eum habe eodem modo Wilhelmum. ¹⁾

Disce in omnibus que non potes quiete exequi pro gratia dei vel pro salute tua submittere semper sub voluntate dei, cogitando: sicut fuerit voluntas dei sic fiat.

Disce sepe a domino florencio tamquam a deo, et ab alijs voluntatem dei querere, non ad oculum importune sine affectu voluntatem tuam aut presumptionem tuam perficere, vel cor ad hoc inducere.

Nescis quam importunus, gulosus, iracundus, superbus, vanus, incompositus es ab intra in anima, quod numquam recta via incessisti et adhuc nescis incedere; sed vel timore dejiceris leviter, aut presumptione nimia presumis non presumenda. Non scis virtuose movere, quia non scis tenere medium in quo virtus consistit; et sepe queris te, vel viciose afficeris ad multa ad que alij non afficiuntur propter que non potes clare videre quid deo est magis acceptum, sicut alij. Confiteor deo quod numquam virtuose movi vel feci aliquid sed corrupta intentione aut indirecta via, id est, ex applausu etc.

Item ex isto sequitur quod oportet te semper humi-

¹⁾ Met dezen *Wilhelmus* zal bedoeld zijn Wilhelmus Hermansz. Klinkert, een der medearbeiders van Florentius en met dien *D. Gh.* — even te voren: Gerardus van Zutphen den vertrouweling van Florentius Radewijns en vriend van Lubertus.

liter movere et scribere et rationes tuas tacere nisi extorsus ab aliis, et potius semper alios audire.

Item semper sub dubio tuum videre move et numquam presumere debes videre tuum; quia alij magis exonerati sunt a vicijs, ideo clarius vident voluntatem dei. Et licet tibi deus daret modicum videre, tamen in respectu aliorum nichil est. Et si adhuc plus proficeres aliter tibi deberet videri; recte sicut de prope videns candelam, quanto magis appropinquas tanto clarius vides.

Item nova et singularia numquam subito sed cum deliberatione movere et in illis magis timere.

Multociens cogita de peccatis cotidianis, ex qua radice procedunt.

Item cavenda est multum occasio viciorum. Et ex hoc mirabiliter potes humiliari, si ex gratia dei in multis non delinqueres, si occasio esset, quia per hoc melius cognosceres quid esses. Et sepe in quiete videris tibi aliquid esse, sed effusus in exterioribus rebus apparet quid in te latuit. Et non habes virtutes anime nec naturales in corpore, sed totus austerus amarus es, sed ex gratia dei tamen posses huiusmodi refrenare.

Item declinare ad divicias, ad delicias, ad honestatem et applausum hominum, ad curiositatem, ad delectationes terrenorum, ad propriam voluntatem et proprium videre, et fugere et non curare humilia opera, et ad huiusmodi declinare est regredi ad vicia et averti ab exemplo et maxime a regula patris spiritualis, quia hec est verissima via ad omnes virtutes.

Longa locutio hominem calefacit et siccat linguam, sitim excitat, hominem a se rapit, deducit in ignorantiam, premeditationem aufert, inordinata profert et ea in fine fesso et incitato spiritu a quo incipere non deberet.

Nesessarium est homini multa dicere volenti frequens premeditatio, et interpolatio sive pausatio, id est, si ¹⁾ secundum beneplacitum dei loqueris vel non, vel si declinas ad iactanciam et applausum, ad vanam gloriam.

Necessitatem, pietatem et utilitatem attende in verbis tuis, sicut in omnibus operibus sanctis et maxime voluntatem dei.

Nulla modo loqui burdosa ²⁾ vel alios verbis ad hoc incitare expedit tibi.

Numquam debes improvise ex capite tuo derisorie alicui coram alijs dicere aliquem defectum, quia facit te superbum et tristem et est signum presumptionis et superbie, et malum exemplum alijs. Sufficiat tibi tamen ³⁾ regula quam dominus tibi dedit, id est: Si peccaverit etc.

Coram multis etiam quibuscumque semper cum premeditatione et precogitare dicenda et nichil omnino nisi precogitare.

Disce cum gratia dei ubique cum premeditatione loqui, id est, ne offendas deum nec noceas proximo.

Disce parum et paucis verbis loqui et scribere alijs.

Expectatio alterius in verbis et semper time audire unde ledaris. Discutere illa verba etiam cuiuscumque, an sint vera et ⁴⁾ detractoria, et sic consencias vel rejicias.

¹⁾ An.

²⁾ Boertig? — Het woord *burdosa*, naar welks beteekenis Mgr. van Vree hier gist, wordt ons opgehelderd in het hierboven reeds aangehaald Glossarium van Ducange, waar wij op het woord, *Burdare* lezen: «Jocari, ludere, nugari, quemadmodum facere solent, qui ludendo mendacia confingunt» — Gloss. Latin. Gallic. «*Garrir* = jongler, bourder.»

³⁾ Forte legendum *tantum*.

⁴⁾ Lege *vel*.

Firmiter propone per gratiam dei de malo nullius hominis dicere, nec libenter audire nisi cum proposito et pia utilitate, et tamen maxime cave tibi ne seducaris.

Ad hanc tende consuetudinem cum gratia dei, basse sub paucis verbis loqui necessaria et utilia, id est, diebus festivis admonendo alios, et de passionibus tuis et inter fratres; alias tacere quantum bono modo potes.

Assuesce in oracione cor ab astantibus et ab inutilibus cogitationibus avertere sine magno conatu; et solum liber [sic] habere ad oculos dei et ad psalmodiam suspensum et recurvatum ad vicia aliquantulum sine anxietate et nimio rigore, et sic mediocri voce verba pronunciare sine omni attentione vocis tue vel aliorum vel que circa te sunt, nec effundere affectum in vocem duriorem sed corde, et affectum quantum potes tendere in beneplacito dei et in verbis psalmodie, et ad hoc mediocrem vocem accommodare, et verba mediocriter basse et simpliciter proferre, et vulnera anime tue sepe deo ostendere et quam imparatus es et pauper in virtutibus et cito morieris, et quantum tibi adhuc deficit et quod solus ¹⁾ potest et habet omnia dare.

Memoria dei et sacre scripture cum aliquo affectu inducente ad hoc quod agis, cum custodia sensuum et cordis mediocri, sine austeritate et ostentatione externa in facie, ab intra absconsus manere, semper orare: deus in adiutorium meum intende etc. aut quasi deficiens inter vicia cito rationem redditurus, ad beatam virginem: ave maria.

Item assuesce ad nullam rem mundi, neque temporale neque spirituale, cor importunc effundere, sed semper

¹⁾ Supple: *Deus*.

cum timore viciorum tuorum mediocriter abstrahere cum discretionem et pededemptim incedere, ad horam te mutuare et numquam in toto a te recedere, sed in verbo dei aliquantulum semper, quantum medio modo potes, cor tenere suspensum et reflexum contra vicia in communi tamen tua ¹⁾ specialiter magis contra hoc, quod tunc magis times. et sic per gratiam dei cum bono moderamine, et matura deliberatione coram oculis dei loqui et facere quidquid putas sibi placere.

Nullo modo credas importunitati et vane glorie tue excitantibus te ad ostentationem et suadentibus tibi sic ²⁾ homines non edificare verba tua vel facta vel minus sic compungi aut minus attente, sompnolenter, non curare quod dicis. ³⁾ Et si sic esset, quid prodesset tibi si univolum mundum lucreris? Quid prodest tibi alijs propinare vitam et tibi mortem, alios ad viam reducere et te in via errare; nec est via caritatis ⁴⁾ que incipit a se ipsa semper prius. Et ergo numquam sine turbatione recedis, quia viam caritatis non tenes. Et quomodo ita insanis quod putas virtutes alijs cum importunitate et vicijs imprimere? Inveterata superbia tua est; sed est magis voluntas dei ut cum ratione et humilitate et cum bono moderamine dicas et facias cum suavitate absque presumptione, ut dictum est, non totaliter te effundendo sine fictione, hoc mirabiliter edificat homines et compungit corda eorum

¹⁾ Textus corruptus ut saepe: Si pro *tamen* legitur *quidem* et post *tua* inseritur *sed*, sensus aptus erui potest.

²⁾ Nempe si cum tanta moderatione dicis et cantas.

³⁾ Loquitur sibi de se verba ad alios facturo aut certe coram alijs oraturo aut cantaturo in domo Dei.

⁴⁾ Illa nempe quam vitandam dixi, nam via caritatis est quae incipit a seipsa prius.

quando tibi sic loqueris. Et tunc deus loquitur per te ¹⁾ quia per humilitatem etc. que deus est ²⁾ et ipse invisibiliter illuminat sine te corda hominum, et trahuntur et alliciuntur sic magis, et est angelis et sanctis sic magis acceptum et maxime securum pro consciencia tua et proximo bonum exemplum. Sed quia predicta via non incedis, incurris oblivionem et contemptum dei, perdis eius familiaritatem et caritatem, ³⁾ tedium ad sanctos et ad celestia, insensibilem et turbatam conscienciam, duriciam cordis et voluntatis, proprium videre, amorem ad vicia et amarum et turbidum ad omne bonum, anxietates et perplexitates innumeras, turbatum intellectum, excæcatam rationem, importunam audaciam, fatuam sapienciam, et abjicis omnem verecondiam, et incurris scandalum proximorum et derisionem demonum et maxime incautam locutionem.

In comestione mea non volo butirum et pisces simul comedere nisi valde modicum, quia gule excitatio est michi, et inebriat caput meum, et cavere quantum possum a butiro, a pingui lardo, a pinguibus carnibus, quia ad predicta ex gula sum inclinatus, licet non turbarent caput meum. Et licet ex occasione oportet me aliquando de predictis comedere, comedam pocius minus et cavebo me de predictis cum grandi. ⁴⁾

¹⁾ Corruptus textus: legendum puto: *Et quando sic loqueris, tunc deus etc.*

²⁾ His nullum sensum aptum eruere possum, nec restitutionem textus vel conjiciendo possum assequi. — Aldus Mgr. van Vree. Welligt is het zóó uit te leggen, dat het gezegde met die etc. verwijst naar een bekenden tekst, die zal hebben aangevangen met de woorden *per humilitatem*, en zich bij het einde aansloot aan de woorden *deus est*.

³⁾ Deest verbum *contrahis* vel simile.

⁴⁾ Deest vox, puta: *sollicitudine*.

Item numquam siccum piscem [comedam] nisi cum butiro modico cum uno ovo, sed numquam pro tota comestione.

In comestione semper cave aviditatem et subitam comestionem, sed retrahe pocius, ut ceca et turbata concupiscentia illuminetur compunctione et aviditate lectionis, et cum quiete mastica aliquid de lectione.

Cave omnino repletionem, maxime panis, et cum modico pane comede potagium; duo ova feria quarta et sabbato snfficiunt tibi cum modico butiro caseo. De butiro non magis de vespere vel de mane nisi sicut priora duo membra pollicis, numquam salsos pisces, id est, witine ¹⁾ vel schelvisch ²⁾; pocius duo ova et non plus de pane comede quam necessarius est tibi ad cibum, quia multum indigestibilis est et gravat te. Cave omnino allium, et modicum de caseo sicut primum membrum pollicis. ³⁾ Vitare leverworste ende vette worste. ⁴⁾

Quandocumque ex comestione turbatus es in capite vel gravatus, tunc fuge ad cameram, vel loquens cum hominibus magis caute conare ad custodiam, sed tucius est tibi fugere et orare.

Item de lardo non plus capere quam in quantitate unius ovi, et de carnibus duo frusta ad quantitatem duorum ovorum.

Quasi expulsus a delicijs paradisi, tamquam servus prodigus comede de siliquis cum labore et dolore rumi-

¹⁾ Vox patria quae nunc *wijting* scribi solet [een soort van Kabeljaauw.]

²⁾ Item vox patria.

³⁾ Supple: *comede*.

⁴⁾ Voces patriae.

nando de lectione aut de illa particula: Homo quidam fecit cenam magnam.

Item de piscibus quibuscumque numquam plus quam in quantitate duorum ovorum.

Ad humiliandum te in vicijs exterioribus omnibus notis.

Ad humiliandum te cotidie sufficit tibi miseria tua, et vicia tua, quia simplex es in naturalibus et anima tua gravata est cum valde grosso corpore et infirmo et intemperato, et cotidie minatur ruinam, et quod peius est, hoc non sentis nec attendis, et cum hoc es multum importunus, quod maxime aufert omnem sapienciam et discretionem, et es multum gulosus et vane gloriosus, superbus, austerus, iracundus, ex natura tristis, accidiosus multum pre alijs et ex infirmitate naturali inclinatus ad carnalia, avarus, immorigeratus. Sed quia ista non attendis, et non times ista, cumulas vicium vicio, quia in predictis non habes te suspectum. Et quia ad multa viciose afficeris pre alijs, propter que omnia ratio confunditur et intellectus obscuratur, consciencia perturbatur, et turbatus animus non sinit videre quid bonum est, propterea efficeris indiscretus, importunus, et quia non regis vicia tua, nec habes ea suspecta, ipsa regunt te et ducunt te quo volunt, et scandalizas fratres, deum contempnis, propriam conscienciam conturbas, et manes viciosus et in miseria et in anxia et turbata consciencia. Quid ergo mirum si alij despiciunt te, vel magis reputantur, et plus intelligunt, qui excellunt te natura, gratia et virtutibus?

Hec omnia cederent tibi in bonum, si tantum recognoscere velles, et continue, quando occasio se preberet,

habere te in predictis suspectum et separari velles tunc ab eis, et adherere voluntati dei, et caute circumspicere velles; ne ab aliquo predictorum traheris a deo; sed quia multum cathenatus es eis, et quia in massam viciorum redactus, restat semper alijs magis credere et in teipso trepidare. Et quia in vicijs predictis, precipue in importunitate et gula et superbia es quasi inveteratus et quasi totus profusus, sicut olla que diu stetit cum urina raro vel numquam fit apta ad imponenda preciosa cibaria, restat semper cum timore agere et continue cogitare: beatus homo qui semper est pavidus, et veraciter scire, quando declinas a timore ad securitatem, declinas a deo et capieris a demonibus et a passionibus tuis. Tamen sic debes timere ut eo magis de deo confidas, et quantum videris tibi infirmior tanto te faciet fortiorem.

*Ad humiliandum te ab intra ex vicijs interioribus deo
et angelo et tibi notis.*

Quasi nichil videtur ab intra; sed utinam deus aperiret mihi oculos! et tantum modicum vides in respectu quod es et quod alij fratres te vident et merito abhominarentur nisi humiliarent se. Multum curiosus ab intra et ab extra occupas te inutiliter vanis cogitationibus et externis rebus, et semper te effundis multum corruptus in affectionibus, multum vanus et inconstans in cogitationibus. Evagatio anime per diversa est cibus tuus, multum debilis in resistendo concupiscentijs tuis, multum incompositus in anima in veris virtutibus. Sed deberes bene importune tendere leviter ad aliqua extrema, id est, ad nimiam severitatem vel ad nimiam dissolutionem, ad nimiam presumptionem

vel ad nimiam tristitiam mentis, ad nimiam abstinentiam vel ad nimiam gulam. ¹⁾)

Quare ergo superbis de virtute qui nullam virtutem in veritate habes? Multum habes de propria voluntate et de proprio concilio ex fatuitate et ex nimia superbia tua. In carnalibus tuis semper es vehemens et inquietus ex nimia concupiscentia interiori. Sepe superbia tua interior effunditur in facie sive in nimia presumptione aut nimia severitate aut seriositate.

Semper deberet facies esse similis cum ceteris, sed intus dissimilis. Inter fratres habes te nimis spiritualmente ad extra, et dicis nimis pre alijs de passionibus, et suspiras, et sepe signa ostentationis exhibes, et doces eos sicut superbi solent, presumptuose loqueris et postea et in illo instanti ex hoc turbaris. Propter deum disce ab alijs virtutes et mores, et time vanam gloriam tuam. Cristus tibi timuit, tibi didicit, tibi tacuit. In colloquijs et in omnibus que agis es importunus sine timore et leviter effusus. Disce ab intra manere et inter fratres et alios homines comiter et socialiter te habere et extolle eos.; compara corpus et animam ad eos et cogita virtutes eorum et vicia tua.

Semper de aliquo, cum quo es, virtutem aliquam cogita, qua intentio tua dirigatur ad eum et affectus, et viciū aliquod tuum.

Item timor immoderatus vel nimia presumptio cotidie te impediunt.

In ecclesia numquam reclinare cum capite basse vel cum brachijs super scampnum propter predicta, nisi

¹⁾ Textus videtur corruptus. Sensem sic exponi posse puto: Talis cum sis et insuper valde importunus, debes quidem [necesse est te] leviter in opposita eaque extrema ferri.

aliquando sed rarissime propter fessitudinem modicum elevando caput.

Assuesce ubicumque fueris, non reclinare cum brachijs aut cum dorso, quia accidiosus es et magis nutrit accidiam et generat tibi melancoliam et tepefacit spiritum.

Pro compunctione contra accidium [acediam] et exacuendum corporis mentis quando indiges. ¹⁾

Santi viri quia brevitatem vite indesinenter aspiciunt, quasi cotidie morientes vivunt, et tanto solidius se mansuris preparant, quanto et nulla esse transitoria semper ex fine pensant. Immensum est quod sine termino sequitur, et parum est quidquid finitur.

Pariter eciam cogitantes in brevi nos de hoc seculo migraturos.

Cogita quam nulli sint dies tui qui preterierunt, et sic erunt futuri, et cogita quasi iam, sint ²⁾ et stares coram iudice rationem redditurus. Vide indesinenter per que offenditur et pro quibus ab eo dampneris. Item preterita peccata maiora.

Extenuatus a viciosis et inutilibus cogitationibus accede ad studium sicut ad cibum capiendum anime, ut lectione refecta discat in illis anima occupari que legit et oblivisci temporalia et refrenari a vicijs. Si fueris prioribus ³⁾ prius saturatus non prodest tibi studium, nec sapit tibi quod legis, quemadmodum si pleno stomacho ceperis cibum corporis vel sine necessitate

¹⁾ Textus valde corruptus, qui forte sic restitui potest: *Pro compunctione mentis contra accidiam et ad exacuendum corpus quando indiges.* Cnfr. Imit. l. 1. c. 23.

²⁾ Preteriti hi futuri dies.

³⁾ Puto delendum *prioribus*.

sustentationis, sed propter solam delectationem carnis; non solum non nutrit corpus nec sapit palato stomachi, sed eructuans nauseando a se rejicit hoc quod ex superfluitate repletus accepit.

Item ex isto sequitur quod numquam multum simul est tibi utile studere sine masticatione et oratione; sed parum, et masticare cum oratione et desiderio, et mittere in ventrem anime et in mores et in virtutes, ut anima hijs quasi nutrimento sustentetur; sicut corpus cibo, sic anima virtutibus reficitur. Item ex isto sequitur quod numquam debes aliqua studere que non reficiunt animam, quia fructus studij est fortitudo anime et propter virtutes acquirendas.

Item sequitur quod studere propter scrire aut propter alios docere aut propter quidcumque aliud quam dictum est, non nutrit animam sed facit eam insanam sicut superflui humores corporis, et generat vanam gloriam, elatum cor, incompositos mores, vanas cogitationes, instabilitatem mentis, dei oblivionem et contemptum, applausum hominum, turbatam conscientiam, tenebrosus intellectum etc., et magis exinaniat [sic] et debilitat animam quam reficit. Item sequitur quod moderate studere et bene masticare et non nimietate studij animam gravare magis reficit animam quam inconsiderate multa absque masticatione. Item sequitur quod anima mortua est, que verba dei indesinenter non digerit in mores et in virtutes, vel consumit seipsam et fit putrida diversarum concupiscentiarum malarum, et consumitur a demonibus sicut corpus mortuum a vermibus.

In pulsu horologij, in medio inimicorum versans, in te desinens clama ad deum: Ne derelinquas me domine deus etc.; aliquando ad beatam virginem Ave maria. Cogita te a deo respici, et opera tua ab angelis

sibi presentari: Quid boni fecisti? Quantum profecisti?
Quid mali commisisti?

Cum audis campanam: Surgite mortui, venite ad iudicium.

De humilitate ad rectorem.

Quando interrogas eos ¹⁾ cogita quod dominus in eis habitans loquitur per eos et dicit suam voluntatem; et quam periculosum est tibi sue dispositioni per eos ²⁾ resistere, tibi inquam indiscreto, importuno, vano, pusillanimo et duro.

Semper dominicis diebus post matutinas vel post quartam horam require ³⁾ uni fratri passionem tuam.

Contraurbationem.

Quia simplex es, dyabolus leviter turbat te sub speci boni. Verbi gratia: cum audis legere ad mensam humiliter et distincte, vel cum audis orare alios humiliter, vel quando respicis mores diversorum fratrum aut aliorum ab extra, vel cum consiliare bona ab extra vides, tunc immediate absque consideratione etiam vis sic facere, et non est sic possibile, quia alij per longum exercitium acquisierunt talia quae non potes importune statim imitari. Etiam aliquando est quod propter vicia tua non potes sic statim facere, et aliquando propter naturalia tua quae non sunt ita apta sicut aliorum. Et licet scires modum eorum, tamen propter naturalia

¹⁾ Qui praesunt, regunt.

²⁾ Subaudi: tibi manifestatae.

³⁾ Puto legendum: *conquerere*, ut supra saepius in simili re. Fieri tamen potest, ut *require uni* scriptum sit pro *quaere ex uno*. Vraag aan een broeder.

tua non posses sic facere. Et huiusmodi mores aliorum magis veniunt de radice virtutum interiorum, et de corde, quam ex aliqua composita fictione externa.

Ex isto sequitur ut in omni opere quod facis, consideratis naturalibus tuis, vicijs anime tue, et gracia domini nostri, facias absque attentione alicuius hominis melius quod potes et committe deo et noli turbari si non potes alios sequi, vel si non potes semper eodem modo facere; sed prout res sunt disposite tecum, ita nitaris facere melius quod potes et committe deo. Ultra posse viri etc.

Pro affabilitate.

Cogita fratres tuos et omnes homines et te esse unius domini, sed et redemptos eodem sanguine.

Ad unam patriam perventuri.

Quomodo ibi iam virtutes eorum in conspectu domini et sanctorum lucent.

Quantum in futuro supra te lucebunt.

Quam multi sunt dissoluti ab extra et devoti ab intra et econverso.

Cogita plura esse bona alijs quam ab extra vides. Et si ab extra apparent dissoluti, cogita quantum ab intra dolent et quod bona voluntas eorum totum extinguunt, et virtutes eorum, que ¹⁾ non vides, deum semper facere amicum et quod xij sunt hore dici.

Pro humilitate.

Semper niti sequi voluntatem aliorum in illis que non sunt peccata vel contra deum, et tuam voluntatem et concilium semper abjicere.

¹⁾ Lege: *quas*. Sententia videtur sic exponenda: *Cogita virtutes eorum, quas non vides, deum semper facere illis amicum.*

Pro paciencia.

Omnia contraria et tibi dura cum labore et dolore capere et nulli ab extra importune cum impaciencia respondere.

Augustinus. Si consideramus misericordiam dei in nobis, habemus formam alijs miserendi.

Quia durus es ex superbia, semper elige magis misereri et in hoc potius excedere quam in duricia. Qua mensura mensi fueritis etc. Euge serve nequam; nonne omne [debitum] etc.

Homo deberet semper timere et se fortiter emendare ¹⁾ quando inveniret se circa aliquid pertinacem, nisi haberet totam sacram scripturam pro se, consilium sanctorum et consilium fratrum.

V.

Humilitatis speculum.

Humilis timore dei correptus et amore, penitentiam libenter amplectitur; preterita plangit mala, futura precavet, presencia mala sustinet.

Humilis libenter alijs servit, et omnibus se subiectum facit. Honorem, reverenciam, famam, laudem, nomen magnum habere non vult, sed despicit.

Humilis seipsum semper deflet, solum se iudicat, seipsum contempnit et contemptus ab alijs gaudet. ²⁾

¹⁾ *Et se fortiter emendare.* Haec infra sententiam scripta videntur in hunc locum trahenda. Porro haec sententia alia manu adscripta, non videtur esse Lubberti, sed inter *verba notabilia* referenda esse.

²⁾ Imit. 1. 3. c. 13. «Oportet omnino verum te assumere tui ipsius contemptum pepereit tibi oculus meus ut patienter proprium contemptum ferres.»

Humilis in dolore et compunctione et gemitu cordis semper est.

Humilis aliorum infirma equanimiter portat.

Humilis in omni labore et angustia et gravitate cordis et fatigatione corporis et afflictione exteriori et interiori intus pacienciam servat et deum laudat.

Humilis non curat de mundanis et exterioribus favoribus hominum.

Humilis ad villia, ad dura, aspera, gravia, contemptibilia, abiecta, bassa et infima queque paratus et obediens sine murmuratione semper est.

Humilis terrenas res amare et commoda corporis et quecumque sua et propriam voluntatem nescit nec vult; sed se semper servum et infimum et toto corde et inutilem ad omnia credit et sentit et scit. ¹⁾

Humilis res pulchras, subtiles, altas et preciosas non curat.

Humilis cibis parcis et grossis et humilibus vestibus contentus est.

Humilis semper sibi displicet, sibi non blanditur, alios non iudicat, alios excusat, veneratur, exaltat et sicut sanctos super se videt.

Humilis semper vilis, non humilis vult putari.

Humilis omni dono dei sive fortune sive gracie vel nature veraciter se indignum cognoscit, eciam ²⁾ quod plus est, non putat se creature nomine appellari. ³⁾

Humilis omni pena reputat se dignum tam temporali

¹⁾ Sententia turbata, sic videtur legenda: . . . sed toto corde se semper servum et infimum et inutilem ad omnia etc.

²⁾ Sic scribo, sed forte alia vox in codice scripta est.

³⁾ Fateor me hoc non capere; nam quidquid Deus non est, creatum est ac proin creatura. Sed forte auctori vox *creatura*

quam eterna, temporalem pro peccatis scilicet libenter sustinens, eternam optans evadere.

Humilis numquam se excusat intus vel extra.

Humilis omnia adversa et mala ex suo peccato seu negligencia venire existimat.

Humilis homo semper stabilis est in se.

Humilis sensus et omnia membra custodit.

Humilis malos motus cito abjicit.

Humilis libenter solus est, libenter tacet, quietus est, alios audit libenter.

Humilis cito et firmiter credit; superioribus et alijs fratribus suis non contradicit.

Humilis sacram scripturam devote et timorate legit et firmiter credit.

Humilis que non intelligit, deo committit.

Humilis non discutit iudicia dei, nec vult plus scire occulta quam oportet et deus dat.

Humilis non curat scienciam, sed saporem, non pulchra verba, sed virtutis fructum. ¹⁾

Humilis libenter vult pati temptationes et tribulationes quas sentit sibi graves esse et dicit: domine fac mecum sicut scis et sicut vis. ²⁾

Humilis semper sibiipsi intendit, quomodo de die in diem proficiat, quomodo sibi vilescat mundus et que in ea ³⁾ et quomodo resistere oporteat dyabolo et

aliquam nobilitatem habere videbatur. Als hij van een *schepsel* hoort, acht hij zich niet gemeend; want hij ziet zich aan als een *wanschepsel*.

¹⁾ «Tunc plus valebunt sancta opera quam multa pulchra verba.» Imit. l. 1. c. 24.

²⁾ «Domine, tu scis qualiter melius est: fiat hoc vel illud sicut volueris.» Imit. l. 3. c. 15. ibid. «Fac mecum sicut scis, et sicut tibi magis placuerit Pone me ubi vis.» Cnfr. ib. c. 17.

³⁾ Lege: *eo*.

suggestionibus eius, et quomodo caro dometur ut non repugnet spiritui; et scit quod quamdiu in carne est, oportet eum litigare: ideo sollicitus est contra istos inimicos semper ad deum orans die et nocte, ne dominenter sibi inimici. ¹⁾

Humilis multum orat: orare sibi proprium bonum est, eciam sanctos in celo et specialiter ihesum christum et mariam et alios sanctos speciales intentissima devocione et humili veneratione et pia recordacione invocat sepe; et quando assuescit in tali devocione et humili servicio sanctorum se iugiter exercere, magis et magis in hoc dulcescit sibi eorum memoria. ²⁾

Humilis homo non curat de multis verbis et diversis sciencijs.

Humilis de omnibus plus confidit deo quam sibi.

Humilis solum gratiam dei optat habere secum. ³⁾

Humilis nititur cavere ne perdat gratiam.

Humilis contentatur in beneplacito dei et non in sua voluntate.

Qui vult esse humilis, fiat sibi vilis, stultus et fatuus, reputet se mortuum et sepultum cum deo.

Oretur pro scriptore unum ave maria.

Hier eindigen de Afschriften, door Mgr. van Vree vervaardigd. Wij achten ons gelukkig door de open-

¹⁾ Quamdiu in mundo vivimus, sine tribulatione et tentatione esse non possumus Ideo unusquisque sollicitus esse debet circa tentationes suas, et vigilare in orationibus, ne diabolus locum inveniret decipiendi qui numquam dormitat. Im. l. 1. c. 13.

²⁾ Fac nunc tibi amicos, venerando dei sanctos et eorum actus imitando. Im. l. 1. c. 23.

³⁾ Sufficit mihi gratia tua, caeteris non obtentis quae desiderat natura. Imit l. 3. c. 55.

baarmaking van dien arbeid, iets, naar we althans vertrouwen, te hebben bijgedragen tot bereiking van het doel, waarvoor Mgr. van Vree zich de moeite en het niet zeer aanlokkelijk werk van zooveel eigenhandig afschrijvens heeft getroost. Moge de mededeeling van zijn belangrijk werk tevens strekken tot eene blijvende dankbare herinnering aan den onvergetelijken Bisschop, die in zijne onvermoeide werkzaamheid, bij al de overstelpende bezigheden, zorg en kommer aan de organisatie van een Bisdom als dat van Haarlem, verbonden, nog tijd wist te vinden en lust gevoelde, om oude Handschriften te ontcijferen, eigenhandig af te schrijven en te bewerken; — schoone, heerlijke arbeid voorwaar, die deze nog verborgen schatten van soliede ascesis der roemrijke Broederschap van *het gemeene leven* voor ons bewaard en genietbaar gemaakt heeft.

Haarlem, April 1882.

J. F. VREGT.

